
LEERPLAN SECUNDAIR ONDERWIJS

Studierichting

Lichamelijke opvoeding en sport

2018/1460/3/V20

Onderwijsvorm

Technisch secundair onderwijs

Graad

Derde graad

Leerjaar

**Eerste leerjaar
Tweede leerjaar**

Leerplannummer

O/2/2018/402

*Vervangt leerplan O/2/2012/402
vanaf 1 september 2018 in het eerste leerjaar en
vanaf 1 september 2019 in beide leerjaren*

LEERPLAN SECUNDAIR ONDERWIJS

Vak

Dit leerplan werd ingediend voor:

AV Sport/Lichamelijke opvoeding

Studierichting

Lichamelijke opvoeding en sport

Onderwijsvorm

Technisch secundair onderwijs

Graad

Derde graad

Leerjaar

**Eerste leerjaar
Tweede leerjaar**

Leerplannummer

O/2/2018/402

*Vervangt leerplan O/2/2012/402
vanaf 1 september 2018 in het eerste leerjaar en
vanaf 1 september 2019 in beide leerjaren*

Inhoudstafel

Woord vooraf	4
1 Autonomie van de school.....	5
2 Lessentabel	7
3 Doelgroep	8
4 Opbouw van het leerplan	9
5 Leerplandoelstellingen en leerinhouden	15
5.1 Algemene doelstellingen	17
5.2 Taalontwikkelen vakonderwijs.....	19
5.3 Fitheid, gezonde en veilige levensstijl.....	22
5.4 Situatief denken en handelen.....	24
5.5 Motorische vaardigheden	27
5.6 Sociaal functioneren en zelfconcept ontwikkelen	28
5.7 Sportvakonderdelen	31
5.7.1 Vakonderdeel Praktische vaardigheden	32
5.7.2 Vakonderdeel Atletiek	32
5.7.3 Sportvakonderdeel doelspel Bsketbal.....	38
5.7.4 Sportvakonderdeel doelspel Handbal.....	40
5.7.5 Sportvakonderdeel doelspel Voetbal	44
5.7.6 Sportvakonderdeel terugslagspel Volleybal.....	48
5.7.7 Sportvakonderdeel Gymnastiek.....	51
5.7.8 Sportvakonderdeel Omnisport	57
5.7.9 Sportvakonderdeel Ritmisch-expressieve vorming.....	60
5.7.10 Sportvakonderdeel Sportwetenschappen	63
5.7.11 Sportvakonderdeel Zwemmen	70
5.8 Stage	73
6 De vakoverschrijdende eindtermen (VOET)	74
7 De geïntegreerde proef (GIP)	75
8 Integratie ICT	76
9 Taalontwikkelen vakonderwijs	77
10 Vakgroepwerking	78
11 Evaluatie	79
12 Minimale materiële vereisten	81
13 Vakspecifieke informatie	83
14 Bibliografie	84
15 Bijkomende informatie	91
15.1 Algemeen	91
15.2 Vakgebonden	91
15.3 Vakoverschrijdende eindtermen	92
Colofon	109

Woord vooraf

Alle scholen zijn verplicht een goedgekeurd leerplan te gebruiken voor elk onderwezen vak van de basisvorming en het specifiek gedeelte. De inspectie van de Vlaamse gemeenschap beoordeelt het leerplan op basis van het 'Besluit van de Vlaamse Regering in verband met leerplannen (10/11/2006)' en op basis van omzendbrief SO 64. Zij adviseert vervolgens de minister van onderwijs over de goedkeuring. Na de goedkeuring verwerft een leerplan een officieel statuut. Men kan stellen dat een goedgekeurd leerplan een contract is tussen de inrichtende macht en/of de onderwijsorganisatie en de Vlaamse gemeenschap. De inspectie controleert in de school het gebruik ervan samen met de realisatie van de basisdoelstellingen.

Dit leerplan wordt ingevoerd bij de aanvang van het schooljaar 2012-2013. Het leerplan werd ontwikkeld door de leerplancommissie van het OVSG. Er wordt aangegeven welke ruimte gelaten wordt voor de inbreng van scholen, vakgroepen en leerkrachten.

Het leerplan houdt niet alleen voor de individuele leerkracht een verplichting tot realisatie in, maar is ook een ondersteunend instrument voor het pedagogisch beleid van de school dat zich maximaal richt op gelijke onderwijskansen. Het leerplan wordt gebruikt in de vakgroep, maar het besteedt ook aandacht aan de samenhang met de andere vakken van de studierichting.

Onderwijskwaliteit verhoogt door een schoolbeleid gericht op samenhang en op het uitwerken van een onderwijskundige visie in concrete leeractiviteiten. Daarom besteedt dit leerplan veel aandacht aan de integratie van 'leren leren', aan leerlingactieve didactische werkvormen, aan brede evaluatie, aan de integratie van ICT en aan het taalbeleid. Op deze manier biedt het leerplan de mogelijkheid het pedagogisch project te concretiseren.

OVSG

Onderwijssecretariaat van de
Steden en Gemeenten van de
Vlaamse Gemeenschap vzw

Ravensteingalerij 3 bus 7
1000 Brussel
tel.: 02 506 41 50
fax: 02 502 12 64
e-mail: begeleiding.so@ovsg.be
website: www.ovsg.be

1 Autonomie van de school

Deze rubriek geeft aan welke ruimte dit leerplan laat voor de inbreng van de inrichtende macht, de school, de vakgroep en de individuele leerkracht.

Elke inrichtende macht is bevoegd voor het uitschrijven van haar eigen pedagogisch project. Dit pedagogisch project is een document dat de algemene doelen opsomt die de inrichtende macht in haar onderwijs wenst te realiseren. Deze doelen hebben betrekking op opvoeding en onderwijs en op de mens en de maatschappij in het algemeen. Het pedagogisch project kan aldus worden gezien als een beginselverklaring van een inrichtende macht die de essentiële kenmerken van haar identiteit bevat. Het officieel gesubsidieerd onderwijs wordt bijgevolg gekenmerkt door een interne verscheidenheid. Er is echter ook een gemeenschappelijkheid terug te vinden.

Vanuit de eigenheid van het stedelijk en gemeentelijk onderwijs zijn in de lokaal tot stand gekomen pedagogische projecten een aantal gemeenschappelijke basisdoelen te herkennen die door alle besturen onderschreven werden (Raad van Bestuur van OVSG van 25 september 1996).

- 1 **Openheid** *De school staat ten dienste van de gemeenschap en staat open voor alle leerplichtige jongeren, ongeacht hun filosofische of ideologische overtuiging, sociale of etnische afkomst, sekse of nationaliteit.*
- 2 **Verscheidenheid** *De school vertrekt vanuit een positieve erkenning van de verscheidenheid en wil waarden en overtuigingen die in de gemeenschap leven, onbevooroordeeld met elkaar confronteren. Zij ziet dit als een verrijking voor de gehele schoolbevolking.*
- 3 **Democratisch** *De school is het product van de fundamenteel democratische overtuiging dat verschillende opvattingen over mens en maatschappij in de gemeenschap naast elkaar kunnen bestaan.*
- 4 **Socialisatie** *De school leert jongeren leven met anderen en voedt hen op met het doel hen als volwaardige leden te laten deel hebben aan een democratische en pluralistische samenleving.*
- 5 **Emancipatie** *De school kiest voor emancipatorisch onderwijs door alle leerlingen gelijke ontwikkelingskansen te bieden, overeenkomstig hun mogelijkheden. Zij wakkert zelfredzaamheid aan door leerlingen mondig en weerbaar te maken.*
- 6 **Totale persoon** *De school erkent het belang van onderwijs en opvoeding. Zij streeft een harmonische persoonlijkheidsvorming na en hecht evenveel waarde aan kennisverwerving als aan attitudevorming.*
- 7 **Gelijke kansen** *De school treedt compenserend op voor kansarme leerlingen door bewust te proberen de gevolgen van een ongelijke sociale positie om te buigen.*
- 8 **Medemens** *De school voedt op tot respect voor de eigenheid van elke mens. Zij stelt dat de eigen vrijheid niet kan leiden tot de aantasting van de vrijheid van de medemens. Zij stelt dat een gezonde leefomgeving het onvervreemdbaar goed is van elkeen.*
- 9 **Europees** *De school brengt de leerlingen de gedachte bij van het Europees burgerschap en vraagt aandacht voor het mondiale gebeuren en het multiculturele gemeenschapsleven.*
- 10 **Mensenrechten** *De school draagt de beginselen uit die vervat zijn in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en van het Kind, neemt er de verdediging van op. Zij wijst vooroordelen, discriminatie en indoctrinatie van de hand.*

Verder bepaalt **de inrichtende macht en/of de school** het aantal ingerichte lessen voor een vak, met dien verstande dat alle basisdoelstellingen van het leerplan gerealiseerd moeten kunnen worden met de leerlingen.

De lessenroosters behoeven geen goedkeuring van de overheid; de overheid beperkt zich tot het opleggen van een minimumrooster, gedefinieerd als (verplichte vakken van de) basisvorming. Afhankelijk van de gevolgde graad/onderwijsvorm dient elke leerling zonder uitzondering de verplichte basisvorming volledig te volgen. De inrichtende machten bepalen dus autonoom hoe de wekelijkse lessenroosters worden samengesteld. Dit kan zowel betekenen dat bepaalde vakken/uren gemeenschappelijk zijn voor leerlingen van verschillende structuuronderdelen als betekenen dat binnen eenzelfde structuuronderdeel vakken met een verschillend aantal uren worden ingericht in functie van het tempo van de leerplanrealisatie in hoofde van individuele leerlingen.

Vanuit de gemeenschappelijke basisdoelen, die o.m. gelijke onderwijskansen beogen voor elke leerling, worden eigen doelstellingen geformuleerd ter concretisering. Deze eigen doelstellingen hebben te maken met:

- ✓ de eigen visie op 'leren' : 'leren' wordt hier opgevat als een door de leerling zelf vorm te geven actief proces, waarbij de 'geconstrueerde' kennis pas geïntegreerd wordt na reflectie en sociale situering (samenwerkend leren), toetsing en rijping. Een leerproces bevat dus ook een sociale component;
- ✓ de eigen visie op gelijke kansen: integratie van doelstellingen in verband met (leer)attitudes, met ICT-vaardigheden, met taalontwikkeling;
- ✓ de visie (algemene doelstellingen) op de studierichting of het vak.

Ook de didactische aanpak (waaronder evaluatie) behoort tot de vrijheid van de inrichtende macht. Dit impliceert dat **de school, de vakgroep en haar leerkrachten** deze vrijheid zinvol invullen en er verantwoordelijkheid voor opnemen door te werken vanuit een **eigen schoolvisie**. Methodes en handboeken worden vrij gekozen met dien verstande dat de realisatie van het leerplan verplicht is en niet bv. de realisatie van een handboek. Aangezien het leerplan opgesteld is als graadlerplan, bepaalt de vakgroep welke doelstellingen in het eerste leerjaar en welke in het tweede leerjaar moeten worden bereikt (cesuur). Het leerplan suggereert vanuit het pedagogisch project leerlingactieve didactische werkvormen, verschillende evaluatievormen en mogelijkheden om te werken aan gelijke onderwijskansen, maar de school/leerkrachten maakt (maken) de uiteindelijke keuze.

Het leerplan zelf is **een minimumleerplan**, d.w.z. het volume aan leerinhouden is beperkt gehouden. Enkel de basisdoelstellingen moeten met de leerlingen worden gerealiseerd. **De leerkracht** moet niet onder tijdsdruk werken, maar heeft ruimte om te differentiëren, voor variatie in leerlingactiverende didactische werkvormen en voor vakoverschrijdend werken. Er is ruimte voor de eigen inbreng en creativiteit van de leerkracht en de school om o.a. thema's en projecten te ontwikkelen.

Het leerplan is volgens een logische volgorde opgebouwd, maar het behoort aan de **vakgroep** om uit te maken welke doelstellingen tot de invulling van het eerste of het tweede leerjaar behoren en in welke volgorde ze voor welke leerlingen aangeboden worden.

De inspectie van de Vlaamse gemeenschap gaat na hoe de school met deze vrijheid omgaat.

2 Lessentabel

De lessentabel is terug te vinden op de site van OVSG, www.ovsg.be onder Publicaties.

De lessentabel is indicatief. Zie ook hoofdstuk 'Autonomie van de school'.

3 Doelgroep

Dit leerplan is bestemd voor de leerlingen voor het eerste en tweede leerjaar van de tweede graad tso voor de studierichting Lichamelijke Opvoeding en Sport voor het vak

AV Sport/Lichamelijke opvoeding

dat deel uit maakt van het specifieke gedeelte.

Toelatingsvoorwaarden: zie [omzendbrief SO 64](#)

4 Opbouw van het leerplan

Graadleerplan

Het leerplan is voor de graad uitgeschreven. Voor de concrete invulling van het eerste en het tweede leerjaar van de graad ligt de bevoegdheid bij de school. De vakgroepen moeten overleggen en bepalen wat tot de invulling van het eerste of het tweede leerjaar behoort.

Systematiek

Het leerplan bevat de doelen, de verplichte leerinhouden en de didactische wenken voor de studierichting Lichamelijke opvoeding en sport bestaande uit:

- algemene doelstellingen voortvloeiend uit de visie op de studierichting Lichamelijke opvoeding en sport van de derde graad (5.1);
- doelstellingen i.v.m. taalontwikkelen vakonderwijs (5.2),
- eindtermen Lichamelijke opvoeding , geïntegreerd in de profielcomponenten 'fitheid, gezonde en veilige levensstijl'(5.3), 'situatief denken en handelen'(5.4), 'motorische vaardigheden'(5.5), 'sociaal functioneren en zelfconcept ontwikkelen'(5.6) en die gekoppeld dienen te worden aan leerinhouden in de volgende (sport)vakonderdelen (5.7):
 - ✓ Praktische vaardigheden
 - ✓ Atletiek
 - ✓ Doelspelen (o.a. basketbal, handbal, voetbal)
 - ✓ Terugslagspelen (o.a. volleybal)
 - ✓ Gymnastiek
 - ✓ Omnisport
 - ✓ Ritmisch-expressieve vorming
 - ✓ Sportwetenschappen
 - ✓ Zwemmen
- eindtermen Lichamelijke opvoeding die betrekking hebben op bovenstaande (sport)vakonderdelen (5.7)

Al deze doelstellingen dragen bij tot de realisatie van de algemene doelstellingen en vormen een coherent geheel bestaande uit de eigen doelstellingen (zie 1 Autonomie van de school) en de eindtermen Lichamelijke opvoeding.

Ze worden geformuleerd als kennis, vaardigheden en attitudes. De volgorde in de opbouw is niet bindend voor de leerkracht of de school. Het leerplan geeft de leerstof aan die bedoeld is om de bijbehorende leerplandoelstellingen te realiseren.

De didactische wenken kunnen een leerplandoelstelling of leerinhoud verduidelijken, ze reiken suggesties aan om de doelstellingen te concretiseren volgens de eigen visie op leren. Zij kunnen didactische werkvormen of hulpmiddelen aangeven die leerplandoelstellingen helpen realiseren, suggesties geven voor evaluatie, verbanden leggen met andere vakken, met vakoverschrijdende eindtermen, met informatie- en communicatietechnologie, met intercultureel onderwijs, met taalbeleid.

Visie op de integratie van de eindtermen Lichamelijke opvoeding met de doelstellingen van de studierichting Lichamelijke opvoeding en sport

De lessen Lichamelijke opvoeding enerzijds en Sport anderzijds worden als totaalpakket aangeboden.

- a. Lichamelijke opvoeding in het secundair onderwijs heeft twee belangrijke opdrachten:
 - bewegingsgebonden competenties ontwikkelen waarmee de leerlingen in de maatschappij kunnen functioneren
 - de leerlingen voorbereiden om zich in te passen in een bewegingsstructuur die ze met kritische zin kunnen benaderen

Om deze opdrachten te vervullen vertrekt het vak Lichamelijke opvoeding vanuit bewegingssituaties en integreert hierin andere aspecten van het persoonlijk en sociaal functioneren.

Dit leerplan is uitgeschreven op basis van vier profielcomponenten die het onderwijs van de lichamelijke opvoeding vorm geven:

- fitheid, gezonde en veilige levensstijl
- motorische vaardigheden
- situatief denken en handelen
- sociaal functioneren en zelfconcept ontwikkelen

Deze vier profielcomponenten moeten evenwichtig aan bod komen in de lessen. In verschillende lessen kan een andere nadruk worden gelegd. Het evenwicht moet worden beoordeeld per grote periode, bij voorbeeld per trimester.

De profielcomponenten vormen dus ook de basis van de evaluatie.

Elk (sport)vakonderdeel draagt bij tot de realisatie van de vier hiervoor vermelde profielcomponenten. Elke school kan echter op een andere manier haar evenwicht tussen de vier componenten organiseren. Ze zorgt zeker voor variatie door alle (sport)vakonderdelen van dit leerplan aan te bieden. Deze visie wordt gevisualiseerd aan de hand van de hierna volgende mindmap:

- op de belangrijkste plaats (het centrum) staat de lerende. Hoewel we bewegingsactiviteiten aanbieden beperken we ons niet tot motorische of fysieke vooruitgang. We benaderen de leerlingen even goed op het vlak van het denken, het voelen, het samen zijn (kleurtjes en overeenkomstige tekst);
- de concrete leerplandoelstellingen halen we uit de rijke voorraad sportvakonderdelen (gymnastiek, atletiek, ritmisch-expressieve vorming, doelspelen, ...). Deze zullen steeds verbonden worden met de eindtermen;
- de eindtermen zijn in drie blokken onderverdeeld (de manden) die de leerling eveneens als totale persoonlijkheid benaderen;
- om leerlijnen te kunnen vastleggen moeten een aantal randvoorwaarden vervuld zijn: de beginsituatie van de leerlingen, accommodaties, materiaal...;
- we streven naar vooruitgang op alle vakken (kleurtjes) en we meten ze ook (evaluatie).

Een jaarplanning is een uitstekend instrument om de beschikbare tijd optimaal te gebruiken en om niets te vergeten.

Ten slotte waken de leerkrachten die in de vakwerkgroep Sport/Lichamelijke opvoeding samenwerken erover dat de doelstellingen bereikt worden (terugkoppeling naar de eindtermen).

- b. De sportvakonderdelen atletiek, doelspelen, terugslagspelen, gymnastiek, omnisport, ritmisch-expressieve vorming en zwemmen bieden zowel motorische ontwikkelingskansen als kansen voor het verwerven van sociale, relationele en individuele attitudes. Het sportvakonderdeel Sportwetenschappen geeft een technisch-wetenschappelijke ondersteuning aan de opleiding.

Het sporttechnische wordt sterk benadrukt en gelijktijdig wordt veel aandacht geschonken aan de bewegingsbeleving.

De leerlingen worden meer bewust betrokken bij de bewegingscultuur van de vrije tijd.

Zowel de lichamelijke opvoeding als de sport blijven ook in het verdere leven belangrijk.

Visie op de studierichting Lichamelijke opvoeding en sport

Deze studierichting, die hoofdzakelijk sportminded leerlingen aantrekt, kiest voor een sportgerichte aanpak om leerlingen basiscompetenties zoals o.a. zelfontplooiing en actief burgerschap bij te brengen. De school vertrekt hierbij uitdrukkelijk vanuit de visie op opvoeding en sport. Logischerwijze moeten de verschillende vakken en componenten binnen de opleiding op elkaar afgestemd zijn.

Het doel is de leerlingen een degelijke en veelzijdige vorming te laten verwerven met een uitgebreide kennis van sport en het menselijk lichaam alsook een diepgaande reflectie op het eigen lichaam.

LOS is een doe-gerichte studierichting. De activiteiten hebben een directe finaliteit. De reflectie is gebonden aan de leefwereld en de directe omgeving. Het doel is sport op een gezonde manier te leren beoefenen en beleven, de middelen en de attitudes aan te reiken om een levenslange fitte levensstijl te behouden en dit over te dragen of aan te reiken aan derden.

De studierichting vervult twee belangrijke opdrachten:

- *De ontwikkeling van bewegingsgebonden competenties* waarmee de leerlingen in de maatschappij kunnen functioneren;
- De voorbereiding van leerlingen om zich in te passen in *een bewegingscultuur die ze met kritische zin* kunnen benaderen.

De invulling hiervan ligt bij de autonomie van de school. Dit uit zich in het gevarieerd aanbod van voldoende sportvakonderdelen waaruit volgende bewegingsdomeinen wordt geput: gymnastiek, doelspelen, terugslagspelen, ritmisch bewegen, atletiek, zwemmen, zelfverdediging, natuursporten en praktische vaardigheden. Door een evenwichtig en doordacht aanbod van verplichte bewegingsactiviteiten en keuzesporten kan de school een schoolspecifiek sportief imago opbouwen.

Samenhang met de voorafgaande en aansluiting op hoger onderwijs of arbeidsmarkt

- De derde graad Lichamelijke opvoeding en Sport richt zich tot leerlingen met aanleg voor sport en die bewust voor deze sportieve studierichting hebben gekozen. De leerlingen opteren dus voor een tso-studierichting met meer uren Lichamelijke opvoeding en Sport.
- Ze beschikken over een goede fysieke conditie en over voldoende motorische vaardigheden. Ze moeten bovendien een positieve bewegingsinstelling, doorzettingsvermogen en zin voor samenwerking hebben.

In de derde graad bouwen de meeste leerlingen voort op de basisvaardigheden, -kennis en -attitudes verworven in de studierichting Lichamelijke opvoeding en sport in de tweede graad. Andere leerlingen steunen dan weer op de verworven eindtermen van de eerste en tweede graad Lichamelijke opvoeding.

Aangezien het technisch secundair onderwijs (tso) zowel een arbeidsmarkt- als een doorstromingsgerichte doelstelling heeft, moet de studierichting de leerlingen voorbereiden op:

1. een doorstroming naar bepaalde vormen van Hoger Onderwijs (pedagogisch, sociaal, paramedisch, economisch, ...);
2. tewerkstelling in verschillende beroepsgerichte sectoren:
 - beroepssector waarbij het fysiek element belangrijk is (leger, rijkswacht, politie, brandweer, zwembadredder, ...);
 - vrijetijdssector waarbij communicatieve vaardigheden essentieel zijn: recreatieve sportclubs, gemeentelijke sportdiensten, OCMW, clubtoersime, strandanimatie, ...;
 - commerciële sector verwant aan sport: fitnesscentra, verkoop van sportartikelen, onderhoud van sportmaterieel, ...;
 - sportspecifieke sector waarbij de sporttechnische kennis belangrijk is b.v. hulptrainer en trainer in een specifieke sportdiscipline;
 - beroepssportsector: voltijdse of deeltijdse tewerkstelling in eigen sportdiscipline: voetbal, wielrennen, tennis, basketbal, ...¹

¹ Zie www.serv.be/serv (competent) beroepscompetentieprofielen Fiche G1204,L1401,D1211,G1201

Vakwerkgroep
LO

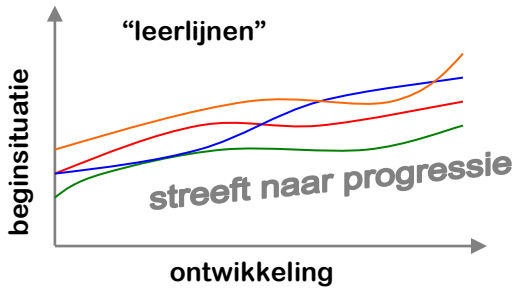
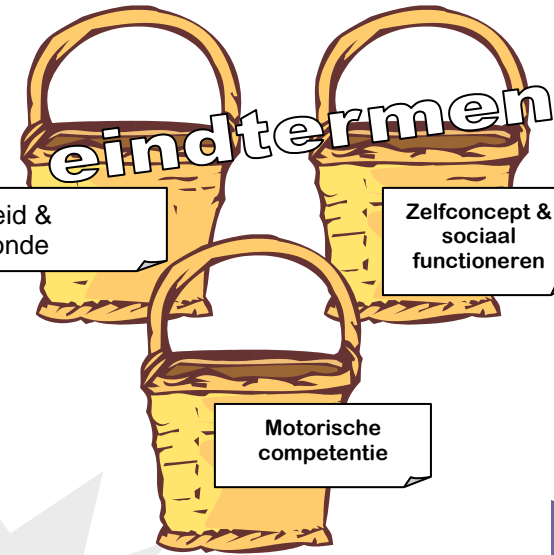

Zoekt een benadering vanuit de drie
doelstellingendomeinen

Maakt keuze uit
vakonderdelen

Houdt rekening met de
beginsituatie

Eerbiedigt de centrale positie van de
leerling

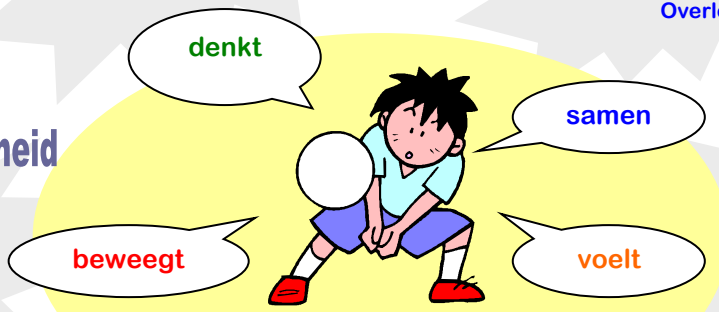
situatief denken & handelen

Stuurt bewegingen
Maakt keuzes
Neemt beslissingen
Visualiseert
Verwerkt informatie
...

Medespelers of tegenstanders
Leider
Partner
Deel van een groep
Samenwerken
Overleggen
...

motorische vaardigheid

Bewegingsapparaat
beenderen, spieren, energie
...
Fitheid
kracht, uithouding, snelheid,
lenigheid
...

elke leerling in je les

sociaal functioneren & zelfconcept

Plezier
motivatie
Winnaar of verliezer
Zelfvertrouwen
Angstig
Veilig
Gewaardeerd
...

fitheid, gezondheid, veiligheid

minimumcriteria

“evaluatie”

meet progressie

doelen bereikt?
terugkoppeling

Handleiding bij het gebruik van dit leerplan

Keuzepakket

De visie wil de openheid vrijwaren en scholen de mogelijkheid bieden zelf te kiezen. Dit betekent dat vakgroepen samen dienen te komen. Vakgroepen, samengesteld uit leerkrachten Lichamelijke opvoeding, geven gestalte aan de bewegingscultuur van een school, formuleren afspraken binnen het vakgebied en bundelen dit in het schoolsportwerkplan. Vertrekkend vanuit hun realiteit en beginsituatie is het dan mogelijk een gerichte keuze te stellen binnen de waaier van vakonderdelen. Het leerplan stelt wel de eis om voldoende variatie te waarborgen.

Stelling

Het zelfstandig en samenwerkend leren werkt stimulerend, verhoogt de betrokkenheid van leerlingen en versterkt hun zelfbeeld.

Komen tot zelfstandig leren vertrekt:

- *vanuit de leerkrachtsturing (instructievorm = leraar leidt),*
- *loopt over de gedeelde sturing (leerlingen nemen initiatief = probleemoplossend werken)*
- *tot bij het samenwerkend leren (leerlingen krijgen verantwoordelijkheid).*

Leerlijnen

Leerlijnen geven aan op welke wijze leerlingen leerinhouden kunnen verwerven. Dit kan vanuit verschillende invalshoeken benaderd worden. Enerzijds met veel leerkrachtsturing, anderzijds via veel samenwerkend leren. De vakwerkgroep dient, rekening houdend met de beginsituatie die voor de verschillende vakonderdelen ver uit elkaar kunnen liggen, de benaderingswijze vast te leggen. Door de gekozen items aan te bieden, vertrekkend vanuit de noden van de leerlingen, treedt er duidelijk waarneembare progressie op binnen de verschillende doelstellingsgebieden.

De vakgroep legt leerlijnen vast startend vanuit de drie leerdoelendomeinen. Het nastreven van vooruitgang binnen het domein van de motorische competenties blijft een belangrijk vertrekpunt, maar niet het enige.

De bewegingsactiviteiten als middel om waarneembare vooruitgang te realiseren binnen de domeinen van het zelfconcept en sociaal functioneren en de gezonde en veilige levensstijl, vragen een concrete invulling.

Minimumcriteria

De vakgroep is in staat om criteria op te stellen voor haar doelgroep waarbij prestatie en/of product, attitude en progressie onlosmakelijk samen worden beoordeeld.

Evaluatie

De vakgroep kiest een verhouding tussen product- en procesevaluatie, vertrekkend vanuit de eindtermen maar passend voor haar doelgroep.

Coördinatie

De bijlagen per vakonderdeel kunnen ook dienen als basis voor verticale coördinatie binnen de vakgroep

Stappenplan voor de vakwerkgroep Lichamelijke opvoeding

Beginsituatie

Leerlingenpopulatie, accommodatie, rooster

Keuze van vakonderdelen

Voldoende gevarieerd en in functie van de realisatie van de eindtermen

Vastleggen van minimumcriteria

Dit wil ik bereiken, specifieke doelstellingen

Bepalen van de leerwegen

van directief tot zelfstandig leren
vanuit de drie doelstellingendomeinen

Vastleggen van de evaluatie

van product- tot procesevaluatie

Opstellen van het jaarplan

lesonderwerpen per periode

5 Leerplandoelstellingen en leerinhouden

Leeswijzer

Het leerplan wordt schematisch voorgesteld in 6 kolommen. Deze zijn van links naar rechts te lezen.

Kolom 1: Numerieke volgorde (Nr.)

De doelstellingen zijn numeriek geordend van begin tot einde leerplan. Deze nummering heeft geen implicaties voor de chronologie in de realisatie van de doelstellingen. Er wordt geen volgorde vooropgesteld, het betreft een graadleerplan waarbij de vakgroep dient uit te maken welke doelstellingen tot de invulling van het eerste of het tweede leerjaar behoren.

Kolom 2: Leerplandoelstellingen en leerinhouden

Leerplandoelstellingen (in vetgedrukte kader)

Deze geven de eigen doelstellingen weer voor het vak. Een leerplandoelstelling kan ook een vakoverschrijdende eindterm zijn of inhouden.

Leerinhouden (in wit vak)

Dit is leerstof die bedoeld is om de bijhorende leerplandoelstellingen te realiseren.

Kolom 3: Code

Codering van de leerplandoelstellingen:

EDV	Eigen doelstelling voor het vak
ET	Eindterm Lichamelijke opvoeding met decretaal nummer
LER	'Leren leren' met decretaal nummer
STM	Stam VOET met decretaal nummer

Kolom 4: Basis of uitbreiding (B/U)

Er wordt een onderscheid gemaakt tussen basis- en uitbreidingsdoelstellingen.

Basisdoelstellingen (B) vormen de criteria voor het slagen, moeten door nagenoeg alle leerlingen bereikt worden.

Uitbreidingsdoelstellingen (U) zijn bedoeld voor uitbreiding en differentiatie. Het realiseren ervan is afhankelijk van de beschikbare tijd en van de mogelijkheden binnen de leerlingengroep, ze kunnen niet verplicht worden voor alle leerlingen.

Kolom 5: Didactische wenken en hulpmiddelen

Didactische wenken zijn bedoeld als ondersteuning van de leerkracht, de vakgroep en het schoolteam.

Zij kunnen:

- een leerplandoelstelling of leerinhoud verduidelijken;
- didactische werkvormen of hulpmiddelen aangeven die leerplandoelstellingen helpen realiseren;
- het verband aangeven met een context van vakoverschrijdende eindtermen/ontwikkelingsdoelen;
- richtlijnen geven voor evaluatie;
- verwijzen naar bibliografie, nuttige adressen;
- verbanden leggen met andere vakken, met informatie- en communicatietechnologie, met intercultureel onderwijs, met taalbeleid.

Kolom 6: Link

Deze kolom is bedoeld om het schoolteam te ondersteunen. De in kolom 5 omschreven verwijzingen worden hier gecodeerd weergegeven en vestigen de aandacht van de lezer op mogelijke vakoversrijdende afspraken en op vakoverschrijdende eindtermen.

Codering:

AAR	Aardrijkskunde
ENG	Engels
...	
TA.BE	Taalbeleid
ICO	Intercultureel onderwijs
ICT	Informatie- en communicatietechnologie
Vakoverschrijdende eindtermen (VOET)	
LER	Leren Leren
LGV	Lichamelijke gezondheid en veiligheid
MGZ	Mentale gezondheid
SOC	Sociorelationele ontwikkeling
ODO	Omgeving en duurzame ontwikkeling
PJS	Politiek-juridische samenleving
SES	Socio-economische samenleving
SCS	Socioculturele samenleving

5.1 Algemene doelstellingen

De motorische competentie om een bewegingsactieve levensstijl te verwerven, kunnen verdiepen en verbreden.

De motorische competentie om optimaal te functioneren in verschillende bewegingscontexten, kunnen verdiepen en verbreden.

Bewegingservaringen en -contexten zelf kunnen evalueren en hierover kunnen communiceren.

Competenties kunnen ontwikkelen om een gezonde en bewegingsactieve levensstijl in het dagelijkse leven te optimaliseren met aandacht voor milieu, de eigen veiligheid en die van anderen.

Vanuit een realistisch zelfconcept verantwoorde keuzes kunnen maken uit het bewegingsaanbod.

In bewegingscontexten vreugdevol, sociaal en communicatief kunnen handelen.

Voor het ontwikkelen van motorische en cognitieve competenties:

Algemene doelstellingen uit de tweede graad, die verder worden gehandhaafd of verder uitgediept:

- Leren reflecteren over bewegen, gezonde en veilige levensstijl, oorzaken van lukken en mislukken van een opdracht.
- Een aangepaste specifieke opwarming, stretching en cooling-down kunnen opstellen en uitvoeren in functie van de beoefende sport.
- Leren dat fair-play en het respecteren van regels en reglementen conflicten helpen vermijden en een goede groepssfeer bevorderen
- Fysieke basiseigenschappen ontwikkelen en/of onderhouden.
- Kennis hebben van tornooiorganisaties.
- Kunnen anticiperen op acties van de tegenpartij in een sportspel.
- Motorische, cognitieve en socio-affectieve basisopleiding verstrekken nodig om met succes door te stromen naar hoger onderwijs of met voldoende zelfvertrouwen een loopbaan te beginnen in een sportgerichte beroepssector.
- Tactische opdrachten kunnen uitvoeren, zowel individueel als in groep.
- Kennen van sportspecifieke spel- en gedragsregels en bereid zijn deze toepassen.
- Kennis hebben van eigen motorische mogelijkheden.
- Belang inzien van een goede opwarming, stretching en cooling-down.
- Leren oefenen in een geest van veiligheid en wederzijds respect.
- Kunnen deelnemen zowel aan competitieve als aan recreatieve bewegingsactiviteiten
- Inzicht hebben in het bewegingsverloop bij uitvoeringstechnieken.
- Aandacht hebben voor een goede technische uitvoering en het bereiken van geoefendheid in een discipline die kan gaan tot topsport.
- Een correcte houding kunnen toepassen en het belang ervan kennen
- Elementaire kennis hebben van begrippen van training, recreatief sporten.
- Inzicht hebben in en toepassen van belangrijke gezondheidsaspecten bij sporten, zoals: gebruik van aangepaste kledij en schoeisel, belang van de opwarming, correct helpen en bijstaan, ...
- Voor het ontwikkelen van een gezonde en veilige levensstijl
- Gepaste kleding en schoeisel dragen.
- Leren voldoening beleven aan fysieke inspanning in samengaan met een aangepaste hygiëne.
- Verantwoordelijkheidszin naar zichzelf en anderen ontwikkelen.
- De risico's kennen verbonden aan de verschillende sporten en gepast weten te handelen.
- Inzien dat onsportief, onethisch, ongezond en onbezonnen gedrag oorzaak kan zijn van letsels en trauma's.
- Inzicht hebben in medebepalende gezondheidsfactoren zoals hygiëne, voeding, gebruik van genots- en geneesmiddelen, nachtrust, schoolritme, trainingsfrequentie, ...

Voor het ontwikkelen van het zelfconcept en het sociaal functioneren

Algemene doelstellingen uit de tweede graad, die verder worden gehandhaafd of verder uitgediept:

- Eigen fouten en tekortkomingen spontaan kunnen toegeven.
- Een gezonde sportieve instelling verwerven.
- Zich in het spel kunnen beheersen.
- Snel verantwoorde beslissingen kunnen nemen.
- Kunnen samenspelen.
- Arbitrage kunnen aanvaarden en fair kunnen spelen (fouten bekennen).
- Beheerst kunnen winnen en verliezen zonder negatieve kritiek op mede-en/of tegenspeler.
- Ploegindeling en samenspel met iedereen kunnen aanvaarden.
- Leren problemen oplossen.
- Zich kunnen houden aan afspraken en opdrachten.
- Aandacht hebben voor een goede technische uitvoering van een beweging.
- Verantwoordelijkheidszin naar het te gebruiken materieel tonen.
- De voornaamste spelregels kunnen toepassen als scheidsrechter.
- Verantwoordelijkheid kunnen opnemen als deelnemer, materiaalverantwoordelijke, helper, spelleider, scheidsrechter, ...
- Aanvaarden van spelregels, waarden en normen.
- Zich kunnen inzetten om te winnen, maar terzelfdertijd het competitief gedrag kunnen relativiseren.
- Bereid zijn tot zelfstandig oefenen individueel of in kleine groepen.
- Doorzettingsvermogen, zelfvertrouwen en creativiteit vertonen.
- Kunnen samenhangende informatie oriënteren, begrijpen en analyseren.
- Bereid zijn te oefenen en te spelen met minder- en meerwaardige spelers.
- Zorg voor eigen gezondheid en conditie tonen.
- Kritisch en opbouwend zijn.
- Bereid zijn te oefenen in functie van resultaat op termijn.
- Durf en zelfvertrouwen opbouwen.
- Blijk geven van fair-play bij winst en verlies.
- Kunnen een kritische houding aannemen ten aanzien van allerlei vormen van berichtgeving
- Plezier beleven aan de beoefende sport en een gezonde ambitie vertonen.
- Zich ten dienste stellen van de schoolse sportorganisatie.
- Bereid zijn om te luisteren.
- Vakoverschrijdende doelstellingen
- Snel verantwoorde beslissing kunnen nemen.
- Kunnen in groepsverband een toegewezen opdracht uitvoeren.
- Kunnen ongelijk of onmacht toegeven in een spelsituatie.
- Kunnen in een groepsdiscussie hun mening weergeven, handhaven en bijsturen.
- Kunnen kritisch reflecteren over sport in de maatschappij.
- Kunnen de invloed van de media op hun eigen denken en handelen illustreren en kennen de mogelijkheden van het gebruik ervan ten voordele van de eigen vorming.

- Kennen de milieuproblemen in verband met sommige sporten en voelen zich verantwoordelijk voor het milieu waarin er wordt gesport.
- Tonen van zin voor verantwoordelijkheid.

In de derde graad verschuift de actie nog meer van leerkracht naar leerling (leraargestuurd – leerlinggestuurd).

Daar waar in het begin de leraar het leren stuurt, kan na verloop van tijd de sturing gedeeld worden door leraar én leerling. Zelfevaluatie en zelfbijsturing worden hierbij gestimuleerd en structureel ingebouwd.

De eindvorm is dat de leerling zijn leerproces in eigen handen neemt en de leraar als raadgever fungeert.

De leerkracht wordt dus begeleider en mentor van de zelf-lerende.

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
5.2 Taalontwikkelen vakonderwijs					
1	De nieuwe vakbegrippen kunnen gebruiken, mondeling en/of schriftelijk kunnen omschrijven.	EDV STM 1 LER 4	B		
				Laat leerlingen een nieuw vakbegrip met eigen woorden omschrijven, mondeling of schriftelijk (bv. verschillende soorten gereedschappen, materialen, technieken...).	TA.BE
				Door vraagstelling het begrip zo duidelijk mogelijk laten omschrijven. Laat leerlingen vakbegrippen aan elkaar laten uitleggen. Indien schriftelijk: gebruik leren maken van een schrijfkader. Bij een hoofdstuk een lijst met nieuwe vakbegrippen meegeven.	
2	Vakgerichte teksten begrijpend kunnen lezen en er gericht informatie kunnen uithalen.	EDV LER 3 LER 4	B		
	O.a.: - cursus - opgaven - artikels - handleidingen - instructies			In het vak Nederlands leren de leerlingen de tekstsoort en het tekstdoel herkennen, hun leesstrategie hieraan aanpassen. Belangrijk is dat hier dezelfde aanpak voor lezen gebruikt wordt. Opgepast! Luidop lezen is geen indicatie voor tekstbegrip. Laat de leerlingen in stilte lezen met een opdracht (vraagjes, taak). Zie 'stappenplan lezen'. Er is ook mogelijkheid om leerlingen te laten werken met opleidingsgericht teksten in het Engels en/of het Frans. Werk hiervoor eventueel samen met de leerkracht Engels en/of Frans.	TA.BE
3	Vakgerichte teksten kunnen schrijven.	EDV LER 4 LER 5	B		
	Vakgerichte teksten: - verwerken van gegevens of leerstof - gegeven informatie onder begeleiding samenvatten - antwoorden op toetsvragen - onderschriften bij afbeeldingen - een aangereikt schema aanvullen - informatie samenvatten			Leer aandacht besteden aan spelling en zinsbouw (eventueel aan de hand van instructiekaartjes en schrijfkaders). Maak samen met de andere leerkrachten afspraken over de evaluatie.	NED TA.BE

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
4	Een schriftelijke en/of mondelinge opdracht bij een luister- of waarnemingsoefening kunnen vervullen.	EDV LER 4	B		
	Luister- of waarnemingsoefening waarbij leerlingen gegeven informatie samenvatten.			<p>Gebruik het stappenplan 'luisteren' dat de leerlingen kennen van het vak Nederlands.</p> <p>Tijdens een bedrijfsbezoek, vakgebonden beeldmateriaal...</p> <p>Peerevaluatie: leerlingen observeren medeleerlingen en geven mondeling of schriftelijk feedback aan elkaar.</p>	
5	Logische verbanden van het vak kunnen herkennen en verwoorden, mondeling en/of schriftelijk.	EDV LER 4	B		
				<p>Ga na welke logische verbanden er het meest voorkomen in dit vak: logische volgorde van het technisch proces. Gebruik om dit in te oefenen het schema van het technisch proces.</p> <p>Voor andere logische verbanden kan ook gebruikt gemaakt worden van de voorbeeldenlijst en de schrijfkaders uit de bundel 'Taalbeleid'.</p> <p>Leerlingen hebben veel moeite met de woordenschat die deze logische verbanden aangeeft. Geef hen hulp om dit te begrijpen. Zie ook bundel 'taalbeleid' ('soorten vragen' en 'schrijfkaders').</p>	
6	Op een sociaalvaardige manier kunnen deelnemen aan een onderwijsleergesprek of een groepsgesprek.	EDV STM 1	B		
				Geef zoveel mogelijk leerlingen het woord. Laat leerlingen niet naast elkaar spreken maar actief naar elkaar luisteren. Dit kan door de leerling eerst te laten herhalen wat de vorige leerling zegde en dan pas het eigen standpunt te laten weergeven.	

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
7	De communicatie kunnen aanpassen aan diverse doelgroepen.	EDV STM 1 STM 5	B		
	Aangepaste communicatie: <ul style="list-style-type: none"> - klanten - leveranciers - werkgever - collega's 			<p>Samenwerking met AV Nederlands aangewezen. Via rollenspel kunnen in nagebootste reële situaties (vragen aan klanten over de staat van de installatie, over de wensen van de klant, overleg met de werkgever, vraag om informatie aan leveranciers, feedback aan klanten over de uitgevoerde werken, een toelichting bij de kostenberekening, klanten informeren over de (gebruiksvoorschriften van toestellen...) deze communicatieve vaardigheden aangeleerd en ingeoefend worden.</p> <p>Communicatie vormt een belangrijk onderdeel in de beoordeling van de stage. Tijdens de stageperiode(s) komt de leerling in contact met reële werkomstandigheden. Hier worden eigen, specifieke omgangsvormen gehanteerd. Op dat moment kan hij de verworven vaardigheden in praktijk brengen.</p>	

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
5.3	Fitheid, gezonde en veilige levensstijl			<p>Om het doel, het 'bewegen' een plaats te geven in de latere levensstijl van de leerlingen neemt de leerkracht Lichamelijke opvoeding de rol op van mentor en stuwende kracht. Door een enthousiaste en methodische aanpak benadrukt hij:</p> <ul style="list-style-type: none"> - de link tussen verantwoord bewegen, plezier, fitheid, gezondheid en sociaal welbevinden - de kritische zin ten aanzien van het bewegingsaanbod in de omgeving - de verantwoordelijkheid voor eigen veiligheid en die van anderen - zelfstandigheid <p>De leerkracht moet ten allen tijde conditieverbetering bij de leerlingen nastreven. Dit kan onder andere door in elke les zoveel mogelijk activiteiten te voorzien. Enthousiast aanmoedigen, motiveren, zorgen voor plezierige, uitdagende opdrachten en werkvormen helpen hierbij. Om werkelijk inzicht te krijgen in de wijze waarop conditievooruitgang kan worden gerealiseerd, leert de leerkracht de leerlingen naar zichzelf te kijken. Om een minimaal niveau van bewegingsbekwaamheid te bereiken, moeten de basiseigenschappen kracht – uithouding – lenigheid – snelkracht onderhouden en verbeterd worden. Door een aantal parameters na te gaan, krijgen de leerlingen een idee over hun persoonlijk conditiepeil. Dan kan een doel vooropgesteld worden. Dit doel moet alleszins realistisch en haalbaar zijn. In overleg kan een eenvoudig programma opgesteld worden waardoor het doel binnen een redelijke termijn kan worden bereikt. Geconfronteerd met verbetering en vooruitgang groeit een positieve attitude ten aanzien van beweging en training.</p> <p>Bewustwording rond fysieke fitheid kan via: organisatie van:</p> <ul style="list-style-type: none"> - specifieke conditiewerkvormen (Légertest, Coopertest, Eurofit, bosloop, circuittraining...) - conditiewerkvormen in combinatie met andere vakonderdelen - conditieverbetering via andere vakonderdelen. <p>Oog hebben voor het volledige activiteitenpatroon van elke leerling. Naast de lessen Lichamelijke opvoeding is de leerling actief in andere omstandigheden: schoolsport, vrije tijd, fitness, clubverband, occasionele organisaties. Bij het meten van prestaties of het evalueren van progressie wordt hiermee rekening gehouden.</p>	

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
				Extra accenten leggen rond de volgende thema's: <ul style="list-style-type: none"> - hygiëne - natuur: indien mogelijk regelmatig buiten sporten - veiligheid: in het omgaan met elkaar en met materiaal - rug- en houdingsscholing 	
8	In nieuwe bewegingssituaties verantwoordelijkheid kunnen opnemen door gezamenlijk afgesproken veiligheidsregels toe te passen.	ET 1	B		ICO
9	Medeleerlingen kunnen helpen wanneer de bewegingssituatie dit vereist.	ET 2	B		ICO TA.BE
10	Kritisch kunnen omgaan met het bewegingsaanbod in de eigen leefwereld.	ET* 14	B	Groene omgeving in de buurt zoeken.	
11	Duurzame bewegingsvreugde kunnen ervaren op basis van competente deelname aan verschillende bewegingsactiviteiten.	ET *15	B		
12	Het verband kunnen leggen tussen bewegen, gezondheid en samenleving.	ET 16	B		
13	Kennis rond reanimatie kunnen vertalen naar risicovolle bewegingssituaties.	ET 17	B		
14	Eerst hulp kunnen bieden bij ongevallen in bewegingssituaties.	ET 18	B		
15	Basisregels van houdings- en rugscholing kunnen integreren in nieuwe bewegingssituaties en in werk- en studiesituaties.	ET 19	B		
16	Met betrekking tot 'fitheid' eigen doelen kunnen bepalen.	ET 20	B		
17	Bereid zijn 'bewegen' te integreren in de eigen levensstijl en zich bewust zijn van verschillende mogelijkheden hiervoor.	ET *21	B		
18	Het belang inzien van een goede fysieke conditie.	ET *22	B		
19	Kunnen aanduiden in welke bewegingsactiviteiten men zich goed voelt en welke bewegingsactiviteiten het best aansluiten bij de eigen fysieke en relationele mogelijkheden.	ET 25	B		TA.BE

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
5.4	Situatief denken en handelen			<p>Handelen in nieuwe situaties vereist een probleemoplossend vermogen.</p> <p>Door probleemsituaties aan te bieden in de lessen Lichamelijke opvoeding – eerst eenvoudige, later meer complexe – wordt het probleemoplossend vermogen en het zelfstandig handelen gestimuleerd.</p> <p>De voorgekauwde en vastomlijnde oefenvormen kunnen plaats maken voor meer ‘open opdrachten’ die nog een persoonlijke invulling moeten krijgen. De leerkracht begeleidt en moedigt aan.</p> <p>Eerder verworven motorische vaardigheden worden toegepast in nieuwe en moeilijker situaties. Strategie en tactiek in spel- en wedstrijdvormen en het inzicht daaromtrent komen aan bod.</p> <p>Een participerende werkwijze kan binnen de lessen, maar ook in een ruimere context rond het sportaanbod in de school georganiseerd worden.</p> <p>De leerlingen kunnen betrokken worden bij de organisatie van middagactiviteiten, schoolsportcompetitie, buitenschoolse projecten, de sportdag, e.d.</p> <p>Dit kan gaan van kiezen uit een bepaald aanbod tot het zelfstandig organiseren van bepaalde activiteiten, het evalueren ervan en het bijsturen.</p> <p>Het juiste inschatten van bewegingssituaties met het oog op veiligheid en een adequaat reageren en de bereidheid om kennis rond eerste hulp bij sportongevallen te vergaren en toe te passen.</p> <p>Open opdrachten met de leerkracht als begeleider.</p> <p>Accent op inzicht in sportspelen maar ook in andere vakonderdelen? Probleemsituaties ontwerpen die aanzetten tot nadenken en handelen.</p> <p>Doelen vooropstellen die op verschillende wijzen bereikt kunnen worden, waartoe verschillende wegen leiden.</p>	

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
20	In nieuwe bewegingssituaties verantwoordelijkheid kunnen opnemen door gezamenlijk afgesproken veiligheidsregels toe te passen.	ET 1	B		TA.BE
21	Medeleerlingen kunnen helpen wanneer de bewegingssituatie dit vereist.	ET 2	B		ICO TA.BE
22	Uit een aanbod aan eigen mogelijkheden aangepaste leerweg kunnen kiezen voor het aanpakken van bewegingsopdrachten.	ET 3	B		
23	Zelfstandig leertaken kunnen toepassen om een bewegingsopdracht te kunnen uitvoeren.	ET 4	B		
24	Bewegingssituaties alleen of in groep kunnen organiseren en kunnen aanpassen aan de deelnemers.	ET 5	B		ICO TA.BE
25	Op basis van een beperkt aantal afgesproken criteria, bij zichzelf en anderen, kunnen aangeven waarom een bewegingsopdracht wel of niet lukt en eenvoudige oplossingen kunnen geven.	ET 7	B		ICO TA.BE
26	Over bewegingssituaties een eigen mening kunnen geven, bewegingservaringen kunnen uitwisselen en hieruit conclusies kunnen trekken voor de eigen uitvoering.	ET 8	B		ICO TA.BE
27	Motorische eigenschappen op een inzichtelijke wijze kunnen gebruiken in bewegingscombinaties met en zonder toestellen, alleen en met anderen.	ET 10	B		
28	Met gekende motorische vaardigheden een creatieve combinatie kunnen samenstellen en uitvoeren, alleen of met anderen.	ET 11	B		ICO
29	In aangepaste vormen van een doelspel of een terugslagspel eenvoudige aanvallende en verdedigende strategieën kunnen toepassen.	ET 13	B		
30	Hun kennis rond reanimatie kunnen vertalen naar risicovolle bewegingssituaties.	ET 17	B		
31	Eerste hulp kunnen bieden bij ongevallen in bewegingssituaties.	ET 18	B		

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
32	Basisregels van houdings- en rugscholing kunnen integreren in nieuwe bewegingssituaties en in werk- en studiesituaties.	ET 19	B		
33	In bewegingssituaties leiding kunnen nemen over en leiding kunnen aanvaarden van medeleerlingen.	ET 23	B		ICO TA.BE
34	Samen kunnen overleggen over en keuzes kunnen maken uit het mogelijke activiteiten aanbod van de school.	ET 24	B		ICO TA.BE

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
5.5	Motorische vaardigheden			<p>Het vergroten van de bewegingscompetenties in alle mogelijke domeinen blijft een doelstelling binnen de les Lichamelijke opvoeding. Laat leerlingen ondervinden dat oefening en herhaling leiden naar prestatieverbetering en beheersing. Zet de hierbij gepaard gaande voldoening in om de leerlingen hun grenzen te laten verkennen op allerlei vlak.</p> <p>Waardeer progressie boven absolute prestaties.</p> <p>Wanneer het verleggen van een persoonlijke grens als succesvol ervaren wordt, verdwijnt de frustratie van het sterven naar onbereikbare doelen.</p> <p>Hanteer zelfevaluatie en -bijsturing als middel dat tot zelfkennis en zelfstandigheid moet leiden.</p> <p>Alle mogelijkheden bewegingsvaardigheden met veel zin voor variatie aanbieden:</p> <ul style="list-style-type: none"> - vanuit basisvoorwaarden naar de ruwe vorm van een beweging - vanuit een ruwe vorm naar een hoger technisch en esthetisch niveau - vanuit de beweging naar de toepassing in andere en nieuwe situaties - vanuit de enkelvoudige beweging naar combinaties van bewegingen. 	
35	Zelfstandig leertaken kunnen uitvoeren om een bewegingsopdracht tot een goed einde te brengen, rekening houdend met hun eigen kunnen.	ET 4	B		
36	Eerder geleerde vaardigheden uit verschillende bewegingsgebieden kunnen toepassen in andere bewegingscontexten.	ET 9	B		
37	Motorische eigenschappen op een inzichtelijke wijze kunnen gebruiken in bewegingscombinaties met en zonder toestellen, alleen en met anderen.	ET 10	B		ICO
38	Met gekende motorische vaardigheden een creatieve combinatie kunnen samenstellen en uitvoeren, alleen of met anderen.	ET 11	B		ICO
39	Gekende motorische vaardigheden kunnen uitvoeren op een hoger beheersingsniveau zoals: <ul style="list-style-type: none"> - een betere controle - een meer esthetische uitvoering - een hogere moeilijkheidsgraad - een grotere efficiëntie 	ET 12	B		

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
5.6	Sociaal functioneren en zelfconcept ontwikkelen			<p>Een actieve levensstijl met veel ruimte voor sportieve en gezonde vrijetijdsbesteding draagt bij tot een positief zelfbeeld en een persoonlijk en sociaal welbevinden. Om deze bewustwording bij de leerlingen te realiseren, treedt de leerkracht Lichamelijke opvoeding op als mentor en stuwende kracht.</p> <p>Door een enthousiaste en methodische aanpak benadrukt hij:</p> <ul style="list-style-type: none"> - de link tussen verantwoord bewegen, plezier, fitheid, gezondheid en sociaal welbevinden - de rol, de attitude en de betrokkenheid van elke persoon binnen een groep of gemeenschap - de kritische zin ten aanzien van het bewegingsaanbod in de omgeving - de verantwoordelijkheid voor eigen veiligheid en die van anderen. <p>De meeste bewegingsactiviteiten houden een afwegen in van eigen mogelijkheden tegenover die van anderen, van de mogelijkheden van een groep tegenover die van een andere groep. De leerkracht Lichamelijke opvoeding streeft naar het ontwikkelen van een gezonde mentaliteit hier tegenover bij de leerlingen, door ze kennis te laten maken met alle mogelijke rollen binnen de organisatie van sportieve activiteiten of competitie. Als lid van een ploeg gedraagt de leerling zich als aanvaller of verdediger, in balbezit of balverlies, als leider, als spelbepaler, als sterkere of als zwakkere medespeler, als verliezer of als winnaar.</p> <p>De houding tegenover leiding, scheidsrechter, coach of organisator wordt gestuurd door leerlingen zelf in deze rollen te plaatsen en ervoor te laten reflecteren.</p> <p>Er gaat extra aandacht uit naar attitudes zoals regelmatige aanwezigheid, orde en netheid, polyvalentie, prestaties op eigen niveau (niet vergelijken met anderen maar met jezelf).</p> <p>Organisatie van allerhande bewegingsactiviteiten met hoge participatie van de leerlingen. De leerkracht als begeleider met veel ruimte voor initiatief van de leerlingen. Doorbreken van de les Lichamelijke opvoeding via de bewegingscultuur op school of binnen de scholengemeenschap naar de bewegingscultuur in de samenleving.</p>	
40	In de nieuwe bewegingssituaties verantwoordelijkheid kunnen opnemen door gezamenlijk afgesproken veiligheidsregels toe te passen.	ET 1	B		ICO TA.BE
41	Medeleerlingen kunnen helpen wanneer de bewegingssituatie dit vereist.	ET 2	B		ICO TA.BE

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
42	Uit een aanbod een aan de eigen mogelijkheden aangepaste leerweg kunnen kiezen voor het aanpakken en oplossen van bewegingsopdrachten.	ET 3	B		
43	Zelfstandig leertaken kunnen uitvoeren om een bewegingsopdracht tot een goed einde te brengen, rekening houdend met het eigen kunnen.	ET 4	B		
44	Bewegingssituaties alleen of in groep kunnen organiseren en kunnen aanpassen aan de deelnemers.	ET 5	B		ICO TA.BE
45	Volgens opgestelde criteria bij zichzelf kunnen nagaan of men vorderingen maakt bij het uitvoeren van bewegingsopdrachten en het eigen leerproces kunnen bijsturen.	ET 6	B		
46	Op basis van een beperkt aantal afgesproken criteria, bij zichzelf en anderen, kunnen aangeven waarom en bewegingsopdracht wel of niet lukt en eenvoudige oplossingen kunnen geven.	ET 7	B		ICO TA.BE
47	Over bewegingssituaties een eigen mening kunnen geven, bewegingservaringen kunnen uitwisselen en hieruit conclusies kunnen trekken voor de eigen uitvoering.	ET 8	B		ICO TA.BE
48	Motorische eigenschappen op een inzichtelijke wijze kunnen gebruiken in bewegingscombinaties met en zonder toestellen, alleen en met anderen.	ET 10	B		ICO TA.BE
49	Met gekende motorische vaardigheden een creatieve combinatie kunnen samenstellen en uitvoeren, alleen of met anderen.	ET 11	B		ICO TA.BE
50	Kritisch kunnen omgaan met het bewegingsaanbod in de eigen omgeving.	ET *14	B		
51	Duurzame bewegingsvreugde kunnen ervaren op basis van competente deelname aan verschillende bewegingsactiviteiten.	ET *15	B		

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
52	Het verband kunnen leggen tussen bewegen, gezondheid en samenleving.	ET 16	B		
53	De eigen kennis rond reanimatie kunnen vertalen naar risicovolle bewegingssituaties.	ET 17	B		
54	Eerste hulp kunnen bieden bij ongevallen in bewegingssituaties.	ET 18	B		
55	Met betrekking tot 'fitheid' eigen doelen kunnen bepalen.	ET 20	B		
56	Bereid zijn 'bewegen' te integreren in de eigen levensstijl en zich bewust zijn van verschillende mogelijkheden hiervoor.	ET *21	B		
57	Het belang inzien van een goede fysieke conditie.	ET *22	B		
58	In bewegingssituaties leiding kunnen nemen over en leiding kunnen aanvaarden van medeleerlingen.	ET 23	B		ICO TA.BE
59	Samen kunnen overleggen over en keuze kunnen maken uit het mogelijke activiteiten aanbod van de school.	ET 24	B		ICO TA.BE
60	Kunnen aanduiden in welke bewegingsactiviteiten men zich goed voelt en welke bewegingsactiviteiten het best aansluiten bij de eigen fysieke en relationele mogelijkheden.	ET 25	B		

5.7 Sportvakonderdelen

De sportvakonderdelen bevatten geen doelstellingen: de doelstellingen die met het vak Lichamelijke opvoeding in de derde graad moeten worden bereikt, staan vermeld bij de vier profielcomponenten, t.t.z. fitheid en gezonde en veilige levensstijl, situatief denken en handelen, motorische vaardigheid, sociaal functioneren en zelfconcept ontwikkelen.

De leraar krijgt per sportvakonderdeel suggesties voor concrete activiteiten waaruit kan worden gekozen met het oog op de invulling van deze profielcomponenten.

Tevens wordt de codering van de eindtermen vermeld:

- ✓ vakgebonden eindtermen: telkens in de tweede, vierde, zesde en achtste kolom
- ✓ vakoverschrijdende eindtermen: onderaan (VOET)

Het vakonderdeel 'Praktische vaardigheden' wordt apart vermeld, maar volledig geïntegreerd in de andere sportvakonderdelen aangeboden.

5.7.1 VAKONDERDEEL PRAKTISCHE VAARDIGHEDEN

Fitheid, gezonde en veilige levensstijl	Motorische competenties				Sociaal functioneren en zelfconcept ontwikkelen	
	ET	Motorische vaardigheid	ET	Situatief denken en handelen	ET	ET
Zelf toestellen, omlopen, opstellingen en situaties creëren waarbij veiligheid centraal staat.	9 16	Deelgebied: balanceren, gaan, lopen en springen ;	9 10 11 12	Probleemoefeningen oplossen: individueel en in groep.	3 ICO	23 ICO
Vorderingen testen.	20	Deelgebied: zwaaien, klimmen en klauteren ; combinaties klimtouw en rek.				23 ICO
Conditionele (cardiovasculaire) tests inbouwen.	16	Deelgebied: duwen, trekken, heffen en dragen ; lasten eigen lichaam, partner. Combineren van de deelgebieden.	ICO	Hindernisparcours individueel of in teamverband afleggen.	23 ICO	8 20 4

VOET: LER 7, 8

Dit sportvakonderdeel sluit aan bij de VOET van context Sociorelationele ontwikkeling (SOC)

Dit sportvakonderdeel sluit aan bij de VOET van context Lichamelijke gezondheid en veiligheid (LGV)

TA.BE:

- schema van een bewegingsverloop, visuele vaststelling van een techniek, ... laten noteren;
- leerlingen die door omstandigheden niet deelnemen aan een les, kunnen de activiteiten beschrijven, in een schema zetten;

5.7.2 SPORTVAKONDERDEEL ATLETIEK

Fitheid, gezonde en veilige levensstijl	Motorische competenties						Sociaal functioneren en zelfconcept ontwikkelen	
	ET	Motorische vaardigheid	ET	Situatief denken en handelen	ET		ET	
<p>Via individuele en realistische doelstellingen inzicht verschaffen in conditieverbetering.</p> <p>Streven naar meerdere conditionele prikkels per week. Gevarieerd tempolopen in de natuur, de piste en zelfs indoor.</p> <p>Afspraken maken om de veiligheid te verzekeren.</p> <p>Het plezier van het sporten in de open lucht laten ondervinden.</p> <p>Het belang van een goede opwarming, stretching en cooling down laten ontdekken.</p> <p>De gevaren van de onnatuurlijke prestatieverhogende middelen bespreken en hun kritische zin hieromtrent versterken.</p>	<p>16 *21 *22 9</p> <p>16 20</p> <p>3 *21 *22</p> <p>16</p> <p>16 20</p>	<p>Aërobe en anaërobe uithouding</p> <ul style="list-style-type: none"> - kennis maken met en inzicht verwerven in de verschillende trainingsvormen - zich kunnen inzetten en doorzetten bij verschillende trainingsvormen - fysieke eigenschappen ontwikkelen en/of onderhouden <p>Start en spurt</p> <ul style="list-style-type: none"> - vanuit startblokken de start efficiënt en reglementair kennen en kunnen uitvoeren. - de looptechniek kunnen perfectioneren <p>Aflossing</p> <ul style="list-style-type: none"> - de aanloop- en aflossingszone efficiënt kunnen gebruiken - de stokwissel efficiënt en reglementair kunnen uitvoeren - de reglementen kennen - de verschillende aflossingstechnieken kennen <p>Hordenlopen</p> <ul style="list-style-type: none"> - het driepassenritme technisch kunnen uitvoeren - snelheid en ritme kunnen combineren 	<p>5 7 11</p> <p>6 7 11</p>	<p>Door een gevarieerd aanbod van loopvormen en spelen (aflossingen, korte en langere sprints, reactiespelen en hindernislopen) evolueren naar een natuurlijke en ontspannen loopstijl.</p> <p>Aandacht voor looptechniek, ontwikkeling van snelheid en explosiviteit.</p> <p>De leerlingen een complex bewegingsverloop leren visualiseren en zo komen tot techniekverbetering.</p> <p>Leerlingen leren elkaars houding verbeteren.</p> <p>Leerlingen aansporen om technische raad uit te wisselen met elkaar.</p> <p>De afstand en de hoogte van de horden aanpassen aan de mogelijkheden van de leerlingen.</p>	<p>7 11</p> <p>6 7 11</p>	<p>Wijzen op de atletische mogelijkheden van de mens en de prestatiegrenzen.</p> <p>Leren inschatten van de eigen mogelijkheden.</p> <p>Plezier beleven aan de prestatieverbetering.</p> <p>De leerlingen laten ontdekken dat fitheid leidt naar een positief zelfbeeld en zelfvertrouwen.</p> <p>Met de leerlingen de gevaren van de onnatuurlijke prestatieverhogende middelen bespreken en hun kritische zin hier rond versterken.</p> <p>Loopspelvormen in teamverband aanbieden.</p> <p>Het samenwerken en het omgaan met eigen emoties en de emoties van anderen.</p>	<p>16</p> <p>16 ICO</p> <p>*22 25</p> <p>*22</p> <p>ICO TA.BE</p> <p>2 ICO</p> <p>2 ICO</p>	

Eerste zorg bij veel voorkomende sportblessures (ijs, immobiliseren).	18	<ul style="list-style-type: none"> - de reglementen kennen - prestatieverbetering nastreven - inzicht verwerven in en kennis verwerven van het bewegingsverloop van de aangeleerde technieken 	5 6 11 13	Verantwoordelijkheidszin en leiding nemen.	7 9 11 13		
		<p>Differentiatie: Steeple</p> <ul style="list-style-type: none"> - initiatieoefeningen - techniek aanleren <p>Hoogspringen</p> <ul style="list-style-type: none"> - techniek aanleren en/of perfectioneren - intensiteit van de volledige beweging verhogen - inzicht verwerven in en kennis verwerven van het bewegingsverloop van de aangeleerde technieken - de basisreglementeringen kennen 		<p>Inzien dat de ontwikkeling van techniek, snelheid, coördinatie en explosiviteit leidt tot prestatieverbetering.</p> <p>Streven naar techniek-verbetering.</p> <p>De complexe coördinatie (afstoot, vlucht en landing) progressief opbouwen.</p> <p>Door middel van verhoogde afstoot de vluchtfase verlengen.</p>			
		<p>Verspringen</p> <ul style="list-style-type: none"> - techniek aanleren en/of perfectioneren - intensiteit van de volledige beweging verhogen - inzicht verwerven in en kennis verwerven van het bewegingsverloop van de aangeleerde technieken - de basisreglementeringen kennen 	5 6 11 13	<p>Let op naleven van veiligheidsregels. Leerlingen leren elkaars houding verbeteren.</p> <p>Leerlingen aansporen om technische raad uit te wisselen met elkaar.</p> <p>Verantwoordelijkheidszin en leiding nemen.</p>	6 7 8		

		Differentiatie: Hinkstapspringen - techniek aanleren en/of perfectioneren - intensiteit van de volledige beweging verhogen - inzicht verwerven in en kennis verwerven van het bewegingsverloop van de aangeleerde technieken - de basisreglementeringen kennen	5 6 11 13			
		Kogelstoten: - techniek aanleren en/of perfectioneren - intensiteit van de volledige beweging verhogen - inzicht verwerven in en kennis verwerven van het bewegingsverloop van de aangeleerde technieken - de basisreglementeringen kennen	5 6 11 13	Afhankelijk van de mogelijkheden aanbieden van verschillende werpvormen. Leerlingen laten inzien dat de ontwikkeling van techniek, kracht en snelheid leidt tot prestatieverhoging.	1 2 9	
		Speerwerpen: - techniek aanleren en/of perfectioneren - intensiteit van de volledige beweging verhogen - inzicht verwerven in en kennis verwerven van het bewegingsverloop van de aangeleerde technieken - de basisreglementeringen kennen	5 6 11 13			
		Differentiatie: Discuswerpen: - techniek aanleren en/of perfectioneren - intensiteit van de volledige beweging verhogen - inzicht verwerven in en kennis verwerven van het bewegingsverloop van de aangeleerde technieken - de basisreglementeringen kennen	5 6 11 13			

VOET:

LER 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 1

Dit sportvakonderdeel sluit aan bij de VOET van context Sociorelationele ontwikkeling (SOC)

Dit sportvakonderdeel sluit aan bij de VOET van context Lichamelijke gezondheid en veiligheid (LGV)

TA.BE:

- schema van een bewegingsverloop, visuele vaststelling van een techniek, ... laten noteren;
- leerlingen die door omstandigheden niet deelnemen aan een les, kunnen de activiteiten beschrijven, in een schema zetten, technieken medeleerlingen observeren en remediëren
- aandacht voor verzorgd taalgebruik als kapitein, scheidsrechter, tijdbewaker, organisator, verslaggever, ... tijdens teamwork of bij overleg- en keuzemomenten.

SPORTVAKONDERDELEN DOELSPELEN²

Basketbal

Handbal

Voetbal

SPORTVAKONDERDEEL TERUGSLAGSPELEN³

Volleybal

² Andere doelspelen kunnen aan bod komen in het sportvakonderdeel Omnisport, zie p.56-58

³ Andere terugslagspelen kunnen aan bod komen in het sportvakonderdeel Omnisport, zie p.56-58

5.7.3 SPORTVAKONDERDEEL DOELSPEL BASKETBAL

Fitheid, gezonde en veilige levensstijl	Motorische competenties					Sociaal functioneren en zelfconcept ontwikkelen	
	ET	Motorische vaardigheid	ET	Situatief denken en handelen	ET		ET
<p>Cardiovasculaire prikkels onder de vorm van wedstrijd- en spelvormen met een hoge bewegingsintensiteit.</p> <p>Specifieke fysieke basiseigenschappen basketbal: snelheid, explosiviteit, sprongkracht, beweeglijkheid.</p> <p>Preventief optreden in verband met blessures inherent aan basketbal.</p> <p>Veiligheidsafspraken.</p> <p>Eerste zorg bij veel voorkomende sportblessures (ijs, immobiliseren).</p>	<p>1</p> <p>*15</p> <p>16</p> <p>*22</p> <p>18</p> <p>18</p> <p>18</p>	<p>Via minispelen en structuratiespelen evolueren naar een wedstrijdvorm 5-5.</p> <p>Technieken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - herhaling van alle aangeleerde technieken in de 2de graad; - shooting: lay-up (sterke en zwakke hand, na dribbel en na pas) vervolmaken en varianten op lay-up (semi-hook, lay-back); - passing naar speler die doorsnijdt naar doel; - dribbel: binnenwaartse verandering van richting; - footwork: jumpstop, gestructureerd vrijlopen, individueel aanvallend voetenwerk; - verre pas na dribbel; - baseball-pass; - overhoofdse pas; - defensieve rebound; - pivoteren (beschermen van de bal, creëren van paslijn, 1-1 voorbereiden); - vertrek in dribbel; - hoge snelle dribbel en lage beschermende dribbel. <p>Differentiatie: Jumpshot.</p> <p>Buitenwaartse verandering van richting (reverse).</p> <p>Binnenwaartse verandering van richting (door de benen, achter de rug)</p>	<p>9</p> <p>12</p>	<p>Variaties oefen- en spelvormen met progressieve klimming.</p> <p>Permanent remediërings-oefeningen inbouwen; individuele remediëring blijft noodzakelijk.</p> <p>Tactieken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - aanvallend: 1-1 leren spelen, ruimte herkennen en durven nemen; - verdedigend: verdedigen op baldrager en op niet baldrager; indraaien naar doel bij balontvangst. (triple threat); - give & go; - man tot man, ruimte leren zien en benutten om 1-1 te spelen; - leerlingen via de 4-4 de overgang naar 5-5 laten maken; - transitie (verdedigend en aanvallend); - organisatie van de tegenaanval; tegenaanval opbouwen in meerderheidsituaties; (3-0, 3-1, 3-2, 4-2, 4-3, 5-3, 5-4, 5-5); - schijnbewegingen met of zonder bal; - give and go, in & out; - insnijden na pas (herhaling), creëer ruimte voor jezelf en anderen; 	<p>9</p> <p>10</p> <p>11</p> <p>12</p> <p>3</p> <p>8</p> <p>20</p> <p>3</p> <p>10</p> <p>11</p> <p>13</p>	<p>In team spelen is samenwerken. Een team is sterker dan de som van de delen. De houding van de leerlingen bijsturen door in te grijpen in de situatie (beperkingen, organisatievormen, ploegsamenstelling), door coaching en motivering, door rolverdeling (kapitein, coach, scheidsrechter).</p> <p>De accentuering van het aandeel van een leerling aan een teamprestatie werkt enorm motiverend. Het is een bron van bewegingsvreugde en gezonde competitiebeleving.</p> <p>Leerlingen verschillende technieken aanbieden en hen laten kiezen uit dit aanbod. Elke leerling is anders en ieder heeft zijn eigen voorkeur of achtergrond in andere sporten.</p> <p>Regels en afspraken in verband met lichamelijk contact,</p> <p>bestrafning van fouten, aanmoedigen en belonen van fair-play.</p> <p>Samen met de leerlingen een toernooi organiseren.</p>	<p>5</p> <p>6</p> <p>ICO</p> <p>25</p> <p>ICO</p> <p>TA.BE</p> <p>5</p> <p>ICO</p> <p>4</p> <p>ICO</p> <p>TA.BE</p> <p>ICO</p> <p>6</p> <p>7</p> <p>8</p> <p>TA.BE</p> <p>ICO</p>

				<ul style="list-style-type: none"> - individueel tactisch handelen; - aanvaller naar de zwakke hand sturen. 	<p>Keuzemomenten inbouwen, overleg organiseren.</p> <p>Verder bouwen op uitdagende opdrachten.</p>	<p>TA.BE</p> <p>ICO</p>
		<p>Schermpop de bal.</p> <p>Schermpop weg van de bal.</p> <p>Cross-over, open step.</p>		<p>Differentiatie:</p> <p>Ruimte maken tijdens een penetratiedribbel.</p> <p>Variaties op give and go.</p> <p>Jump to the ball.</p> <p>Close out.</p> <p>Penetratiedribbel.</p> <p>Ruimte creëren voor de penetratie tijdens de actie en voor zichzelf.</p> <p>1-1 zonder bal.</p> <p>Schermpop weg of op de bal.</p>	<p>Zelfbeoordeling introduceren (scorekaarten, evaluatiefiches, evaluatie van de vordering).</p> <p>Aandacht voor de verhouding winnaar - verliezer.</p> <p>Rol van een scheidsrechter. Leerlingen regelmatig het spel laten leiden. Eigen houding tegenover de scheidsrechter bijsturen.</p> <p>Rol van de coach: leerlingen als leider laten optreden.</p>	<p>ICO</p> <p>23</p> <p>ICO</p> <p>TA.BE</p> <p>TA.BE</p>

- **VOET:** LER 7, 8, 16
- Dit sportvakonderdeel sluit aan bij de VOET van context Sociorelationele ontwikkeling (SOC)
- Dit sportvakonderdeel sluit aan bij de VOET van context Lichamelijke gezondheid en veiligheid (LGV)
-
- **TA.BE:**
- schema van een bewegingsverloop, visuele vaststelling van een techniek, ... laten noteren;
- leerlingen die door omstandigheden niet deelnemen aan een les, kunnen de activiteiten beschrijven, in een schema zetten; taak scheidsrechter op zich nemen, coaching van ploeg op zich nemen, verslaggever van de wedstrijd zijn, technieken medeleerlingen observeren en remediëren;
- aandacht voor verzorgd taalgebruik als kapitein, scheidsrechter, tijdbewaker, organisator, verslaggever, ... tijdens teamwork of bij overleg- en keuzemomenten.

5.7.4 SPORTVAKONDERDEEL DOELSPEL HANDBAL

Fitheid, gezonde en veilige levensstijl	Motorische competenties					Sociaal functioneren en zelfconcept ontwikkelen	
	ET	Motorische vaardigheid	ET	Situatief denken en handelen	ET		ET
Conditionele prikkels onder de vorm van wedstrijd- en spelvormen.	16 22	Aanval	9	Aangepaste spelvormen met nadruk op vangen en werpen, vrijlopen, samenspel.	4	Voldoende individuele en speltactische vaardigheid verwerven om met inzicht binnen de ploeg te functioneren.	3 7 8 ICO
Aangepaste opwarming (met of zonder bal) om mogelijke kwetsuren te vermijden.	19 22	De basistechnieken vangen en werpen kunnen toepassen tijdens een meerderheidssituatie in aanval.	10 11 12 13	-aanpassen speelveld; -aantal spelers variëren; -pass-volgorde wijzigen; -individuele verdediging.	7 10 11	Zich houden aan een ethisch verantwoorde gedragscode tegenover ploegmaat, tegenstrever en scheidsrechter.	1 23 ICO TA.BE
Spelregels kennen en toepassen om veilig de betrokken balsport te beoefenen.	1 25	Scoortechnieken: slagworp, valworp, sprongworp (dit van op de verschillende aanvalsposities).		Aangepaste spelvormen met nadruk op pass-combinaties en afwerken. Inbreng van (passieve, actieve) verdedigers	7 10 13	Inzien waarom samenwerking een noodzakelijk element is in elke ploegsport.	6 10 *15
Regels aanpassen aan de accommodatie en samenstelling van de groep met het oog op de veiligheid.	1 16	Strafworp. Schijnbeweging zonder bal.		Structuratie spelen met aangepaste spelregels om specifieke motorische vaardigheden in te oefenen.	5 10 12 13	Kunnen samenspelen met gelijkwaardige en met minder vaardige spelers.	2 5 7 ICO
Aangepaste ballen (bv. balnr 0 meisjes nr 1 jongens) aan niveau van de groep met het oog op niveau van de leerling.	16	Schijnbeweging met bal(zowel naar werparmzijde als tegen werparmzijde).				Zich psychisch leren instellen op de overgang van aanval naar verdediging en omgekeerd.	22 TA.BE
Aangepaste kledij en schoeisel om veilig te sporten.		Differentiatie: Pas achter de rug, onderhandse pas.		Aangepaste spelvormen met het accent op vrijlopen, steeds gevolgd door een doelworp (passieve, later actieve verdediger).		Trachten voor beide aspecten dezelfde motivatie op te brengen.	ICO TA.BE
Eerste hulp bij veel voorkomende sportblessures (ijs, immobiliseren).	16 18	Na pas van medespeler sprongworp uitvoeren zonder 3 passenaanloop.			3 10 11 13	Tactische afspraken binnen een team zijn noodzakelijk om winst te behalen	ET 23
Douchegelegenheid voorzien		Verre pas in sprongworp.		Spelvormen aanval tegen			

<p>Belang van goede hygiëne toelichten.</p> <p>Onderkennen van het belang van sportbeoefening voor een fitte en gezonde levensstijl.</p>	<p>18 *22</p>	<p>Heupworp. Worp met uitklinken.</p> <p><u>Verdediging</u></p> <p><u>6-0 verdediging</u> Uitstappen, schuiven en blokken op aanvaller.</p> <p>1 tegen 1 situatie als hoekverdediger en als uitstapper.</p> <p><u>5-1 verdediging</u> Mandekking zonder interceptie van bal.</p> <p>Differentiatie: Dekking in de ruimte met interceptie bal.</p> <p>Blokken van doelworp in relatie met doelman.</p> <p>Man doorgeven en overnemen.</p> <p><u>Tegenaanval</u></p> <p>Transitie verdedigen – aanval. Tegenaanval 1^e fase: zonder en met verdediger. Verre pas geven en ontvangen. Tegenaanval 2^e fase: 2-1; 3-1; 3-2; 4-1; 4-2; 4-3.</p> <p>Vanuit 2-1 situatie in tegenaanval enkelvoudige wissel.</p>	<p>verdediging met specifieke opdrachten.</p> <p>De inbreng van verdedigers (passief-actief) in welbepaalde functies en posities, dwingt de leerling zijn handelingen aan te passen aan de specifieke spelsituatie.</p> <p>Uitspelen meerderheidssituaties en 1-1 situatie.</p> <p>Zich opstellen en verplaatsen tegen een georganiseerde verdediger i.f.v. balbezitter, verdedigers en doel.</p>	<p>7 10 13</p> <p>11 13</p> <p>1 4 5 6 *14</p>	<p>Aanvaarden en kunnen omgaan met winst en verlies bij een wedstrijd</p>	<p>ICO TA.BE</p>
--	-------------------	--	---	--	---	----------------------

Vanuit 3-1 situatie enkelvoudige wissel met doorsteken bal naar inlopende speler.

Differentiatie:

Tegenaanval 3^e fase: snel bal opbrengen en afronden met doelkans.

Meervoudige wissel.

Groepstechnieken en tactiek

Spelvormen: 1-1; 1-2; 2-2; 2-3; 3-3; 3-4; 4-; 2-1; 3-2; 4-3.

Wedstrijdvormen: 3-3; 3-4; 5-5.

Geleidelijke overgang van een 5-0 verdediging naar een 4-1 verdediging.

Enkelvoudige wissel tussen MO en LO of RO.

Differentiatie:

Tempo bal tijdens aanvalsfase opdrijven om doelkansen te creëren.

Positiewissels met en zonder bal:

- insnijden hoekspelers met en zonder bal;
- meervoudige wissel door achterspelers.

Contrabeweging.

Blok en afrol met pivotspeler.

6-0 verdediging
5-1 verdediging
4-2 verdediging
3-2-1 verdediging

Meerderheidssituatie in aanval.

Meerderheidssituatie in verdediging.

Pedagogisch-didactische wenken (meisjes en jongens):

- de leerlingen observeren zelf, maken een foutenanalyse en leren hiermee omgaan;
- vergroten van beweeglijkheid (loopscholing) en snelheid om statisch handbal te voorkomen;
- gebruik veel spelvormen om timing -inschatten van loopwegen en contact met medeleerling- te bevorderen;
- reeds tijdens het passenspel denkopdrachten aanbieden om sneller te kunnen overgaan naar reële spelsituaties, rekening houdend met het niveau van de leerling;
- krachtontwikkeling verwerken tijdens lessen maar rekening houden met fysieke ontwikkeling van de leerling.

VOET: LER 7, 8, 16

Dit sportvakonderdeel sluit aan bij de VOET van context Sociorelationele ontwikkeling (SOC)

Dit sportvakonderdeel sluit aan bij de VOET van context Lichamelijke gezondheid en veiligheid (LGV)

TA.BE:

- schema van een bewegingsverloop, visuele vaststelling van een techniek, ... laten noteren;
- leerlingen die door omstandigheden niet deelnemen aan een les, kunnen de activiteiten beschrijven, in een schema zetten; taak scheidsrechter op zich nemen, coaching van ploeg op zich nemen, verslaggever van de wedstrijd zijn, technieken medeleerlingen observeren en remediëren;
- aandacht voor verzorgd taalgebruik als kapitein, scheidsrechter, tijdbewaker, organisator, verslaggever, ... tijdens teamwork of bij overleg- en keuzemomenten.

5.7.5 SPORTVAKONDERDEEL DOELSPEL VOETBAL

Fitheid, gezonde en veilige levensstijl	Motorische competenties					Sociaal functioneren en zelfconcept ontwikkelen	
	ET	Motorische vaardigheid	ET	Situatief denken en handelen	ET		
<p>Conditionele prikkels onder de vorm van wedstrijd- en spelvormen.</p> <p>Aangepaste opwarming (bij voorkeur met bal) om mogelijke kwetsuren te vermijden.</p> <p>Preventief optreden in verband met blessures inherent aan balsporten.</p> <p>Eerste zorg bij veel voorkomende sportblessures (ijs, immobiliseren).</p>	<p>19 *22</p> <p>19 *22</p> <p>1</p> <p>18</p>	<p>Toepassen van basistechnieken in vereenvoudigde wedstrijdvormen. Beperkingen of aanpassingen inbouwen die bepaalde technieken accentueren bv:</p> <ul style="list-style-type: none"> - enkel over de grond spelen; - de bal max. drie maal raken; - vrij spel, scoren in één tijd; - één tegen één verdedigen; - grote of kleine doelen (scoringstechnieken). <p>Beperk het aantal spelers in wedstrijdvormen tot 6 tegen 6 (met of zonder doelman). Opteer voor een verdeling van de beschikbare ruimte in meerdere veldjes boven grotere ploegen.</p> <p>Eenvoudige spel- en oefenvormen waarbij de leerlingen de basistechnieken oefenen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 5 tegen 1, 4 tegen 1, enz.; - spelvormen met kaatsers; - oefenvormen per 3, per 2, alleen. 	<p>4 9 10</p> <p>11 12</p>	<p>Vereenvoudigde wedstrijdvormen waarin de leerlingen spelinzicht verwerven. Aangepaste wedstrijdvormen ontwerpen die het spelinzicht doen toenemen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - aanpassing van het speelveld (weinig ruimte of veel ruimte); - de bal max. drie maal raken (snel zoeken naar vrijkomende medespelers); - vrij spel, scoren in één tijd; - mandekking; - verdedigen in zone; - meerderheidssituaties creëren. <p>Beperk het aantal spelers in wedstrijdvormen tot 6 tegen 6 (met of zonder doelmannen). Opteer voor een verdeling van de beschikbare ruimte in meerdere veldjes boven grotere ploegen.</p>	<p>10 11</p>	<p>In team spelen is samenwerken. Via het aanleren van het spelen in zone wordt het samenwerken benadrukt. Een team is sterker dan de som van de delen. De houding van de leerlingen bijsturen door in te grijpen in de situatie (beperkingen, organisatievormen, ploegsamenstelling), door coaching en motivering, door rolverdeling (kapitein, coach, scheidsrechter).</p> <p>De accentuering van het aandeel van een leerling aan een teamprestatie werkt enorm motiverend. Het is een bron van bewegingsvreugde en gezonde competitiebeleving.</p> <p>Regels en afspraken in verband met lichamelijk contact, bestraffing van fouten, aanmoedigen en belonen van fair-play .</p> <p>Samen met de leerlingen een toernooi organiseren.</p>	<p>5 6 ICO</p> <p>25 TA.BE ICO</p> <p>5 ICO</p>

		<p>Basistechnieken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - algemene voetbalvaardigheid: jongleren met Vtn, Dijn, Hfd. <p>traptechniek:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pas l/r binnenkant Vt lange lob op stilliggende, rollende bal, wreeftrap op doel op stilliggende, rollende bal volleytrap op doel; <p>- receptietechniek:</p> <ul style="list-style-type: none"> hoge bal stoppend aan- en meenemen binnenkant Vt; <p>- dribbeltechniek:</p> <ul style="list-style-type: none"> drijven en dribbelen met richtingveranderingen, onder druk, schijnbewegingen; <p>- kopspeltechniek:</p> <ul style="list-style-type: none"> doelgerichte kopstoot na opsprong, met ¼ draai. <p>Differentiatie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - traptechniek: vluchtpas, korte lob drop- en vluchtschot op doel deviaties en effectballen; - receptietechniek: lage en (half)hoge bal aannemen buitenkant Vt hoge bal stoppend meenemen buitenkant Vt - inworptechniek: inworp uit stand en na korte aanloop; - balveroveringstechniek: block- en slidingtackle; <ul style="list-style-type: none"> - doelverdedigingstechniek: zowel aanvallend als verdedigend 	4	<p>Eenvoudige spelvormen waarbij de leerlingen spelinzicht verwerven:</p> <ul style="list-style-type: none"> - spelvormen op balbezit zonder doelen; - tegen 1, 4 tegen 1; - spelvormen met kaatsers. <p>Individuele tactiek</p> <p><i>*ploeg in balbezit</i> komen tot scoren door:</p> <ul style="list-style-type: none"> -speler aan bal: streven naar een positief aandeel in het samenspel door: =een voortdurend waarnemen van de inhoud van de veranderende spelsituaties; =een optimale keuze van de bewegingrichting; =een optimale spelselectie(balbehoud-pas-dribel-doelschot); =een optimale timing -speler zonder bal: streven naar een positief aandeel in het samenspel door: =een voortdurend waarnemen van de inhoud van de veranderende spelsituaties; =een zinvol opstellen en vrijlopen ifv een optimale aanspeel-baarheid; =een zinvol opstellen en bewegen ifv creëren van openingen voor de medespeler. <p>Differentiatie:</p> <ul style="list-style-type: none"> =loshaken en ankeren. <p><i>*ploeg niet in balbezit</i> komen tot balre recuperatie door:</p> <ul style="list-style-type: none"> =een voortdurend waarnemen van de inhoud van de veranderende spelsituatie; 	3 13	<p>Keuzemomenten inbouwen, overleg organiseren.</p> <p>Verder bouwen op uitdagende opdrachten. Zelfbeoordeling introduceren (scorekaarten, evaluatiefiches, evaluatie van de vordering). Aandacht voor de verhouding winnaar - verliezer.</p> <p>Rol van een scheidsrechter. Leerlingen regelmatig het spel laten leiden. Eigen houding tegenover de scheidsrechter bijsturen.</p> <p>Rol van de coach: leerlingen als leider laten optreden.</p>	<p>4 TA.BE ICO</p> <p>6 7 8 TA.BE ICO 23 TA.BE ICO</p> <p>TA.BE</p>
--	--	---	---	--	-------------	---	---

	<p>aangepast aan de (trap)techniek van de veldspelers.</p>	<p>=een zinvolle positiekeuze ifv de tegenstrevers, de medespelers en het eigen doel.</p> <p>Differentiatie: =toepassen van wijkend remmen, hoek afsluiten, in ongunstige positie drijven,....</p> <p>Groeps- en ploegtactiek <i>*Ploeg in balbezit</i> =snel overschakelen balverlies-balbezit; =samenspel gebaseerd op pas en vrijlopen of in steun komen; =nastreven en uitspelen van een meerderheidssituatie.</p> <p>Differentiatie: =nastreven driehoeksformatie =standaardcombinatie; plaatswissel, balovername, dubbelpas,....; =standaardsituatie: inworp, hoekschop, vrijschop, tegenaanval,....</p> <p><i>*ploeg niet in balbezit</i> =snel overschakelen balbezit-balverlies; =onderscheid man-en zone-dekking; =verdedigen in meerderheids-situatie.</p> <p>Differentiatie: =collectieve balverovering door wijkend remmen, jagen =combinaties op man-zonedekking; =afweer standaardcombinaties: rugdekking, overname, buitenspelval,...; =afweer standaardsituaties: opstelling vrijschop, hoekschop,..</p>		
--	--	---	--	--

Pedagogische-didactische wenken:

- de methodiek is spelgericht;
- oefen-, spel- en wedstrijdvormen bevatten zowel (psycho)motorische, tactisch-cognitieve als sociale elementen;
- zorg op elk leerniveau voor een progressieve klimming;
- varieer oefen- en spelvorm, aantal spelers, spelruimte, spelregels, arbeidsvorm,....zodat de doelstelling bereikt wordt
- individuele remediëring blijft noodzakelijk;
- kies de opdracht zo dat de creativiteit van de spelers gestimuleerd wordt en dat de fysieke componenten aan bod komen.

VOET: LER 7, 8, 16

Dit sportvakonderdeel sluit aan bij de VOET van context Sociorelationele ontwikkeling (SOC)

Dit sportvakonderdeel sluit aan bij de VOET van context Lichamelijke gezondheid en veiligheid (LGV)

TA.BE:

- schema van een bewegingsverloop, visuele vaststelling van een techniek, ... laten noteren;
- leerlingen die door omstandigheden niet deelnemen aan een les, kunnen de activiteiten beschrijven, in een schema zetten; taak scheidsrechter op zich nemen, coaching van ploeg op zich nemen, verslaggever van de wedstrijd zijn, technieken medeleerlingen observeren en remediëren;
- aandacht voor verzorgd taalgebruik als kapitein, scheidsrechter, tijdbewaker, organisator, verslaggever, ... tijdens teamwork of bij overleg- en keuzemomenten.

5.7.6 SPORTVAKONDERDEEL TERUGSLAGSPEL VOLLEYBAL

Fitheid, gezonde en veilige levensstijl	Motorische competenties					Sociaal functioneren en zelfconcept ontwikkelen	
	ET	Motorische vaardigheid	ET	Situatief denken en handelen	ET		ET
<p>Progressief opgebouwde opwarming, aangepast aan de specifieke vereisten van volleybal om blessures te voorkomen.</p> <p>Het belang erkennen van een opwarming en een cooling-down.</p> <p>Verbeteren van de algemene en specifieke fysieke eigenschappen inherent aan volleybal: slagkracht, sprongkracht, snelheid, reactiesnelheid, behendigheid, specifieke uithouding</p> <p>Preventief optreden ter voorkoming van blessures inherent aan de balsporten met speciale aandacht voor oefensituaties met blok en aanval.</p> <p>Het verlenen van de eerste zorgen bij blessures.</p>	<p>16 *22</p> <p>16</p> <p>16</p> <p>18</p>	<p>Inoefenen, verbeteren en uitbreiden Van de basistechnieken uit de tweede graad. Toepassen van de technieken in wedstrijdvormen van 3 tegen 3 tot de eindvorm 6 tegen 6.</p> <p>Verplaatsingen</p> <ul style="list-style-type: none"> - bij het bovenhands spelen en receptie; - aanloop smash; - blokverplaatsingen. <p>Bovenhandse pas</p> <ul style="list-style-type: none"> - pas geven na verplaatsing, onder hoek en rugwaarts; - set-up hoog naar positie 2 en 4 meterpas op positie 3. <p>differentiatie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - snelle pas door het midden of naar de buitenkant; - set-up voor 3-m aanval. <p>-</p> <p>-</p> <p>Receptie</p> <ul style="list-style-type: none"> - onderhands spelen in oefensituaties; - receptiehouding, split; - verdedigingshouding; - receptie van onderhandse en 	<p>9 10 12</p>	<p>Wedstrijdvormen waarin de leerlingen gelijktijdig techniek en spelinzicht verwerven. Beperkingen inbouwen die specifieke vormen van spelinzicht accentueren. Van 3 tegen 3 tot 6 tegen 6.</p> <p>Spelinzicht: bewegen in functie van de baan van de bal, actie voor en na het spelen van de bal, Diep of kort spelen in functie van de positie van de tegenstrever.</p> <p>Inschatten van en anticiperen op de opslag. Positie kiezen in verdediging in functie van blok en aanvalsopbouw tegenstrever.</p>	<p>5 10 11 13</p>	<p>Het aandeel van elk lid van een team benadrukken in functie van het te bereiken doel. Elke speler heeft een aandeel in de teamprestatie.</p> <p>Samenwerking onderstrepen en activeren.</p> <p>De leerlingen kunnen functioneren als scheidsrechter, coach, kapitein, aanvaller, spelverdeler.</p> <p>Ze kunnen de opwarming leiden, opdrachten zelfstandig organiseren.</p> <p>Een gezonde competitiebeleving met veel speelvreugde.</p> <p>Een positieve houding eisen tegenover ploeggenoten, de tegenstrever en de wedstrijdleiding.</p> <p>Aanmoedigen en belonen van fair-play.</p>	<p>ICO</p> <p>ICO TA.BE</p> <p>23 ICO TA.BE</p> <p>20 ICO 23</p> <p>TA.BE</p>

	<p>bovenhandse opslagen.</p> <p>differentiatie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - receptie sprongopslag. 				
	<p>Opslag</p> <ul style="list-style-type: none"> - bovenhandse opslag naar alle posities. <p>differentiatie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - floater, sprongopslag; - opslag met topspin. <p>Aanval</p> <ul style="list-style-type: none"> - aanval op hoge pas op positie 2 en 4; - aanval op meterpas. <p>differentiatie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - aanval op snelle pas; - aanvalscombinaties; - 3-m aanval. <p>Blok</p> <ul style="list-style-type: none"> - 1-mansblok (alle posities); - 2-mansblok; - blokverplaatsingen. <p>differentiatie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - verdedigend en aanvallend blok. <p>Wedstrijd 6-6</p> <ul style="list-style-type: none"> - opbouwen van een aanval vanuit receptie of verdediging en aanvalsdekking; - verdedigingsopstelling met blok, veldverdediging en blokdekking na eigen opslag of aanvalsopbouw tegenpartij; - 4-2 opstelling met twee spelverdelers; - die naar positie 3 (2) switchen. - verdedigingssysteem met blokdekking door speler op positie 6; 	<p>Ontdekken en gebruiken van zwakke plekken in de receptieopstelling van de tegenstrever.</p> <p>Inschatten van de aanvalspas, aanpassen van aanloop en aanval Rekening houden met de positie en sterkte van het blok.</p> <p>Het “lezen” van de aanvalspas, de aanloop en slagrichting van de aanvaller om de plaatsing van het blok te bepalen.</p> <p>Kunnen toepassen van de opstellingen in het 4-2 systeem met positiewisselingen. Inzicht in het spelen van een 5-1 systeem met penetratie. Penetratie van op positie 1 kunnen toepassen.</p>	<p>De leerlingen kunnen binnen een team taken verdelen (coach, kapitein, spelverdeler aanvaller), zorgen voor een evenwichtige opstelling en kiezen voor een geschikt spelsysteem.</p> <p>De oorzaken van winst en verlies kunnen analyseren en relativeren.</p> <p>De leerlingen tonen verantwoordelijkheid voor de eigen veiligheid en die van anderen.</p> <p>De leerlingen kunnen een schooltoernooi organiseren.</p>	<p>23 ICO</p> <p>1 ICO</p> <p>ICO TA.BE</p>	

		<ul style="list-style-type: none"> - Receptieopstelling met penetratie van op positie 1. <p>differentiatie::</p> <ul style="list-style-type: none"> - spelen met een 5-1 opstelling met penetratie van de spelverdeler libero. - 				
--	--	--	--	--	--	--

VOET: LER 7, 8

Dit sportvakonderdeel sluit aan bij de VOET van context Sociorelationele ontwikkeling (SOC)

Dit sportvakonderdeel sluit aan bij de VOET van context Lichamelijke gezondheid en veiligheid (LGV)

TA.BE:

- schema van een bewegingsverloop, visuele vaststelling van een techniek, ... laten noteren;
- leerlingen die door omstandigheden niet deelnemen aan een les, kunnen de activiteiten beschrijven, in een schema zetten; taak scheidsrechter op zich nemen, coaching van ploeg op zich nemen, verslaggever van de wedstrijd zijn, technieken medeleerlingen observeren en remediëren;
- aandacht voor verzorgd taalgebruik als kapitein, scheidsrechter, tijdbewaker, organisator, verslaggever, ... tijdens teamwork of bij overleg- en keuzemomenten.

5.7.7 SPORTVAKONDERDEEL GYMNASTIEK

Fitheid, gezonde en veilige levensstijl	Motorische competenties				Sociaal functioneren en zelfconcept ontwikkelen		
	ET	Motorische vaardigheid	ET	Situatief denken en handelen	ET	ET	
Belang van conditie erkennen.	*22	Ruimte-, tijd- en lichaamsperspectie verwerven door de wisselende omstandigheden in de diverse disciplines van het toestelturnen: steun, hang, zwaai, ...	10	Trainingsopdrachten naar nauwkeurigheid, tempo, zelf combinaties maken.	10	Een ernstige oefenmentaliteit verwerven zodat zelfstandig werken in kleine groepen mogelijk wordt.	4 ICO
Toestellen kunnen plaatsen en bergen met zin voor verantwoordelijkheid voor materiaal en veiligheid.	1			Ontdekken van specifieke handelingen bij een toestel.	1	Door elkaar spontaan te helpen, tonen dat men elkaar wil helpen slagen in het uitvoeren van bewegingen.	1 2 7 8 ICO TA.BE
Gezien de stijgende moeilijkheidsgraad van de bewegingen, een bijzondere inzet en concentratie eisen van de leerlingen bij het juist en veilig helpen.	2	Samenstellen van combinatie-oefeningen in een adequate fysieke coherentie.	4	Helperstechnieken kunnen gebruiken overeenstemmend met de beweging en het turntoestel.	2		
Inzicht krijgen in het correct en verantwoord gebruik van steunverbanden, beschermingsmiddelen en veiligheidsmiddelen.	18	Oefenreeks vlot (zonder tussenzwaai) kunnen uitvoeren.	11	Bewust zijn van een juiste houding, beweging en vormspanning.	19	Samen symmetrische combinaties zoeken.	10 11 ICO
Belang van conditie erkennen.		Brug jongens bovenAnstnzw; stnzw bovenAnkip tot stn Schstd zw en rol vw vooropzet en achteropzet	9 10 11 12	<i>Jongens</i> De bewegingen op correcte wijze kunnen uitvoeren en op creatieve wijze kunnen combineren voor de disciplines grond, rek, brug, ringen. Een gymnastische sprong kunnen uitvoeren over het paard in de lengte	3 4 5 6	Positief zelfbeeld ontwikkelen.	*15
Door inzicht in het bewegingsverloop van de diverse technieken potentieel gevaarlijke situaties inschatten en vermijden.	1					Het verband kunnen leggen tussen bewegen, gezondheid en samenleving.	16

De basisregels van houdings- en rugscholing begrijpen en hanteren om overbelasting en kwetsuren te vermijden.	19	aw rol tot stn (SD) Hnstd zw (:) voorber uitwend en uitke ½ dr combinatieoefn		Helperstechnieken kunnen gebruiken overeenstemmend met de beweging en het turntoestel	2	Door elkaar spontaan te helpen, tonen dat men elkaar wil helpen, slagen in het uitvoeren van bewegingen.	1 2 7 8
		differentiatie:: valkip (::) Hnstd zw (:) loopkip tot bovenAnst; tot stn kroontje uit (:)		Ontdekken van specifieke handelingen bij een toestel	1	Zelfvertrouwen opbouwen door het zich bewust zijn van een correcte lichaamshouding.	25
		Rek jongens LR Bkdr vw (:); Bkdr aw (:) opsprd, Zolenafzw loopkip, valkip, doorsteekbeweg	9 10 11 12	Bewust zijn van een juiste houding, beweging en vormspanning.	19	De noodzakelijke inzet tonen om meer complexe bewegingen in te oefenen.	12
		differentiatie:: zweefkip Zolendr vw en aw HR Bstomtr; uitzw en hangke onderzw Combinatieoefn uitzw en zwaaihip achteropzet (::)		Trainingsopdrachten naar nauwkeurigheid, tempo, zelf combinaties maken.	10		
		Sprongen jongens Plt br Nkkip, Kopkip, overslag MT Plt br+ SP Hnstdoversl vw en zijw -1/4 in en ½ dr uit				Samen symmetrische combinaties zoeken.	10 11
		differentiatie:: paard +SP duiksprg Bn gesl en gestr	9 10 11 12				
		differentiatie:: sprongenreeks					

	<p>Grond jongens stut tot Hnstd(·) 9 rad-rondt+comb. 10 rondt ½ dr en rad 11 overslag(·) 12 flikflak(·) verbindingselementen</p> <p>differentiatie: overslag;flikflak; rondt flikflak(·) - salto vw (SD) - combinatieoefn</p> <p>Ringen jongens 9 Laag – uit vouwhng kip tot strstn 10 Schstd – hoekstn 11 Uitkogelen uit vouwhng 12 Hoog – uitzw ui omgek hng, vw zw en afsprg Bn gesprd uitzw uit vouwhng inkogelen tot strstn(·) kip tot strstn uitkogelen vw zw en afsprg Bn buiten de greep</p> <p>Grond meisjes vw rol Bn gesprd aw rol op sch vlak met uitduw An 9 Kopstd Bn gestr en gesprd hff zonder 10 afst 11 Hnst – via Hnstd afst 1 Vt kaats op Hn komen tot ruglig op valmat Hnstoversl van verhoogd toestel(·) Allerlei vormen van Hnst Hnstd afst 2 Vtn Bn gebg</p>				<p>De noodzakelijke inzet tonen om meer complexe bewegingen in te oefenen. 12</p> <p>Door elkaar spontaan te helpen, tonen dat men elkaar wil helpen slagen in het uitvoeren van bewegingen. 1 2 7 8</p> <p>Samen symmetrische combinaties zoeken. 10 11</p>
					<p>Meisjes De bewegingen op een correcte wijze 3 kunnen uitvoeren en creatief 4 combineren voor de disciplines 5 grond, brug en balk. 6 Een gymnastische sprong kunnen uitvoeren over het paard in de breedte.</p>

	<p>rad – verbind rad tsspas rad duwrad – rondat vw rol; aanlp afst 2 Vtn toetsrol tot bgzit op valmat</p> <p>differentiatie:: aw rol stut tot Hnstd(:: Kopstd Bn samen en gestr hff</p> <p>differentiatie:: Hnstdoversl op lange mat(Hn veerpl) flikflak uit std (:: rad 1 H (:: <p>Balk opsprg: // met afst 2 Vtn tot std 1 B gebg tss de stn, 1 B gestr zijw over blk zw met ¼ dr naar gebg B komen tot std houd: rijzit; V-zit; vw opricht tot std draai: ½ dr op 1 Vt verpl: schaarsprg ac el: vw rol tot std lg blk(:: bnk Hnstd tik afsprg: rondat; rondat ½ dr; oversl</p> <p>differentiatie:: opsprg: zijl afst 1 Vt SP tot dw std 1 Vt op blk houd: boogstd, waagstd of keuze draai: ½ dr op 1 Vt, ander B gebg verpl: loopsprg; sprg afst 2 Vtn land op 1 Vt ac el: vw rol hg blk Hnstd tik lg blk afsprg: Hnstdoversl (:: </p></p>	<p>Helperstechnieken kunnen gebruiken overeenstemmend met de beweging en het turntoestel</p> <p>Ontdekken van specifieke handelingen bij een toestel</p> <p>Bewust zijn van een juiste houding, beweging en vormspanning.</p> <p>Trainingsopdrachten naar nauwkeurigheid, tempo, zelf combinaties maken.</p>	<p>2</p> <p>1</p> <p>19</p> <p>10</p>	<p>Door elkaar spontaan te helpen, tonen dat men elkaar wil helpen slagen in het uitvoeren van bewegingen</p> <p>Zelfvertrouwen opbouwen door het zich bewust zijn van een correcte lichaams-houding.</p> <p>De noodzakelijke inzet tonen om meer complexe bewegingen in te oefenen.</p>	<p>1 2 7 8</p> <p>25</p> <p>12</p>
--	--	--	---------------------------------------	--	--

	<p>Rek meisjes opsprg: Knopzet; molenopzet molendr vw; Knndr aw(:: Bkdr aw afsprg: verbinding Bkdr aw met ondersprg(:)</p> <p>differentiatie:: opsprg via Bkdr aw (:: molendr aw onderzw; onderzw ½ dr Bkdr vw (:: std op plt: tsstnsprg en hgtesprg af Zolendr aw</p> <p>Brug meisjes Knkip op Knkip tot verpak hg legger achteropzet nr hg legger(:: afsprg cassecou (:)</p> <p>differentiatie: zweefkip kip van lg nr hg legger</p> <p>Sprongen meisjes Plt+SP oversl op verlgd toestel(:: Paard Hnstdoversl gebg (:: Nkkip plt Oversl paard</p> <p>differentiatie: rondt ½ dr op en ½ dr uit over paard</p>	<p>9 10 11 12</p> <p>9 10 11 12</p> <p>9 10 11 12</p>	<p>Helperstechnieken kunnen gebruiken overeenstemmend met de beweging en het turntoestel</p> <p>Ontdekken van specifieke handelingen bij een toestel</p> <p>Bewust zijn van een juiste houding, beweging en vormspanning.</p> <p>Trainingsopdrachten naar nauwkeurigheid, tempo, zelf combinaties maken.</p>	<p>2</p> <p>1</p> <p>19</p> <p>10</p>	<p>Door elkaar spontaan te helpen, tonen dat men elkaar wil helpen slagen in het uitvoeren van bewegingen.</p> <p>Zelfvertrouwen opbouwen door het zich bewust zijn van een correcte lichaamshouding.</p> <p>De noodzakelijke inzet tonen om meer complexe bewegingen in te oefenen.</p>	<p>1 2 7 8</p> <p>25</p> <p>12</p>
--	---	---	--	---------------------------------------	--	--

Pedagogisch-didactische wenken (meisjes en jongens):

- de leerinhouden worden individueel gekozen in functie van de basiskennis en de individuele aanleg van elke leerling. het werken met een persoonlijk trainingsschrift is dus noodzakelijk. zo zal voor een wedstrijdturn(st)er de leerstof uitgebreid worden in functie van zijn/haar te leveren prestaties. samenspraak met de club is hier wenselijk;
- de aan- of afwezigheid van veiligheidshulpmiddelen en dergelijke toestellen zullen mee de leerinhouden bepalen(landingsmatten, saltogordels, valput, spanbruggen,...);
- een constante vooruitgang zowel op het inhoudelijke(=moeilijkheidsgraad) als op het vormelijke(= zin voor afwerking en esthetiek) vlak blijft het doel;
- het individueel werken en zelfstandig werken in kleine groepen wordt benadrukt;
- er wordt bijzondere aandacht besteed aan de technieken van het helpen en bijstaan en aan de veiligheid.

VOET: LER 7, 8, 16

Dit sportvakonderdeel sluit aan bij de VOET van context Sociorelationele ontwikkeling (SOC)

Dit sportvakonderdeel sluit aan bij de VOET van context Lichamelijke gezondheid en veiligheid (LGV)

TA.BE:

- schema van een bewegingsverloop, visuele vaststelling van een techniek, ... laten noteren;
- leerlingen die door omstandigheden niet deelnemen aan een les, kunnen de activiteiten beschrijven, in een schema zetten, technieken medeleerlingen observeren en remediëren
- aandacht voor verzorgd taalgebruik als kapitein, scheidsrechter, tijdbewaker, organisator, verslaggever, ... tijdens teamwork of bij overleg- en keuzemomenten.

5.7.8 SPORTVAKONDERDEEL OMNISPORT

Fitheid, gezonde en veilige levensstijl	Motorische competenties					Sociaal functioneren en zelfconcept ontwikkelen	
	ET	Motorische vaardigheid	ET	Situatief denken en handelen	ET	ET	
Plezier en voldoening ondervinden in activiteiten in de openlucht.	*15	Ontwikkelen van motorische competenties voor vrijetijds -relevante bewegingsactiviteiten.		Inzicht verwerven in de relatie van de mens tot de natuur.		Spelattitudes (sociale beleving en spelbeleving) hebben soms voorrang op de speltechniek zonder deze te verwaarlozen.	
Plezier en voldoening ondervinden bij uitdagende of fysiek veeleisende activiteiten.	16	Intrinsiek plezier beleven aan bewegen.	*15	Inzicht verwerven in de beperkingen en de mogelijkheden van de mens in nieuwe en uitdagende situaties.	16	Interesse opwekken voor nieuwe of niet gekende bewegingsvormen en/of bewegingsspelen.	
Het belang inzien van een goed getraind lichaam bij het beoefenen van uitdagende en fysiek veeleisende activiteiten.	16 20 *22	Coöperatieve beleving kunnen onderscheiden van competitieve beleving.		Inzien dat een aantal eigenschappen, vaardigheden en instincten van de mens steeds minder aangesproken worden in onze beschermde moderne maatschappij.	*21 *22	Participatie van de leerling organiseren rond: - een kritische analyse van het aanbod in natuurgebonden activiteiten (commerciële organisaties); - het maken van verantwoorde keuzes uit de - verschillende mogelijkheden.	
Cardiovasculaire prikkels onder de vorm van wedstrijd- en spelvormen met een hoge bewegingsintensiteit.	16 *22	Op een verantwoorde wijze kunnen deelnemen zowel aan recreatieve spelvormen als aan competitieve sporten.				3 *14 TA.BE	
Spelregels kennen om correct en veilig de betrokken sport te beoefenen.	1 *14	Aanpassen en doorbreken van de genormde spelregels.				5 24	
Regels bij structuratiespelen aanpassen aan de accommodatie (bezetting per terrein) en het niveau van de spelers.	1 2 *14	De basistechnieken en basistactieken van de gekozen sport kunnen uitvoeren.		Uitdagingen creëren zodat de leerlingen zelf moeten nadenken om een oplossing te vinden.	3 4 5 7	In nieuwe en uitdagende situaties het accent leggen op: - samenwerken; - helpen; - ervaringen uitwisselen; - omgaan met emoties (eigen emoties en emoties van anderen);	
Het belang ondervinden van veiligheidsregels en –afspraken bij uitdagende en risicodragende activiteiten.	1	Het aanbieden en organiseren van allerhande activiteiten in de natuur afhankelijk van de mogelijkheden, de keuzes van de leerlingen en het aanbod.		Moeilijkheidsgraad variëren in functie van het niveau van de leerlingen	7 8 10	- *15 23 18 1 ICO TA.BE	

Preventief optreden in verband met blessures.		Vereenvoudigde wedstrijdvormen waarin de leerlingen gelijktijdig basistechnieken en spelinzicht verwerven.	4 9 10	Wedstrijd- en spelvormen waarin de leerlingen gelijktijdig techniek en inzicht verwerven.		Doen inzien en ondervinden dat individuele motorische basisvaardigheden verwerven, essentieel is.	6 7 8 10
Aangepast schoeisel en kledij om veilig te sporten.	18 16 19	Volgende activiteiten kunnen aangeboden worden:		Technieken van verdediging verwerven (conditie en fysieke aanvallen afslaan)	13	Spelvreugde verhoogt door de techniekverbetering.	
Notie hebben van eerste hulp bij ongevallen.	17 18	<ul style="list-style-type: none"> - badminton; - bewegingsspel; - circusspel; - speelse conditievormen (loop, spring, draagvormen in spelcomplex); - ultimate-frisbee; - fitness (initiatie/training); - touch-rugby, seven-a-side, rugby en aanverwante spelen; - hockey; - honkbal, slagbal, softball en aanverwante spelen; - korfbal; - (mini)tennis; - muur- en rotsklimmen; - afdalen in grotten, onderaardse gangen; - indiana; - kaatsen; - tafeltennis; - squash; - volksspelen en –sporten; - new-games; - snorkelen, synchroonzwemmen, waterpolo en andere watersporten; - skiën; langlaufen 				Kunnen spelen met en tegen vaardige en minder vaardige medeleerlingen.	2 *15 25 ICO
						Zelf een vorm van arbitrage tijdens de spelvormen laten uitvoeren.	1 23 ICO
						Begeleiden van winst of verlies na een wedstrijd.	TA.BE
						In team spelen is samen-werken. De bijdrage van elk teamlid is belangrijk.	23 ICO TA.BE ICO
						De verschillen tussen meisjes en jongens staan een optimale teamprestatie niet in de weg.	ICO
						De houding van de leerlingen bijsturen door in te grijpen in de situatie (beperkingen, organisatievormen,	25 ICO
						ploegsamenstelling), door coaching en motivering, door rolverdeling.	ICO TA.BE

		<ul style="list-style-type: none"> - oriëntatiewandeling; dropping; - survivalloop; - hindernissenparcours, paracommandopiste; - mountainbike, fietsen; - boogschieten; - schaatsen, rolschaatsen, skeelers; - kano- en kayakvaren, peddelen, roeien, zeilen, surfen; - zelfverdediging en gevechtssporten - kamperen, actief openlucht.... - wandelen, bergwandelen, trektochten; - paardrijden; - 			<p>De accentuering van het aandeel van een leerling aan een teamprestatie werkt enorm motiverend.</p> <p>Het is een bron van bewegingsvreugde en gezonde competitiebeleving. Regels en afspraken in verband met lichamelijk contact, bestraffing van fouten, aanmoedigen en belonen van fair-play.</p> <p>Samen met de leerlingen een toernooi organiseren.</p> <p>Keuzemomenten inbouwen, overleg organiseren. Verder bouwen op uitdagende opdrachten.</p> <p>Zelfbeoordeling introduceren (scorekaarten, evaluatiefiches, evaluatie van de vordering).</p>	<p>5 4 ICO</p> <p>6 7 8 ICO</p> <p>ICO</p> <p>TA.BE</p> <p>23</p> <p>TA.BE</p>
--	--	---	--	--	--	--

VOET: LER 7, 8, 16

Dit sportvakonderdeel sluit aan bij de VOET van context Sociorelationele ontwikkeling (SOC)

Dit sportvakonderdeel sluit aan bij de VOET van context Lichamelijke gezondheid en veiligheid (LGV)

TA.BE:

- schema van een bewegingsverloop, visuele vaststelling van een techniek, ... laten noteren;
- leerlingen die door omstandigheden niet deelnemen aan een les, kunnen de activiteiten beschrijven, in een schema zetten; taak scheidsrechter op zich nemen, coaching van ploeg op zich nemen, verslaggever van de wedstrijd zijn, technieken medeleerlingen observeren en remediëren;
- aandacht voor verzorgd taalgebruik als kapitein, scheidsrechter, tijdbewaker, organisator, verslaggever, ... tijdens teamwork of bij overleg- en keuzemomenten.

5.7.9 SPORTVAKONDERDEEL RITMISCH-EXPRESSIEVE VORMING

Fitheid, gezonde en veilige levensstijl	Motorische competenties			Sociaal functioneren en zelfconcept ontwikkelen			
	ET	Motorische vaardigheid	ET	Situatief denken en handelen	ET		
<p>Fysieke basiseigenschappen ontwikkelen via dansvormen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - belang van conditie erkennen; - belang van stretchen erkennen. <p>Kritische kijk op commercialisering verwerven.</p> <p>Door inzicht in houding en beweging de eigen vaardigheden inschatten en verfijnen.</p> <p>Correcte houding kunnen toepassen in bewegingszinnen.</p>	<p>20 *21 *22</p> <p>6</p> <p>19</p>	<p>Ritme gevoel ontwikkelen:</p> <p>Juist bewegen op een tijdsstructuur.</p> <p>Nastreven van zint voor afwerking, vormgeving en amplitude.</p> <p>Coördinatie tussen verschillende lichaamsdelen ontwikkelen.</p> <p>Fysieke basiseigenschappen via dansvormen ontwikkelen.</p>	<p>9</p> <p>11 12</p> <p>11 12</p> <p>3</p> <p>4 5 11</p>	<p>TIJDSBESEF ontwikkelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - begin en einde van een muzikale zin horen; - een passende beweging vinden; - besef van tempo; - besef van ritme; - besef van duur; - accentuatie ervaren. <p>Lichaams- en bewegingsbewustzijn ontwikkelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - exploreren en bewust worden van het lichaam en zijn omgeving; - houdingen en bewegingen kiezen om een gegeven situatie juist weer te geven. <p>Trainingsopdrachten: nauwkeurigheid, tempo, zelf combinaties maken. Oefen zowel rechts als links.</p>	<p>9</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>4 5 11</p>	<p>Présence en zelfzekerheid ontwikkelen.</p> <p>Zich expressief durven uiten in groep en ten aanzien van publiek.</p> <p>Zelf- en peerevaluatie.</p> <p>Samen de symmetrische combinatie zoeken en dansen.</p> <p>Probleemoplossend: groepsopdracht of met partner bewegingsopdracht kunnen uitvoeren.</p> <p>Effecten van subgroepjes, die alternerend, samen en tegen elkaar werken, vorm geven en op muziek plaatsen.</p>	<p>ICO TA.BE</p> <p>6 7 8 ICO TA.BE</p> <p>1 2 ICO</p> <p>23 ICO</p> <p>23 24 ICO TA.BE</p>

		<p>Ruimtelijke plaatsing respecteren tov de groep.</p> <p>Typische houdingen, passen, figuren, ritmes en muziekgenres eigen aan de stijl (her-)kennen en accentueren.</p> <p>De verschillende competenties kunnen via een ruim aanbod en een keuze uit volgende leerinhouden nagestreefd worden:</p> <ul style="list-style-type: none"> - conditionele dansvormen als aerobics/step/ ropeskipping; - moderne vormen als hiphop, cardiofunk, street-dance, breakdance; - etnische dansvormen als afrikaanse dans, volksdans, ... - Dans met partner: rock&roll, salsa, swing, ... 	<p>Ruimtebesef - Choreografische basisprincipes toepassen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opstellingen; - doorschuiven; - de ruimte creatief gebruiken. 	<p>9 11</p>	<p>Kennismaken met dansstijlen en – culturen</p> <p>Verkennen van dansrages</p>	<p>ICO ICO</p>
--	--	--	---	-----------------	---	--------------------

Pedagogisch-didactische wenken:

Uitdiepen van de leerstof door:

- leggen van bewegingsaccenten;
- veranderingen van tijd in te lassen;
- veranderingen van ruimte in te lassen;
- veranderingen in het ritme in te lassen;
- veranderingen in de coördinatie van armen en benen aan te brengen.

Aansluiten bij “moderne” genres verhoogt de betrokkenheidsgraad van de leerlingen.

VOET:

LER 5, 6, 7, 11, 16, 19

Dit sportvakonderdeel sluit aan bij de VOET van context Sociorelationele ontwikkeling (SOC)

Dit sportvakonderdeel sluit aan bij de VOET van context Lichamelijke gezondheid en veiligheid (LGV)

Dit sportvakonderdeel sluit aan bij de VOET van de context Socioculturele samenleving (SCS)

TA.BE:

- schema van een bewegingsverloop, visuele vaststelling van een techniek, ... laten noteren;
- leerlingen die door omstandigheden niet deelnemen aan een les, kunnen de activiteiten beschrijven, in een schema zetten; taak scheidsrechter op zich nemen, coaching van ploeg op zich nemen, verslaggever van de wedstrijd zijn, technieken medeleerlingen observeren en remediëren;
- aandacht voor verzorgd taalgebruik als kapitein, scheidsrechter, tijdbewaker, organisator, verslaggever, ... tijdens teamwork of bij overleg- en keuzemoment

5.7.10 SPORTVAKONDERDEEL SPORTWETENSCHAPPEN

Wetenschappelijke aspecten van de beweging

VAKINHOUDEN

1.ALGEMEEN

BLESSUREPREVENTIE EN EHBO

- Blessurepreventie
- Taak van de sportbegeleider bij blessurepreventie
- Eerste hulptechnieken
 - reanimatie : cpr (met en zonder hulpmiddelen);
 - wondverzorging;
 - verzorging sportletsels.

MAATSCHAPPELIJKE CONTEXT VAN DE SPORT

- Een individuele of groepstaak maken met als mogelijke thema's:
 - verschillende invalshoeken voor sportbeoefening;
 - sportstructuren in Vlaanderen;
 - jeugdsportbeleid;
 - sport voor kansarmen;
 - sport en media;
 - sponsoring;
 - hooliganisme;
 - invloed van toeschouwers op de sport;
 - ...

<p><i>REDDEND ZWEMMEN</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Oorzaken van verdrinking. • Het verdrinkingsproces. • Gevolgen van verdrinking. • Hypothermie. • De zelfredding. • De droge redding. • De natte redding. <p>OPM: Constant de link leggen naar het sportvakonderdeel zwemmen, waar het redden in de praktijk wordt onderricht!</p>		
<p><i>DIDACTIEK</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • De organisatie van een sportdag en/of een sportief evenement stap voor stap • Verschillende competitiesystemen: <ul style="list-style-type: none"> - uitdaagsystemen - afvallingsystemen - poule-systemen - gecombineerde systemen • Opdrachten i.v.m. organisatie van toernooien, wedstrijden, schoolsportactiviteiten, schoolsportdagen,... <ul style="list-style-type: none"> • Bouwstenen van het didactisch proces. • De context. • De sportbeoefenaars. • Doelen en inhoud. • Procedures en methoden. • De initiator. 		1

Pedagogisch-didactische wenken:

- veel doe-activiteiten inschakelen, leerlingen betrekken bij praktische organisaties;
- gevarieerde didactische werkvormen gebruiken: duo-opdrachten, groepsopdrachten, ...;
- vertrekken vanuit actuele thema's via krantenknipsels, artikels, video, ...;
- uitgaan van concrete informatie uit eigen club, gemeente van de leerlingen;
- contacten met organisaties opnemen zoals bloso, boic, vts, gemeentelijke sportraad, ...;
- illustratie met organogrammen, folders, documenten, ...;
- gevarieerde didactische werkvormen gebruiken: discussie, kringgesprek;
- wetten en decreten kunnen behandeld worden in de vakken TV Recht en/of TV Toegepaste economie in samenspraak met de betrokken leerkracht;
- de theorie moet zoveel mogelijk ondersteund worden door voorbeelden uit het dagelijks leven en geïntegreerde items;
- wat leerlingen ervaren, aangevoeld en waargenomen hebben moet aan de basis liggen van constructieve discussies.

VOET: LER 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 19, 20
Dit sportvakonderdeel sluit aan bij de VOET van context Lichamelijke Gezondheid en veiligheid (LGV)

2-ANATOMIE - BIOMECHANICA

- Beenderstelsel : osteologie
- Beenverbindingen : artrologie
 - Oriënteren van losse beenderen
 - Correcte houding en ruggegraatafwijkingen
 - Bewegingsamplitude van gewrichten

 - **differentiatie:** Dia – foto – RX – Scanner

- Spierstelsel : myologie
 - Grote spiergroepen: tekeningen, oorsprong, insertie en functie
 - Spierfunctie
 -
 - **differentiatie:** palperen

- Analyse van de beweging
 - Lage rugpijn, bekkenkanteling
 -
 - Differentiatie:**
 - Ontleding van krachtraining
 - Nut van Biomechanica in
 - blessurepreventie
 - verbetering van prestaties
 - buik-, rugspieroefeningen
 - Zwaartepunt, hefbomen
 - Agonisten – synergisten - antagonisten
 - Analyseer een loop- werp- trap of slagbeweging uit een keuzesport

3-FYSIOLOGIE

CARDIOVASCULAIR EN PULMONAIR STELSEL

- Bouw en functie

- Teken/benoem delen van het hart schematisch
- Teken grote en kleine bloedsomloop
- Samenstelling van het bloed
- Bloeddruk
- Schema verschil ader/slagader
- Bouw van de long
- Longvolumes
- Gasuitwisseling ter hoogte van spieren en longen

- Aanpassingen bij inspanning

- Zuurstofdissociatiecurve (Hb-verzadiging/Partiële O₂ druk)

- **Differentiatie :**

- Gevolgen van fysieke en fysische invloeden op het cardio-vasculair en pulmonair stelsel
- Aandoeningen van het cardio-vasculair en het pulmonair stelsel en hun oorzaken (i.v.m. milieu, voeding, werk, stress, ...)
 - Bloeddoping
 - items bespreken zoals vaccinatie – oedeem – uitdroging – verzuring – stolling – transfusie
 - Inspanning en water-zoutverlies
- VO₂; VO₂ Max;
- Invloed onderdruk (hoogte)
- Invloed overdruk (duiken)
- Invloed pollutie

-Spirometrisch onderzoek: inspanningstest

- **differentiatie:** Verband VO₂ – MZ
- Inspanningsintensiteitscurve

- Electrocardiogram

- **Differentiatie:**

- Harstslag palperen en meten
- Buik- en borstademhaling

ZENUWSTELSEL

- Zenuwstelsel indelen (anatomisch/functioneel)
- Beschrijving en functie van de delen
 - Zenuwprikkel – synaps
 - Stijgende – dalende banen
 - Actie / reactie / reflex
 - Bijsturingsprocessen (feed-back)
- Gevolgen van fysische en fysieke invloeden op het zenuwstelsel
- Spiercontractie
 - Motorische eenheid
 - **differentiatie:** Fijne en grove motoriek

ENERGIELEVERINGSPROCESSEN

HORMONAAL STELSEL

- Endo- en exocriene klieren en hun functie
 - Nadruk leggen op het verband met de sportbeoefening en –prestaties.
 - Nadruk leggen op het verband met het zenuwstelsel
 - Hormonen beïnvloeden sportvaardigheden en –prestaties. In dit verband spreken over hormonale doping
 - Hoe werkt het feed-back mechanisme?
 - Kleine ontregeling van het hormonaal stelsel kan grote gevolgen hebben (op de verschillende stelsels)

Pedagogisch-didactische wenken:

- aanvangen met het bewegingsstelsel lijkt logisch. de stelsels die in de biologie gezien werden worden snel herhaald;
- waar het mogelijk is verschillende stelsels met mekaar te integreren, moet dit gebeuren;
- bij de studie van de verschillende stelsels steeds de nadruk gelegd op de gezondheids- en ethische factor;
- energieleveringsprocessen moeten zo snel mogelijk besproken worden; al moet dit later nog eventueel uitgediept worden;
- een coördinatie met de cursus “trainingsleer” is een noodzaak;
- de theorie moet zoveel mogelijk ondersteund worden door voorbeelden uit het dagelijks leven en geïntegreerde items;
- wat leerlingen ervaren, aangevoeld en waargenomen hebben moet aan de basis liggen van constructieve discussies.

TA.BE: het aanhalen van terminologie in andere talen (Latijn-Grieks-Frans) kan de woordenschat, de taalvaardigheid en het afleidend denken van de leerlingen merkbaar verbeteren.

4-TRAININGSLEER		
<ul style="list-style-type: none"> • Training en trainingsprincipes • Kracht • Snelheid • Lenigheid • Coördinatie • Uithouding: aërobe en anaërobe uithouding • Metingen bij een inspanningstest • <p>Differentiatie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Relaxatietechnieken • Trainingsplanning: dag-, week-, maand-, jaartrainingsplan 	<ul style="list-style-type: none"> • De verschillende trainingsmethodes en trainingsschema's van een keuzesport begrijpen. • Inzicht hebben in de verschillende soorten lichamelijke inspanning. • Weten wat "trainen" betekent. • De verschillende basiseigenschappen kennen. • Inzicht hebben in het belang van deze basiseigenschappen in de verschillende sportdisciplines. • Het verschil tussen aërobe en anaërobe uithouding kennen. • Weten hoe deze basiseigenschappen kunnen getraind worden. • Inzicht hebben in het meten van het prestatievermogen. • Het belang van ontspanningstechnieken kennen. • Begrijpen hoe een trainingsplanning opgemaakt wordt. 	<p>20 *21 *22 23 25</p>

Pedagogisch-didactische wenken:

- werken vanuit de praktijkervaring;
- gebruik van didactisch materiaal: hartslagmeter, bloeddrukmeter, voorbeelden van testen, voorbeelden van trainingsplannen, ...;
- bezoek aan een sportlabo en demonstratie van een inspanningstest.

5.7.11 SPORTVAKONDERDEEL ZWEMMEN

Fitheid, gezonde en veilige levensstijl	Motorische competenties					Sociaal functioneren en zelfconcept ontwikkelen	
	ET	Motorische vaardigheid	ET	Situatief denken en handelen	ET		ET
<p>Conditionele prikkels onder de vorm van wedstrijdvormen.</p> <p>Minimumcriteria nastreven.</p> <p>Werken aan reactiesnelheid en afstandszwemmen.</p> <p>Verzorging en hygiëne.</p> <p>Fysieke eigenschappen ontwikkelen (onderhouden) in functie van de zwemsport</p> <p>Vorderingen testen (snelheids- en uithoudingsproeven).</p> <p>Kunnen doseren en efficiënt benutten van eigen krachten.</p>	<p>20</p> <p>12</p> <p>22</p> <p>9</p> <p>16</p> <p>6</p> <p>22</p> <p>20</p> <p>25</p>	<p>Zwemslagtechnieken: Automatiseren en herhalen (uit 2de graad) van: Schoolslag: - techniek; - start; - elementair keerpunt. Crawl: - techniek; - start.</p> <p>Vaardigheden aanbrengen: - tuimelkeerpunt crawl; - rugcrawl.</p> <p>differentiatie: - vlinderslag; - wisselslag.</p> <p>Spel- en oefenvormen voor totale coördinatie.</p> <p>Tempozwemmen en -wisselingen. Leveren van prestaties: - korte afstanden in verschillende slagen; - duurzweemmen (via tijds- of afstandscriteria).</p>	<p>12</p> <p>11</p> <p>23</p> <p>11</p> <p>12</p> <p>9</p>	<p>Oefenvormen individueel, per twee of in groep.</p> <p>Bewust worden van tekorten in beweging en/of gedragingen. Lichamelijke bewustwording nastreven ivm lichaamshouding, watergevoel, stuwing, remming en ademhaling</p> <p>Inzicht hebben in afwerking en juiste bewegingsuitvoering: - schoolslag; - crawl; - rugcrawl; - keerpunten; - starten.</p> <p>Kennis van de juiste reglementaire bepalingen per slag: - schoolslag; - crawl; - rugcrawl;</p> <p>differentiatie: - vlinderslag.</p>	<p>11</p> <p>23</p> <p>7</p> <p>8</p> <p>17</p> <p>18</p>	<p>Elkaar aanmoedigen en helpen.</p> <p>Uitdagende opdrachten.</p> <p>Blijvende motivatie met het oog op sportieve vrijetijdsbesteding.</p>	<p>2</p> <p>23</p> <p>7</p> <p>ICO</p> <p>TA.BE</p> <p>25</p> <p>16</p>

Op een rustige, efficiënte, overtuigende wijze een overlevingsproef kunnen afwerken.	16	Overlevings- en reddend		Breedte, lengte en diepte van het zwembad variëren in verschillende reddingsituaties.	17 18	Inleven in verschillende rollen (drenkeling – redder).	1 7 8
Kunnen doseren en efficiënt benutten van eigen krachten.	20 25	zwemmen:	11 23	Inzicht krijgen in de toepassing van de juiste grepen met en zonder weerstand van de drenkeling.	7 7 8	Waterspelen.	17 18 23
		Elementaire vaardigheden van het overlevingszwemmen : - bevrijdingsgrepen; - vervoersgrepen. - drenkeling uit het water halen. In volgende omstandigheden: - op het droge; - in het water zonder weerstand van drenkeling; - in het water, met weerstand van drenkeling.		Inzicht krijgen in probleemsituaties en efficiënt kunnen oplossen. Eigen veiligheid en die van anderen kunnen verzekeren		Durf en zelfvertrouwen hebben.	
		Spel- en wedstrijdvormen. Differentiatie: Aanverwante zwemdisciplines: Keuze uit: - waterpolo; - aquajogging; - synchroon zwemmen; - schoonspringen; - hinderniszwemmen;	13				

Pedagogisch-didactische wenken:

- de leerlingen bewust maken van tekorten in bewegingen en/of gedragingen;
- lessen zo organiseren dat één of meerdere fysieke eigenschappen ontwikkeld of onderhouden worden ;
- vaak herhalen van het bewegingsverloop en reglementen;
- bij techniekverbetering (individuele) accenten leggen op 1 of 2 punten waarop men dient te letten. dit kan al bij het inzwemmen;
- bij demonstraties zowel goede als slechte voorbeelden nemen, zodat leerlingen inzicht krijgen in het bewegingsverloop;
- bij het voorbereiden op het leveren van prestaties regelmatig tempowisselingen en tempozwemmen inlassen;
- bij evaluatie op reglementaire wijze laten zwemmen;
- bij gebrek aan vlotte en efficiënte zwembewegingen de leerlingen aansporen om in hun vrije tijd te gaan zwemmen;
- delen van het overlevingszwemmen herhalen;
- link leggen naar de sportwetenschappen, waar de achtergrond van reddend zwemmen wordt gezien.

VOET: LER 5, 6, 7, 11, 16

Dit sportvakonderdeel sluit aan bij de VOET van context Sociorelationele ontwikkeling (SOC)

Dit sportvakonderdeel sluit aan bij de VOET van context Lichamelijke gezondheid en veiligheid (LGV)

TA.BE:

- schema van een bewegingsverloop, visuele vaststelling van een techniek, ... laten noteren;
- leerlingen die door omstandigheden niet deelnemen aan een les, kunnen de activiteiten beschrijven, in een schema zetten;
- aandacht voor verzorgd taalgebruik als kapitein, scheidsrechter, tijdbewaker, organisator, verslaggever, ... tijdens teamwork of bij overleg- en keuzemomenten.

5.8 Stage

Op de wekelijkse lessentabel van de school wordt een leerlingenstage aangeduid door een vakbenaming voorafgegaan door het woord Stage. De school vult zelf de stagetoewijzing in: AV, TV, PV of KV.

De regelgeving i.v.m. de organisatie van de stage is terug te vinden in de [omzendbrief 'leerlingenstages in het voltijds secundair onderwijs' SO/2002/09](#)

In het huidig onderwijsbeleid staat de herwaardering van het TSO en BSO centraal, dit moet gebeuren door het onderwijs nauwer te laten aansluiten bij het werkveld. De overheid is er eveneens van overtuigd dat het organiseren van leerlingenstages in de opleidingen een toegevoegde waarde heeft, wat blijkt uit talrijke initiatieven die zij genomen heeft (cf. omzendbrief).

De stageactiviteitenlijst is een cruciaal document in het hele stagegebeuren. Voor het opstellen ervan wordt uitgegaan van de leerplandoelstellingen/competenties uit het specifiek gedeelte. Bijgevolg zijn alle vakdoelstellingen potentiële stagedoelstellingen. Dit betekent dat elke stageactiviteitenlijst een geïndividualiseerd document is. Het doel hiervan is een optimaal leerproces bij de leerling-stagiair te bereiken.

Tijdens een stage komen **leerling-stagiars** in contact met het concrete werkveld. De leerlingen krijgen de kans de kennis, vaardigheden en attitudes die ze op school hebben verworven toe te passen en uit te diepen in een realistische situatie. Opdat leerling-stagiars optimaal zouden kunnen leren uit deze ervaring gaat bij de begeleiding van de stage veel aandacht uit naar reflectie.

De stagecoördinator heeft als taak de stage te coördineren en het uitbouwen van een netwerk van potentiële stageplaatsen. Hij/zij ondersteunt de stagebegeleiders, zorgt voor kwaliteitsvolle stageplaatsen, onderhoudt de contacten met de stageplaatsen en is verantwoordelijk voor het algemeen stagedossier.

De stagebegeleider is het aanspreekpunt van de stagegever en verzorgt vanuit de school de pedagogische begeleiding en opvolging van de leerling-stagiair. Hij/zij is tevens de eindverantwoordelijke voor de evaluatie van de stage.

De **stagementor** onthaalt en begeleidt de leerlingen op de werkvloer. Hij/zij fungeert als aanspreekpunt, zowel de leerling-stagiair als voor de stagebegeleider.

De leerling-stagiars moeten van bij de planning van de stage weten wie hun stagebegeleider is en van bij de aanvang van de stage wie hun stagementor is.

OVSG ontwikkelde de "**Wegwijzer kwaliteitsvolle leerlingenstages in het voltijds secundair onderwijs**" met als doel een zo volledig mogelijk naslagwerk aan te reiken bij het organiseren van de stages, waaruit ideeën kunnen worden geput. U kunt deze wegwijzer raadplegen via het extranet van OVSG: <http://extranet.ovsg.be/> (rubriek 'Publicaties').

6 De vakoverschrijdende eindtermen (VOET)

De vakoverschrijdende eindtermen zijn geordend in:

- de gemeenschappelijke stam en zeven contexten (niet graadgebonden);
- leren leren (per graad);
- ICT (voor de eerste graad);
- technisch-technologische vorming (voor de tweede en derde graad aso).

In elk vak wordt aan de vakoverschrijdende eindtermen gewerkt. In dit leerplan zijn de VOET als volgt opgenomen:

- ✓ Naargelang de eigenheid van het vak is een aantal eindtermen van de gemeenschappelijke stam verwerkt in de algemene doelstellingen (zie hoofdstuk 5). Ze werden gecodeerd als 'STM'. Eindtermen van de gemeenschappelijke stam komen ook nog voor als doelstellingen van het vak, aangeduid in de kolom 'code'. Tot slot komt de afkorting STM ook voor in de kolom 'link' bij de didactische wenken, rechts in het schema.
- ✓ In de kolom 'link', wordt verwezen naar een context indien er een duidelijk en evident verband is tussen een eindterm van die context en de doelstelling, de leerinhoud of de didactische suggesties.
- ✓ Leren leren is onlosmakelijk met het vak verbonden. De eindtermen leren leren kunnen voorkomen als doelstellingen van het leerplan. In voorkomend geval zijn ze herkenbaar aan de code 'LER' die naast de doelstelling staat.
- ✓ In de kolom 'link' wordt verwezen naar de eindtermen ICT indien er een duidelijk en evident verband is tussen een eindterm van die context en de doelstelling, de leerinhoud of de didactische suggesties.

De vakoverschrijdende eindtermen voor het secundair onderwijs zijn te vinden op de website van het departement onderwijs:

<http://www.ond.vlaanderen.be/curriculum/secundair-onderwijs/vakoverschrijdend/index.htm>

7 De geïntegreerde proef (GIP)

In een aantal leerjaren en onderwijsvormen moet een geïntegreerde proef (GIP) worden georganiseerd waaraan deelname verplicht is; deze worden vermeld in [omzendbrief SO 64](#).

De geïntegreerde proef is kenmerkend voor het geheel van de opleiding die de leerling volgt. Hij is dus vakoverschrijdend en heeft betrekking op de vakken en de specialiteiten van het specifiek gedeelte.

De GIP is een **totaalconcept** (product en proces) waarbij de leerling kan bewijzen dat hij/zij de beoogde vormingscomponenten van een bepaalde studierichting heeft verworven. Dit impliceert dat de leerlingen hoofdzakelijk tijdens de lessen werken aan de GIP.

De GIP-opdracht bevat een **realistische probleemstelling** waarop de leerling een antwoord zoekt. Met de geïntegreerde proef moet de leerling kunnen aantonen dat hij/zij creatief met kennis en techniek/vaardigheden kan omgaan in een **realistische context**: probleemoplossend, innovatief en toekomstgericht. Eventueel kan de stage gekoppeld worden aan het onderwerp van de geïntegreerde proef of kan er samengewerkt worden met het bedrijfsleven.

De GIP is geen momentopname, maar een proces dat over een langere periode tijdens het schooljaar plaatsvindt. Dit impliceert dat bij de beoordeling zowel proces als product geregeld (tussentijds) zal beoordeeld en bijgestuurd worden. In een GIP ligt de nadruk zowel op de realisatie van een **kwaliteitsvol eindproduct** als op het **leerproces** dat de leerling doorloopt. De leerling zal opgevolgd en (tussentijds) geëvalueerd worden op basis van uitgeschreven evaluatiecriteria. Door deze procesgerichte opvolging kan er bij eventueel minder gunstige ontwikkelingen nog altijd bijgestuurd worden.

De geïntegreerde proef wordt beoordeeld door de leraars die de betrokken vakken onderwijzen, evenals door deskundigen (externe jury). Deze jury wordt gekozen op basis van hun kennis en vaardigheden op professioneel vlak. Deze buitenstaanders die niet tot de desbetreffende onderwijsinstelling behoren, mogen numeriek het aantal leraars niet overschrijden en worden in de loop van het schooljaar aangeduid door de inrichtende macht of haar afgevaardigde. De inrichtende macht of haar afgevaardigde bepaalt autonoom op welke wijze de betrokkenheid van de deskundigen bij dit proces wordt geconcretiseerd. Het resultaat van de GIP zal een belangrijk element zijn in de beslissing van de delibererende klassenraad over de leerling.

De uiteindelijke bedoeling van de geïntegreerde proef is om de leerling bewust te maken van zijn/haar eigen kennen en kunnen, interesses en vaardigheden en hem/haar zo te helpen op weg naar de arbeidsmarkt of een verdere studiekeuze.

8 Integratie ICT

Instructie, differentiatie en remediëring met behulp van ICT

ICT ondersteunt het lesgeven en biedt de mogelijkheid om bepaalde leerinhouden op verschillende manieren voor te stellen en aan te brengen, o.a. via tekst, grafieken, schema's, geluid, stilstaand en bewegend beeld. In de klas kan dit gebeuren door het gebruik van computers en digitale borden.

Het gebruik van een elektronische leeromgeving biedt leerlingen kansen om zelfstandig leerinhouden te verwerken en opdrachten op eigen tempo uit te voeren. Sommige softwareprogramma's/leerpaden zijn interactief zodat een meer geïndividualiseerd leerproces kan worden doorlopen. De leerling kan op eigen tempo werken en eventueel een eigen parcours kiezen. Een aantal programma's oefenen vaardigheden en oplossingsstrategieën of zijn geschikt om individueel of in groep te differentiëren en te remediëren.

Via tests kan worden nagegaan in hoeverre kennis en vaardigheden verworven zijn. Dit heeft zeker voordelen als het programma een goede feedback aan de leerling geeft en kansen biedt om op verschillende niveaus te werken.

Informatie verwerven en verwerken met ICT

Er bestaan heel wat bronnen die allerlei informatie interactief aanbieden. Via de talrijke 'links' bouwt de leerling een individueel leerparcours op. Er zijn dus andere 'leesstrategieën nodig dan bij een lineaire tekst. Om leerlingen hierbij te ondersteunen zijn gerichte zoekopdrachten en verwerkingstaken noodzakelijk (informatie ordenen, schema's aanvullen, informatie vergelijken, verbanden leggen, woordbetekenissen afleiden...).

Het internet is een onuitputtelijke bron van informatie. Om zich een weg te banen door het grote aanbod is een kritische ingesteldheid noodzakelijk. Deze houding moet worden aangeleerd. Als leerlingen binnen of buiten de klas informatie op het web zoeken, moeten ze over een aantal beoordelingscriteria voor 'tekstmateriaal' beschikken.

Sommige opdrachten kunnen de leerlingen van 'huiswerksites' plukken. Opgaven zullen met deze nieuwe realiteit rekening moeten houden, willen ze zinvol blijven: bronvermelding eisen, meer vergelijkende opdrachten, meer persoonlijke en kritische verwerking. Aan groepsopdrachten en -eindproducten kunnen kwalitatief hogere eisen worden gesteld qua vormgeving en presentatie. Aan bepaalde opdrachten kan een mondelinge presentatie gekoppeld worden, een presentatiepakket kan hier ondersteunend werken. Samenwerken met andere leerkrachten is noodzakelijk om de vakoverschrijdende eindtermen ICT van de eerste graad na te streven. Om de continuïteit van het gebruik van ICT in alle vakken te verzekeren kan een ICT-leerlijn voor de tweede en derde graad ontwikkeld worden op basis van het OVSG-model.

Communiceren met ICT

ICT geeft de mogelijkheid om te communiceren via o.a. e-mail, sociale netwerken, een elektronische leeromgeving. Deze communicatie kan gebeuren binnen een klas of school, maar ook met leerlingen van andere scholen in binnen- en buitenland. Een gezamenlijk interscolair project opzetten behoort tot de mogelijkheden.

Communicatie tussen leerkracht en leerling(en) is ook mogelijk: de leerkracht kan cursusmateriaal elektronisch beschikbaar stellen, voorbeelden van toets- en examenvragen, jaarplanning, ... Leerlingen kunnen verslagen, huistaken, digitaal portfolio e.d. elektronisch naar de leerkracht sturen.

OVSG ontwikkelde een model van een ICT-beleidsplan, ICT-leerlijnen en ICT-instructiekaart. U kunt deze documenten raadplegen via het extranet van OVSG: <http://extranet.ovsg.be/> (rubriek 'Publicaties').

9 Taalontwikkelen vakonderwijs

Leren op school kan niet zonder taal: **taal**, **leren** en **denken** zijn onlosmakelijk verbonden. In alle vakken worden de vakinhouden overgebracht via taal, voornamelijk het Nederlands. Daarom moeten vakdoelen en taalontwikkeling in elk vak samen worden aangepakt. Elke leerkracht weet immers dat een te lage taalvaardigheid van de leerlingen het bereiken van vakdoelen in gevaar brengt.

De didactiek die leerstofdoelen en taaldoelen bewust aan elkaar koppelt in alle vakken en voor alle leerlingen met de bedoeling leerwinst te boeken, noemt men 'taalontwikkelen vakonderwijs'.

Nederlands speelt een cruciale rol in het taalbeleid dat gericht is op taalontwikkelen vakonderwijs, het is als het ware het aanleverend vak voor het taalbeleid. De lees-, luister-, spreek-, schrijf- en kijkstrategieën worden hier aangeleerd met de OVUR-structuur (vaste opeenvolging van oriënteren, voorbereiden, uitvoeren en reflecteren bij het aanpakken van een taak). Deze leerstrategieën en de OVUR-structuur zijn echter ook vereist bij de opdrachten in andere vakken.

Taalontwikkelen vakonderwijs is contextrijk onderwijs vol interactie en met taalsteun.

- 1 Een rijk en overvloedig taalaanbod plaatst nieuwe leerstof in **bekende en bredere contexten**. De context geeft aanknopingspunten om de nieuwe stof te koppelen aan de aanwezige kennis en aan een concrete (levensechte) leersituatie. Meer context is nodig om leerlingen de nodige aanknopingspunten te geven om nieuwe informatie (leerstof) aan op te hangen.
- 2 Het **scheppen van interactiemogelijkheden** heeft de bedoeling natuurlijke, echte gesprekken met veel school- en vaktaal te doen plaatsvinden. De interactie in de klas gebeurt tussen leerkracht en leerlingen en tussen leerlingen onderling en is van enorm belang om leerlingen actief met de leerstof te laten bezig zijn. Deze interactie verplicht de leerlingen via schrijven en/of spreken de nieuwe informatie ook effectief te gebruiken en zo van het verwerven van informatie naar het verwerken ervan te gaan. Het nut van deze interactiemomenten in de les is dat alle leerlingen zelfstandig denk- en leeractiviteiten uitvoeren en de daarbij behorende taalvaardigheid verwerven en oefenen. Een taal leren doe je door die veel te gebruiken, dat geldt ook voor vaktaal.
- 3 Taalontwikkelen vakonderwijs voegt aan deze twee leerbevorderende principes een derde toe, namelijk het **geven van taalsteun**. Taalsteun wordt gegeven om de leerstof en opdrachten toegankelijker te maken voor de leerlingen. Het betekent niet de taal vereenvoudigen, maar wel leerlingen hulp bieden bij het omgaan met de voor hen soms moeilijke school- en vaktaal. Taalsteun geven begint met heldere doelen en structuren in de lessen aan te brengen, door leerlingen hulpmiddelen te laten gebruiken (instructiekaarten, stappenplannen, woordenlijsten...), door de OVUR-structuur toe te passen in de les, door tijd uit te trekken voor reflectie op het eindresultaat en het leerproces. Het geeft de leerlingen de mogelijkheid om te leren hoe ze iets moeten noteren, hoe ze iets moeten vertellen, hoe ze een tekst kunnen lezen, enzovoort.

Om dit te realiseren hou je rekening met de doelstellingen taal die in dit leerplan zijn opgenomen. Meer informatie vind je in '**Een schoolbeleid voor taalontwikkelen vakonderwijs**', op het extranet van OVSG <http://extranet.ovsg.be/> (rubriek 'Publicaties').

10 Vakgroepwerking

Elke leerkracht maakt deel uit van een vakgroep. Die vakgroepen zijn een formele samenwerkingsvorm die het uitbouwen van een pedagogische werking mogelijk maakt. De samenwerking kan verschillende formele en informele vormen aannemen en dient o.a. om ervaringen uit te wisselen, elkaar te helpen, ideeën, materiaal en werk te delen, enz...⁴ Samenwerken betekent leren van elkaar: uit discussies en uitwisseling van ervaringen bouwt een groep kennis op die ze toepast bij het realiseren van diverse **onderwijsverbeteringen**. Een goede vakgroepwerking bevordert de kwaliteit van de klaspraktijk en de leerlingresultaten en is een belangrijk element van **professionalisering** van een team. De leerkracht blijft zich bewust van de impact die hij/zij heeft op het leren van de leerling. Een goede vakgroepwerking heeft zichtbare effecten in de klas.

Lesgeven in een klas betekent leerplanrealisatie, leerlingevaluatie, leerlingenbegeleiding en voortdurend de kwaliteit van het onderwijsproces in het oog houden. Deze thema's vormen bij uitstek het uitgangspunt van discussie, bespreking en afstemming binnen de vakgroep.

Het leerplan bevat voor de leerkracht essentiële gegevens voor de concrete onderwijspraktijk. In het leerplan vindt de leerkracht de algemene en de specifieke doelstellingen met aansluitend de leerinhouden voor een bepaald vak, bepaalde vakken of vakgebieden. De verdeling van de vakdoelstellingen binnen een graad is een item dat in de vakgroep aan bod dient te komen. Een goede afstemming van de leerlijnen, zowel verticaal als horizontaal, en van alle vakoverschrijdende initiatieven vormt een belangrijk onderwerp binnen de vakgroepvergaderingen. De wenken voor de didactische aanpak en de bijkomende informatie kunnen nuttig zijn voor de realisatie van het leerplan. Ook het nastreven van de vakoverschrijdende eindtermen en ontwikkelingsdoelen binnen de verschillende contexten is een belangrijk item voor de vakgroepvergaderingen. Leerplanstudie en **leerplanrealisatie** vormen dus bij uitstek het onderwerp van een vakgroepvergadering.

Leerlingevaluatie is in de eerste plaats afgestemd op de leerplandoelen. Zowel het leerproces als de eindresultaten zijn voorwerp van evaluatie. Helder en transparant geformuleerde evaluatiecriteria vormen de basis voor een evaluatie, afgestemd op het leerlingenprofiel. Ook in de vakgroep kan je afspraken maken omtrent evaluatie, bespreek je toets- en examenvragen en stem je op elkaar af.

Leerlingenbegeleiding begint in de klas in elk vak. Een gerichte leer- en studiebegeleiding in het vak biedt leerlingen een houvast bij het verwerken van de leerinhouden. Het gebruik van activerende werkvormen en aandacht voor verschillen bij leerlingen zorgen voor een grotere betrokkenheid en een stijging van de motivatie. Voor leerlingen met gedrags- en/of leerproblemen moeten de afspraken gemaakt met de leerlingbegeleider in de klas voor elk vak opgevolgd worden. De vakgroep bespreekt de manier van (gezamenlijke) aanpak van leerlingen met eventuele leerproblemen.

Kwaliteitsvol werken in de klas wordt bevorderd door (zelf)reflectie en evaluatie op basis van zowel interne als externe gegevens over de vorige drie thema's (leerplanrealisatie, leerlingevaluatie, leerlingenbegeleiding). De resultaten van de leerlingen (ook als klas) geven hier een belangrijke indicatie. Hieruit worden conclusies getrokken en acties ondernomen die op hun beurt opgenomen worden in de cirkel van **kwaliteitszorg**. Op die manier bewaakt de vakgroep constant de eigen werking en stuurt ze bij waar nodig. Deze kwaliteitsverbetering wordt vanuit een sterk en breed draagvlak gemotiveerd, wat de kans op effectiviteit verhoogt. Zo kan een kwaliteitsvolle vakgroepwerking echt renderen en heeft dit effect op de leerresultaten van de leerlingen.

Meer informatie vindt u in de **Leidraad kwaliteitsvolle vakgroepwerking**, op het extranet van OVSG, <http://extranet.ovsg.be/> (rubriek 'Publicaties').

⁴ Beleidsvoerend Vermogen – Platformtekst, Overkoepelend overlegplatform Inspectie-pedagogische begeleiding VIOR, p.7-8.

11 Evaluatie

Waarom evalueren?

Evaluatie kan zeer verschillende functies hebben:

- formatief;
- summatief.

Formatieve (of tussentijdse) **evaluatie** is een middel om het leren bij leerlingen te verbeteren. Ze moet opgevat worden als een leerkans voor leerlingen en niet louter als een beoordelingsmoment. Deze evaluatie signaleert en diagnosticeert individuele leerproblemen met de bedoeling te remediëren. Cruciaal is de feedback aan de leerlingen: de leerlingen krijgen informatie over de bereikte en niet-bereikte leerdoelen en over de effectiviteit en de efficiëntie van hun leerproces. Leerlingen kunnen ook zelf bewijsmateriaal verzamelen om aan te tonen dat ze bijleren, dat ze zichzelf bijsturen. Zo worden ze verplicht om na te denken over hun eigen werkmethode, aanpak, manier van leren. Deze formatieve manier van evalueren geeft niet alleen de leerling de kans om bij te sturen. De leerkracht ziet meteen waar het fout loopt en kan tijdens het leerproces ingrijpen om grotere schade te voorkomen door het leerproces en het lesgeven bij te sturen.

Summatieve (of eind-) **evaluatie** heeft als doel resultaatbepaling, kwaliteitsbeoordeling van de leerling, een eindoordeel uitspreken over de leerprestaties van de leerling en dit om de leerling te oriënteren en te selecteren.

Wat evalueren?

Uitgangspunt voor de evaluatie blijven uiteraard de leerplandoelstellingen, die als inzichten, vaardigheden en attitudes geformuleerd zijn. Belangrijk is dat de leerkracht de leerdoelen duidelijk zichtbaar maakt voor de leerlingen zodat ze weten wat ze moeten leren en vooral waarop ze zullen beoordeeld worden. Deze criteria moeten duidelijk met hen besproken worden. Eventueel kunnen een aantal samen met hen worden opgesteld.

Procesevaluatie

Via procesevaluatie verzamelt men gegevens over het verloop van het leerproces: de aanpak van de leerling om doelstellingen na te streven staat centraal. Deze evaluatie stelt in staat om de vooruitgang van de leerling te bepalen en om sterke en zwakke kanten in kaart te brengen. Hierdoor kan het leerproces continu bijgestuurd worden.

Productevaluatie

Via productevaluatie verzamelt en beoordeelt men gegevens om na te gaan of de leerling de gestelde doelstellingen heeft bereikt. Hiervoor bekijkt men het resultaat.

Wie evalueert?

In een 'testcultuur' is alleen de leerkracht verantwoordelijk voor de evaluatie. In een 'evaluatiecultuur' werken leerkracht en leerlingen samen aan de evaluatie. De participatie van leerlingen aan het evaluatieproces vergroot hun betrokkenheid en verantwoordelijkheid bij de leerstof en helpt hen dit beter te verwerken.

Bij *zelfevaluatie* zal een leerling zichzelf moeten beoordelen. Bij *peerevaluatie* en *co-evaluatie* kunnen ook medeleerlingen evalueren volgens vooraf opgestelde en besproken criteria. De leerkracht begeleidt dit leerproces en blijft verantwoordelijk voor de eindbeoordeling. Bij deze twee vormen van evaluatie is de reflectie door de leerling en het formuleren van nieuwe werkpunten cruciaal om tot een beter leerproces te komen.

In sommige gevallen zullen derden de leerlingen mee evalueren. Dit zal bijvoorbeeld het geval zijn wanneer een leerling tijdens een stage door de stagementor geëvalueerd wordt.

Hoe evalueren?

Kwaliteitsvol evalueren heeft te maken met verschillende facetten zoals de vooropgestelde criteria, de gebruikte evaluatievorm en de kwaliteit van toets- en examenvragen.

Meer informatie vindt u in **Kwaliteitsvolle toets- en examenvragen**, op het extranet van OVSG, <http://extranet.ovsg.be/> (rubriek 'Publicaties').

12 Minimale materiële vereisten

Het betreft de materiële vereisten die minimum noodzakelijk zijn voor een goede uitvoering van het leerplan.

Vaklokaal

Het vaklokaal is conform de eisen gesteld in

- de Welzijnswet (betreft het welzijn van de werknemers bij de uitvoering van hun werk);
- de Codex (omvat de uitvoeringsbesluiten van de Welzijnswet, zal op termijn het ARAB vervangen);
- het Algemeen Reglement voor de Arbeidsbescherming (ARAB);
- het Algemeen Reglement op Elektrische Installaties (AREI);

en houdt rekening met

- het Vlaams Reglement betreffende de Milieuvergunning (VLAREM) en
- het Vlaams Reglement inzake Afvalvoorkoming (VLAREA).

Algemeen

Scholen zijn verplicht ervoor te zorgen dat ze gebruik kunnen maken van accommodaties die voldoen om de leerplandoelstellingen en de leerplaninhouden van de sportvakken te realiseren en deze ook effectief te gebruiken.

De basisuitrusting bestaat uit een overdekte vrije ruimte met een aangepaste bevloering en voorzien van de nodige didactische uitrusting.

Het geheel wordt aangevuld met buitenterreinen, zwembad en fitnessruimte.

Infrastructuur

Sporthal-zwembad-buitenterreinen-atletiekpiste-fitnessruimte

Minimale materiële vereisten in functie van de gegeven sporten

Groot materiaal

- ✓ sportramen en/of wandrek
- ✓ rekstokken
- ✓ damesburg en herenburg
- ✓ basketbaldoelen, handbaldoelen, voetbaldoelen (binnen en/of buiten)
- ✓ volleybal-installatie
- ✓ plinten, bok, springplanken, paard met bogen
- ✓ olympische balk
- ✓ minitrampoline
- ✓ valmatten (veilige landingsmatten)
- ✓ lange matten
- ✓ kleine antislipmatten
- ✓ Zweedse banken
- ✓ hoogspringstaanders

Klein materiaal

- ✓ verschillende soorten ballen voor de verschillende balsporten (volleyballen, handballen, voetballen, basketballen, rugbyballen...)
- ✓ medicine ballen
- ✓ kogels, speren, discussen
- ✓ toversnoeren (elastische springlijn)
- ✓ springtouwen
- ✓ verkeerskegels
- ✓ partijvestjes
- ✓ zwemplankjes
- ✓ frisbees
- ✓ ballenpomp
- ✓ aflossingsstokken
- ✓ (oefen)horden

Voor de leerkracht

- ✓ chrono, meetlint
- ✓ cd-, cassettespeler

Om leerplandoelstellingen in optimale omstandigheden te kunnen realiseren is een uitbreiding van deze minimale vereisten, zowel qua ruimte als didactische uitrusting, wenselijk.

13 Vakspecifieke informatie

Websites, organisatie, bibliografie

14 Bibliografie

14.1 Algemeen

GEERLIGS, T., VAN DER VEEN, T. Lesgeven en zelfstandig leren. Van Gorcum, Assen, 1996, 410 pp. ISBN 90 232 3129 5.

Zelfstandig leren (dat zowel individueel als samenwerkend leren omsluit) biedt vele mogelijkheden om tegemoet te komen aan verschillen tussen leerlingen in leertempo en belangstelling. Dit handboek combineert tekst en opdrachten.

HOOGEVEEN, P., WINKELS, J., Het didactisch werkvormenboek: variatie en differentiatie in de praktijk. Koninklijke Van Gorcum, Assen, 2001, 337 pp. ISBN 9023231252

Het didactische werkvormenboek bespreekt werkvormen gericht op zelfwerkzaamheid. Er wordt een aantal werkvormen beschreven, gericht op waarden en waardehantering. De literatuurlijst werd geactualiseerd. Dit boek is in ons taalgebied zeker hét referentiewerk op dit gebied van de didactiek. Na een eerste deel met achtergrondinformatie geeft het een encyclopedisch overzicht van ruim 150 werkvormen. Telkens wordt een bepaalde werkvorm omschreven, wordt het onderwijsleerproces geanalyseerd, worden richtlijnen gegeven wat de gebruiksvoorwaarden zoals tijdsduur en benodigde hulpmiddelen betreft, en worden sterke en zwakke kanten vermeld. De relatie tussen didactische werkvormen en de verhoopte leerprocessen zou in het licht van recente stromingen in de onderwijskunde grondiger kunnen uitgewerkt worden.

Rik Belmans

bron: www.bibliotheek.be

STANDAERT, R., TROCH, F. Leren en onderwijzen, Inleiding tot de algemene didactiek. Leuven, Acco, 2006, 358 pp. ISBN 9033461277

STANDAERT, R., TROCH, F. Leren en onderwijzen, Beheersingsboek. Leuven, Acco 1998, 151 pp. ISBN 9033441217

VAN DEN BROECK, H., Opvoeden in de klas: wegwijzer voor leerkrachten. Tielt, Lannoo, 2002, 248 pp. ISBN 9020949160

Vlaamse Onderwijsraad (VLOR), Raad Secundair Onderwijs Inspiratiehandboek zelfgestuurd leren. Antwerpen-Apeldoorn, Garant, 003, 159 pp. ISBN 90-441-1423-9

14.2 Specifiek voor het vak

DE KNOP, P., e.a. Sportclubs investeren in jeugd. Publicatiefonds voor Lichamelijke Opvoeding., Gent, 1992, 207 pp. ISBN 9070870185

DELÉCLUSE (ed.) Differentiatie in de les Lichamelijke Opvoeding. Leuven-Amersfoort, Acco, 1995, 216 pp. ISBN 90-334-3380-x

DON MORRIS, G.S., e.a. Maak je eigen spel. Intro, Nijkerk, 1992, 144 pp. ISBN 9026619928

DRENTH, H. Het fitnesscentrum in de zaal, conditionele vormen op muziek. Bekadidact, Baarn, 1995, 263 pp. ISBN 9032106740

DUFOUR, W. 4000 conditie-oefeningen voor thuis, school en club. Publicatiefonds voor Lichamelijke Opvoeding, Gent, 1987, 320 pp. ISBN 9070870096

GANTOIS, J., e.a. Van kopstand tot kasamatsu, handboek voor toestelturnen.

Leuven-Amersfoort,Acco, 1995, 316 pp. ISBN 9033410710

GREENBERG, S. Guinness Olympische Spelen 1996, records, feiten, cijfers, van 1896 tot heden.Utrecht-Antwerpen, Kosmos -Z&K,1996, 320 pp.ISBN 9021528207

GROELS, H. Bewegen en didactiek 1.Groningen,Wolters-Noordhoff, 1991, 352 pp. ISBN 9001349579

GROELS, H. Bewegen en didactiek 2.Groningen,Wolters-Noordhoff, 1993, 232 pp. ISBN 900134952

HELSEN, W. & BOUTMANS, J. Bewegingsleer: Interactie -Bewegingsvormen. Leuven, Acco, 1995, 284 pp. ISBN 9033434539

HINRICHS, H.V. Sportblessures, diagnose, behandeling, preventie. Rijswijk,Elmar,1988, 267 pp. ISBN 9061206235

KLOOSTERBOER, T. (red.) Elementaire trainingsleer en trainingsmethoden. Haarlem, De Vrieseborch,1992, 270 pp. ISBN 9060076353x

MASSINK, M. & NANNINGA, J.W. Spelen met problemen, uitgewerkte lessen voor korfbal, basketbal, voetbal en hockey. Baarn-Utrecht, Bekadidact,1995, 183 pp.ISBN 9032106872

MEEUSEN, R. & BORMS, J. De BodyTalk Stretchinggids.Kalmthout, Biblo 1996, 231 pp. ISBN 9067380962

MOOY, C., e.a. Coëducatie in de lichamelijke opvoeding. Baarn-Utrecht, Bekadidact, 1994, 151 pp.ISBN 9032108905

NIESNER, H.W. & RANZMAYER, J.H. Badminton, training, techniek, tactiek. Rijswijk, Elmar,1992, 184 pp. ISBN 9038900023

PAKMEIER, I. & NIEDERBÄUMER, C. Step-Aerobic. Fitnessstraining für Schule. Aachen, Verein und Studio.Meyer & Meyer Verlag, 1996, 144 pp.ISBN 3891243545

PAPPAS GAINES, M. Aquafitness, fit en gezond door watertraining. Kosmos Z&K, Utrecht-Antwerpen, 1995, 184 pp. ISBN 9021524686

SLO.Projectgroep Lichamelijke Opvoeding e.v.a.(1990-1996). Praktijkreeks Bewegingsonderwijs 12-16 Baarn-Utrecht,Bekadidact.

deel 1 Handig ballen, een introductie in doelspelen,1990, 58 pp. ISBN 9032106627

deel 2a Samen in balans 1, eenvoudige acrobatiek voor de school,1990, 104 pp. ISBN 9032106643

deel 3 Drijfmat,1991, 127 pp.ISBN 9032106635

deel 4 Heen en weer 1, een introductie in badminton, 992, 96 pp.ISBN 9032106651

deel 5 Stoeispelen, een introductie op judo,1992, 104 pp.ISBN 903210666x

deel 6 Heen en weer 2, een introductie in tennis, tafeltennis, beachball en squash,1995, 148 pp.ISBN 9032106686

deel 7 Opmaat, een startpakket bewegen en muziek,1996, 156 pp.ISBN 9032106694

deel 9 "Meisjes en jongens" en "Sportoriëntatie", twee niet-domeingebonden thema's, 1996, 184 pp.ISBN 9032106589

SPEE, E & HOUTKAMP, N. Softball, een handboek voor school en vereniging. Haarlem, De Vrieseborch,1990,127 pp. ISBN 9060763165

STEGEMAN, H. (RED.) Zorgverbreding in de Lichamelijke Opvoeding.Baarn-Utrecht , Bekadidact,1995, 199 pp. ISBN 9032106848

STROO, R. Turnen op school, didactische aspecten van het turnonderwijs aan leerlingen van 10 tot 16 jaar. Baarn-Utrecht, Bekadidact, 1994, 208 pp. ISBN 9032106864

VAN ROOIJ, L. & BROK, W. Leerplan Intensief Bewegingsonderwijs. Baarn, Bekadidact, 556 pp. ISBN 9032106813

VAN GELDER, W. & STROES, H. Basislessen bewegingsonderwijs, deel 1: Deel-schoolwerkplan en de praktijk. Utrecht, De Tijdstroom, 1990, 360 pp. ISBN 9035214771

VAN GELDER, W & STROES, H. Basislessen bewegingsonderwijs, deel 2: Spel. Utrecht, De Tijdstroom, 1994, 570 pp. ISBN 9035214781

VAN DEN BOSSCHE, F. Wegwijzer voor gezond trainen. Publicatiefonds voor Lichamelijke Opvoeding, Gent, 1989, 219 pp., ISBN 9070870142

VAN DER LOO, H.M.P.G., e.a. Spelend en oefenend leren spelen (Basketbal, Cricket, Handbal, Hockey, Korfbal, Rugby, Slagbal/Softbal, Voetbal, Volleybal). Haarlem, De Vrieseborch, 1991, pp. 270. ISBN 9060762789

VAN DEN BERG, T. Turnen in beeld. Haarlem, De Vrieseborch, 1992, 254 pp. ISBN 9060763548

VANCIL, M. NBA Basketbal, De basis. Baarn-Utrecht, Bekadidact, 1995, 128 pp. ISBN 9032106372

VRIJENS, J. Basis voor verantwoord trainen. Publicatiefonds voor Lichamelijke Opvoeding, Gent, 1996, 360 pp. ISBN 9070870274

WERKGROEP LEERLINGENBOEK. Gymnastiek, wat, hoe, waarom. Zeist, Jan Luiting Fonds, 1999, 155 pp.

STIJNEN, V. Minitrampoline op school, methodiek en didactiek. Acco, Leuven-Amersfoort, 1994, 129 pp. ISBN 9033408767

VLAAMSE TRAINERSSCHOOL. Syllabus: algemeen gedeelte initiator. Vlaamse Trainersschool 297pp. ISBN 9072833082

WUYTS, I. (ed.) Eindtermen Lichamelijke Opvoeding Leuven-Amersfoort, Acco, 1994, 222 pp. ISBN 9033431092

HOOGVEEN, P. & WINKELS, J. Het didactisch werkvormenboek. Variatie en differentiatie in de praktijk. Assen, Koninklijke Van Gorcum, 2005, 222pp. ISBN 9023240677

PONJAERT - KRISTOFFERSEN, I. Ontwikkelingskenmerken van leerlingen uit de eerste graad van het secundair onderwijs. Vrije Universiteit Brussel, Iln: leerplannen eerste graad OVSG, 1997.

Atletiek

MUSCH, E. Het Sportspelconcept van de R.U.G. Tijdschrift voor Lichamelijke Opvoeding - Theorie, 115, pp. 2 tot 8, 1988.

Badminton

VAN DER AARSCHOT H.

- 1986, BADMINTON EN EEN PLUIMPJE VOOR DE HOMO LUDENS in Spelend leren en oefenen Acco Leuven p. 51 e.v.

- 1987, BADMINTON 'ANDERS' = BADMINTON 'VERKEERD'?
in Creativiteit in de onderwijsleersituatie
Acco Leuven p. 65 e.v.
- 1989, BADMINTON, SPEELS MAAR ONVERMOED INTENSIEF
in Intensiteit en efficiëntie in de lichamelijke opvoeding
Acco Leuven p. 30 e.v.

Basket

DORPMANS, A. Basketbal, Richting, 39, 1984, 1, pp. 26-27.

LIEFDE, de, D. Basketbal voor het voortgezet onderwijs 1-11,
Thomas, 24-25, 1984-1985, pp. Vo-ba 1-56.

MERTENS, B. Via eenvoudige meerpasenspelen naar gestructureerd basketbal. Tijdschrift voor
Lichamelijke Opvoeding. Praktijk, 103, 1986, pp. 11-16.

SCHUYT, L. Leren spelen. Ruckert, Bakkum, 1978.

Dans

ALLCOCK, R., BLAND, W. Dance in Education. Dance Books LTD, 1980.

BERGMAN, V. De functie van dans bij de ontwikkeling van het kind. Kunst en Educatie, 88/3, 22-32.

BLOEM, R.M. Opslingeren ... Swing, (1 en 2). De Lichamelijke Opvoeding, 12 en 13, juli en augustus
1976.

BROUDY, Harry. Het opnemen van kunstzinnige vakken in het kernleerplan, Kunst en Educatie, 88/3,
10 - 17.

CAYOU, D.K. Modern Jazz Dance. Palo Alto, California, 1984.

EARLY, P. Dance education placed under the microscope. Proceedings of the VIII
Commonwealth and Int. Conference on Sport, Phys. Ed., Dance, Recreation and
Health. Glasgow, 1986.

ELIAS, W. Kunstzinnige vorming moet een feest zijn; schipperen tussen elitarisme en
toegankelijkheid. De Morgen, 1 juni 1990.

ENGEL, R., KUEPPER, D. Ritmisch bewegen: ontdekken, oefenen, variëren, uitbouwen:
het samenwerken van jongens en meisjes als didactische opgave. Hollandia, 1977, 164pp. ISBN
9060459342

FELIXDAL, B. Modern Jazzballet. Zuid Boek produkties, Best, 1984.

FURST, C., ROCKEFELLER, M. The Effective Dance Program in Physical Education. New York,
Parker Publishing Company, 1981.

GERNER, Marianne. Eindtermen voor dans. Kunst en educatie, 89/2, 47-53.

GIORDANO, G. Anthology of American Jazz dance, Evanston, Illinois, Orion Publishing House, 1975.

HANEBUTH, O. Rhythmisches Turnen - eine sportliche Kunst, Limpert, 1964.

HOCKEY, S. An examination of the potential use of professional dancers/companies in an educational context. Proceedings of the VIII Commonwealth and Int. Conference on Sport, Phys. Ed., Dance, Recreation and Health, Glasgow, 1986.

JOYCE, M. Dance Technique for Children. Mayfield Publishing Company, 1984.

KEMPENEERS, P. Kunst beleving als levensvaardigheid. P & G, 1989/90 (42/1) 21-29.

KOOYMAN, R. Kunstzinnige vorming en eigentijdse cultuur Kunst en Educatie, 88/3, Utrecht.

KRUYNE, M.M. Ritme. De Lichamelijke Opvoeding, 1 januari 1972.

LE CAMUS C. La Gymnastique Rhythmique Sportive et sa valeur éducative Librairie Philosophique, J. Vrin, Paris, 1982.

LEESE, S., PACKER, M. Dance in schools. London, Heineman Educational Books, 1980.

OOSTWOUD WIJDENES, J. Onderzoek van Kunstzinnige vorming in het basisonderwijs. Kunst en Educatie, 89/3, 42-51.

OTTO, I. Les en Oefenvormen voor ritmische- en jazzgymnastiek. Hollandia b.v. - Baam, 1977.

PAUWELS, J. Kunstzinnige vorming als middel tot het verhogen van cultuurparticipatie. onuitgegeven licentieverhandeling Vrije Universiteit Brussel, 1990.

SCHOLTEN, J. Moderne ritmische gymnastiek - en oriëntatie. De Lichamelijke Opvoeding, 20 december 1976.

SEYBOLD - BRUNNHUBER, A. Üben und Spielen mit dem Seit. Limpert 1970.

SEYBOLD - BRUNNHUBER, A. Üben und Spielen mit dem Bal. Limpert 1971.

SPILTHOORN, D. Jazzdans als onderzoek van de Bewegings-opvoeding, uitbouw van de didactische werkvormen (1 en 2). Tijdschrift voor Lich. Opv. nr. 1 en 2, 1989, 19-24 en 20-23.

The art approach to dance education. (ter perse), lezing gehouden op het congres "Dance and research" te Brussel (VUB), juli 1989.

STEARNS, M., STEARNS, J. Jazz dance, The Story of Vernacular Dance. Macmillan Publishing Company, London, 1979.

VAN DE GUGTEN, G.W, BERKHOFF, H. en NAUTA, J. Muziek en bewegen, verslag van de studiedagen gehouden op 14 en 15 januari 1972 te Amsterdam.

VAN DEN EIJNDE, C. Dans in de lift, Dansante vorming in buurtclubhuis. Landelijk Ondersteuningsinstituut Kunstzinnige Vorming (LOKV), Utrecht, 1986.

VAN DER KAADEN, K. Ritme en bewegen. De Lichamelijke Opvoeding, 20 december 1976.

VAN DER MERSCH, G. Ritmische bewegingsopvoeding, BVLO, 1982.

VAN DER VLOET, R., BORGERS, B. Jazzdans, oudere vormen, nieuwe stijlen. Amsterdam, Uitgeverij SVA 1985.

VAN DOORN - LAST, E. Volksdansen, een stiefkind in de lichamelijke opvoeding? De Lichamelijke Opv., 20 december 1976.

VERMEYLEN, L. Dans en ritmische bewegingsopvoeding - 1ste graad, BVLO, Monografie nr. 13, 1986.

VOS - KONING, L.J. De moderne ritmische gymnastiek in het K.N.G.V. De Lichamelijke Opv., 1 januari 1977.

WILMANS, J.C. Creatieve dans. De Lich. Opv., 20 december 1976.

WYDRO, K. The Luigi-Jazz Dance Technique. New York, Dolphin Book, 1981.

ZEEUWEN, E., VAN HOORN, M. Langs de lijnen der geleidelijkheid. Verslag van een dansproject op scholengemeenschap. Landelijk Ondersteuningsinstituut Kunstzinnige Vorming (LOKV), Utrecht, 1986.

Judo

DEGROOTE, M., PENNING, A., Ju Jitsu. Gent, 185pp.

DE GEYTER, J., HEYLEN, J., VEULEMANS, E. Kursus Initiator Judo. L.C.K., 1986.

DE GEYTER, J. Op de mat in de klas. Bijvoegsel van het tijdschrift voor L.O., BVLO, vanaf 1986.

KANO, J. Kodokan Judo. Kodanska Int., Tokyo, 1986.

VANDERGHOTE, J. Bijzondere Didactiek en Methodiek van het Judo. Leuven, Acco, 1983.

VAN HAESENDONCK, F. Judo Encyclopedie in beeld. Standaard Uitgeverij A'pen, 1990.

Korfbal

NEDERLANDSE KORFBALTRAINERS VERENIGING: 1001 Korfbaloefeningen; Propagandacomitee van de K.B.K.B.

VAN CAUTEREN, P. Korfbal : initiatie, training en begeleiding, 1980 Leuven : ACCO.

VAN CAUTEREN, P. Korfbal op school. 90 oefeningen, 77, tekeningen en schema's.

Zwemmen

VERVAECKE, H. Reddings- en reanimatietechnieken bij verdrinking. Leuven, Acco, 1995, 319pp. ISBN 90-334-3151-3

14.3 Evaluatie

DECLERCQ, E. De rol van ouders in de studiebegeleiding van hun kind. HLBG – Ouders Methode, Afl. 23, juni 1998 – 183

DE BLOCK A., HEENE J. Attitudes en eindtermen. Standaard Uitgeverij, Antwerpen, 1997

DE BLOCK, A. Evaluatie van attitudes via observatie en gedragingen. De Sikkel, Antwerpen 1973

GOLS, P., AUSUM, P. Leerlingen bespreken op de klassenraad. Hoe wordt de leerling er wijzer van? Handboek voor Leerlingenbegeleiding – Begeleiding en schoolorganisatie. Afl. 13, november 1994 – 45

MEURISSE, E..Toetsvormen, vraagsoorten en beoordelingsschema's. Handboek voor
Leerlingenbegeleiding. Afl.25, februari 1999 – 183

STANDAERT, R., TROCH, F.Leren en onderwijzen.Leuven, Acco,2006,358pp. ISBN 9033461277

TROCH, F. Impuls,Themanummer: Evaluatie: geen model, geen punten. Acco, Leuven 1997

15 Bijkomende informatie

15.1 Algemeen

Pedagogische begeleidingsdienst OVSG
Ravensteingalerij 3 bus 7.1000 Brussel
Tel.: 02 506 41 50 / Fax: 02 502 12 64
www.ovsg.be e-mail: info@ovsg

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. Departement Onderwijs.
Hendrik Consciencegebouw Koning Albert II-laan 15, 1210 Brussel
www.ond.vlaanderen.be

VLOR. Vlaamse Onderwijsraad.
Leuvenseplein 4, 1000 Brussel. Tel.: 02 219 42 99/ Fax: 02 219 81 18 .E-mail:
vlaamse.onderwijsraad@vlor.be
www.vlor.be

Het Belgische Rode Kruis – Vlaamse Gemeenschap Dienst Leergangen Vleurgatsesteenweg 98 1050
Brussel
Tel.: 02/645 44 80 Fax.: 02/646 04 41

www.bibliotheek.be

CIS
Centrum Informatieve Spelen. Naamsesteenweg 130. 3001 Leuven
tel.: 016 22 25 17/ fax: 016 29 50 99.
E-mail: cis@spelinfo.be
<http://www.spelinfo.be>

Het CIS maakt, begeleidt en verkoopt informatieve spelen over een brede waaier van maatschappelijke thema's: cultuur, democratie, economie, milieu, Europa, gezin, gezondheid, multicultureel, noord-zuid, relaties, spelenboeken, andere, ...

Het Centrum Informatieve Spelen is een erkend jeugd- en vormingsdienst met meer dan 25 jaar ervaring in het onderwerp: de verspreiding en de begeleiding van spelen die specifieke informatie bevatten.

Het doel dat steeds wordt nagestreefd bij het werken met informatieve spelen is sensibilisering over een brede waaier van thema's. De keuze voor spel ligt voor de hand. Uit onderzoek en ervaring is gebleken dat informatie, opgedaan via spel goed blijft en bovendien goed wordt verwerkt en begrepen. Daarnaast motiveert een spel, trekt het de aandacht van de deelnemers. Het is bovendien aangenaam en onderhoudend. De mogelijkheden van het behandelde thema worden door de spelers ontdekt en ervaren.

15.2 Vakgebonden

BVLO, Bond voor Lichamelijke Opvoeding vzw.
Waterkluiskaai 16 9040 Gent (Sint-Amandsberg) Tel. 09 218 91 20. E-mail: info@bvlo.be

BLOSO
Arenberggebouw. Arenbergstraat 5, 1000 Brussel Tel.: 02 209 45 11/Fax: 02 209 45 15
info@bloso.be

LVDB, Landelijke Vereniging voor Dans- en Bewegingstheater vzw
Kleindokkaai 3/5 (zetel van Danspunt, de organisatie waarin LVDB is gefusioneerd)

Provinciale Sportdienst I Mens en Beweging - Sportpromotie provincie Antwerpen vzw
Huis van de Sport I Boomgaardstraat 22 bus 1 I 2600 Antwerpen
Tel. 03 240 62 70 / Fax 03 240 62 99 I info@sportdienst.provant.be I www.provant.be/sport

SVS, Stichting Vlaamse Schoolsport .SVS Centraal Secretariaat.Leopold II-laan 184 D
1080 Brussel.Tel.: 02 420 06 80.Fax : 02 420 31 71.E-mail: svs@schoolsport.be

15.3 Vakoverschrijdende eindtermen

15.3.1 Burgerzin

Amnesty International Vlaanderen
Kerkstraat 156, 2060 Antwerpen. Tel.: 03 271 16 16/ Fax: 03 235 78 12
e-mail: amnesty@aivl.be
<http://www.aivl.be>

Belgisch Comité voor Unicef
Keizerinlaan 66, 1000 Brussel. Tel.: 02 230 59 70/Fax: 02 230 34 62
e-mail: bcu@unicef.be
<http://www.unicef.be>

Kenniscentrum Kinderrechten vzw.
Lange Steenstraat 31,9000 Gent. Telefoon:(0)92.43.24.70.E-mail: info@keki.be
www.keki.be

De Wakkere Burger
Liedtstraat 27-29
1030 Brussel
tel: 02 240 95 25
fax: 02 400 24 22
e-mail: dwb@dewakkereburger.be
www.dewakkereburger.be

Een dienst voor lokale besturen, adviesraden en burgerinitiatieven m.b.t. een op informatie en participatie gesteunde beleidsontwikkeling. Activiteiten: tijdschrift Terzake, inspraak-begeleiding, documentatiecentrum, onderzoek/advies, vorming.

Vlaams Informatiepunt Jeugd.
Zuidlaan 25,1000 Brussel. Tel:02/217.07.56 /Fax: 02/217.07.56
<http://www.vipjeugd.be/>

In Petto
Jeugddienst Informatie en Preventie
Diksmuidelaan 50
2600 Berchem
tel.: 03/ 366.15.20
mailbox@inpetto-jeugddienst.be

Jeugd & Vrede.
Koningin Astridlaan 65, 2800 Mechelen.Tel:015/43.56.96/ Fax: 015/43.56.97
E-mail: info@jeugdenvrede.be
<http://www.jeugdenvrede.be>

Jeugd & Vrede is een pluralistische jeugddienst die sedert 1983 werkt rond vredesopvoeding. Zij ontwikkelen producten om vredesopvoeding (in de brede zin van het woord) te concretiseren: reizende tentoonstellingen, publicaties, educatieve software, enz. Op een speelse, vaak interactieve manier gaan deze producten dieper in op begrippen als: vooroordelen, conflictthering, stereotypen, pestgedrag, kinderrechten en omgaan met macht en onmacht.

Kinderrechtencommissariaat
Leuvenseweg 86, 1000 Brussel
tel.: 02 552 98 00
fax: 02 552 98 01
e-mail: kinderrechten@vlaamsparlement.be

<http://www.kinderrechtencommissariaat.be/>

Kinderrechtswinkel Brugge
Kleine Hertsbergestraat 1
8000 Brugge
tel.: 050 33 95 84
fax: 050 33 95 84
e-mail: KRW.Brugge@kinderrechtswinkel.be
<http://www.kinderrechtswinkel.be>

Kinderrechtswinkel Gent
Hoogstraat 81, 9000 Gent. Tel.: 09 234 19 72/Fax: 09 234 19 72
e-mail: KRW.Gent@kinderrechtswinkel.be
<http://www.kinderrechtswinkel.be>

Liga voor Mensenrechten
Gebroeders Desmetstraat 75
9000 Gent
tel: 09 223 07 38
fax: 09 223 08 48
e-mail: info@mensenrechten.be
<http://www.mensenrechten.be/>

Schending van de mensenrechten vaststellen, bij de publieke opinie aanklagen, en via de overheden structureel opheffen.

Awel vzw
Henegouwenkaai 29 bus 10
1080 Sint Jans Molenbeek
tel.: 02/5343743
<http://www.awel.be/>

Vlaamse Kinderrechtencoalitie
Pacificalielaan 5
9000 Gent
tel.: 09 2259025
Email: info@kinderrechtencoalitie.be
<http://www.kinderrechtencoalitie.be>

Vredeshuis Gent
Botermarkt 1
9000 Gent
tel.: 09 210 10 10
e-mail: gentinfo@gent.be
www.vredeshuis.be

15.3.2 Gezondheid

Stichting tegen Kanker
Leuvense Steenweg 479
1030 Brussel
Tel: 02/736.02.02
Fax: 02/734.92.50
E-mail: info@kanker.be
<http://www.kanker.be/>

Sensoa
Kipdorptest 48a
2000 Antwerpen
tel.: 03 238 68 68

info@sensoa.be
<http://www.sensoa.be>

CAW Mozaïek – De Hallen
Centrum Algemeen Welzijnswerk
Grétrystraat 1
1000 Brussel
Tel.: 02/227.02.00
Fax: 02/289.60.10
E-mail: onthaal@cawmozaiek.be

Het Centrum algemeen welzijnswerk biedt informatie, advies en begeleiding bij psychosociale vragen en problemen.

CGSO
Centrum voor Geboorteregeling en Seksuele Opvoeding
Koningin Elizabethlaan 92
8000 Brugge
tel: 050 33 69 70
<http://www.cgsobrugge.be/>

De Sleutel
Jozef Guislanstraat 43a
9000 Gent
tel. 09 210 87 10
e-mail: de.sleutel.info@fracarita.org
<http://www.desleutel.org>

De sleutel kan de school een concreet, wetenschappelijk onderbouwd en vooral een doorleefd antwoord geven op vragen in verband met drugpreventie. Hun actievoorstellen kunnen van korte duur zijn, een halve dag bijvoorbeeld, maar even goed over een heel schooljaar lopen. Bovendien hebben zij materiaal ontwikkeld waarmee de leerkrachten zelf aan de slag kunnen.

Groene Dag
Tel.: 054 33 20 46
Fax: 054 33 20 46

Een educatieve, dienstverlenende organisatie. Stelt programma's, literatuur en materiaal ter beschikking van organisatoren; in verband met gezondheidseducatie in natuurlijk perspectief. Geeft tevens advies, begeleiding en ondersteuning bij projecten rond voeding, gezondheid en leefstijl.

VIGEZ (Vlaams Instituut voor gezondheidspromotie en ziektepreventie)
Gustave Schildknechtstraat 9
1020 Brussel (Laken)
tel.: 02/422 49 49
fax: 02/422 49 59
<http://www.vigez.be/>

Jeugd en Seksualiteit
Vormingsdienst voor het jeugdwerk
Koningin Astridlaan 106/002
2800 Mechelen
tel.: 015 20 69 68
fax: 015 20 31 42
e-mail: info@jeugdensexualiteit.be
<http://www.jeugdensexualiteit.be/>

Kind en Gezin
Hallepoortlaan 27
1060 Brussel

Tel: 078.150.100
<http://www.kindengezin.be/>

CM Christelijke Mutualiteit
Wetstraat 121
1040 Brussel
<http://www.cm.be/>

Ministerie van Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu
Eurostation II
Victor Hortaplein, 40 bus 10
1060 Brussel
Tel.: 02/524.90.45
E-mail : informatie-ambtenaar@gezondheid.belgie.be

JOETZ vzw
Jeugdendienst van de Socialistische Mutualiteiten (De Voorzorg en de Bond Moyson)
Nationaal Secretariaat
Sint-Jansstraat 32
1000 Brussel
tel.: 02 515 02 52
fax: 02 511 07 13
e-mail: info@joetz.be
<http://www.joetz.be>

Euromut – Onafhankelijke ziekenfonds
Louis Mettwielaan 74/76
1080 Brussel
tel.: 02 44 44 222
<http://www.euromut.be/>

Liberaal Mutualiteit – Vlaams Gewest (LM-VLG)
Prieelstraat 22
1730 Asse
tel.: 02 452.90.10
<http://www.liberalemutualiteit.be/>

Socialistische Mutualiteiten
<http://www.socmut.be>

Bond Moyson
Tramstraat 69
9052 Gent
tel.: 09/333.50.00
fax: 09/333 50 59
e-mail: bond.moyson.ovl@socmut.be

De Voorzorg Antwerpen
Sint-Bernardsesteenweg 200
2020 Antwerpen
tel 03 285 44 44
fax 03 285 46 16
info.304@socmut.be

Federatie van Socialistische Mutualiteiten van Brabant (fsmb)
Zuidstraat 111
1000 Brussel
tel.: 02 506 96 11
fax: 02 514 59 26

<https://www.fsmb.be/>

Christelijke Mutualiteit (C.M.)
Nationaal Secretariaat
Lakensestraat 156
1000 Brussel
Tel. 02/229.51.26

Vlaams Neutraal ziekenfonds
Hoogstratenplein 1, 2800 Mechelen
tel.: 015/28 90 90
fax : 015/20 96 66
e-mail: info@vnz.be
<http://www.vnz.be/>

NUBEL vzw
Eurostation II
Victor Hortaplein 40 bus 10
Lokaal 7D270, 7de verdieping
1060 Brussel
Tel.: 02/524.72.20
Fax: 02/524.73.98
E-mail: carine.seeuws@health.fgov.be
<http://www.nubel.com>

www.brandveilig.be

Paul Vanlerberghe
Zwingelaarstraat 4
B-8860 Lendeledede
België

NVVB- ANPI
Nationale Vereniging voor Beveiliging tegen Brand en Binnendringing
Parc Scientifique
1348 Louvain-la-Neuve
tel. : 010 47 52 11
fax: 010 47 52 70
E-mail: info@anpi-nvbb.be

OIVO
Onderzoeks- en informatiecentrum van de verbruikersorganisaties
Peapsem Business Park
Paapsemalaan 20
1070 Brussel
tel.:02 547 06 11
fax: 02 547 06 01
e-mail : info@oivo.be
<http://www.oivo.be>

Het OIVO beschikt over de best gedocumenteerde bibliotheek inzake consumentenaangelegenheden van België. Duizenden documenten zijn er gecatalogeerd: boeken, brochures, tijdschriften, verhandelingen, herdrukken enzovoort. Alle werken moeten te plaatse worden geraadpleegd. Er staat een fotokopieerapparaat ter beschikking van de lezers. De bibliotheek is voor het publiek toegankelijk op woensdag en donderdag.
Zelf publiceert het OIVO ook documenten die gekocht of ontleend kunnen worden.

De Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij (OVAM)
Stationsstraat 110
B-2800 Mechelen
Tel 015 284 284

Fax 015 203 275
info@ovam.be
<http://www.ovam.be>

PVI
Provinciaal Veiligheidsinstituut
Dienst Publicaties
Jezusstraat 28
2000 Antwerpen
tel.: 03 203 42 00
fax: 03 203 42 50
http://www.provant.be/leren/vormingscentra/provinciaal_veilighe/

Relatiestudio Gent
Voskenslaan 167
9000 Gent
tel.: 09 220 70 00
fax: 09 220 76 25
e-mail: relatiestudio@telenet.be
<http://www.relatiestudio.be/>

Relatiestudio Gent werd zo'n 20 jaar geleden opgericht door Nand Cuvelier, filosoof en psycholoog. Gefascineerd door de tussenmenselijke omgang, probeerde hij dit te systematiseren en te verwoorden. De AXENROOS en de bejegeningsskringloop zijn hieruit gegroeid in samenwerking met het team van relatiestudio. Het is een plaats waar gedacht, maar vooral gewerkt wordt rond relatiebekwaming. Elke mens is er welkom die relationeel vaardig wil zijn of worden, die bejegend en verbonden wil leven. Ze werken ervaringsgericht, in kleine groepen. De begeleiding is deskundig, de inhoud is wetenschappelijk onderbouwd.

Sinds januari 2001 is de vzw opgesplitst in 'Relatie-Studio VZW Volwassenenvorming' en 'Relatie-Studio VZW Jongeren'. Deze laatste richt zich speciaal naar leerkrachten en begeleiders van jongeren die zich willen bekwamen in het doorgeven van sociale vaardigheden.

Rode Kruis Vlaanderen
Motstraat 40
2800 Mechelen
Tel: 015 44 33 22
Fax: 015 44 33 11
E-mail: info@rodekruis.be
<http://www.rodekruis.be/NL>

Vormingsinstituut Rode Kruis – Vlaanderen:

Aan de bevolking wordt vorming aangeboden over volgende thema's: EHBO, preventie van ongevallen in de privé-sfeer en internationaal humanitair recht. Daarnaast is er ook een aanbod naar Rodekruisvrijwilligers.

VAD
Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen vzw
Vanderlindenstraat 15,
1030 Brussel
tel.: 02/423 03 33
fax. 02/423 03 34
e-mail: vad@vad.be
<http://www.vad.be/>

VAD overkoepelt de meeste instellingen die zich in Vlaanderen bezighouden met alcohol- en drugsproblemen. Het coördineert alle studie, preventie en hulpverlening rond drugs, medicatie en alcohol in Vlaanderen. Iedereen in Vlaanderen kan een rechtstreeks beroep doen op VAD via de Druglijn en het documentatiecentrum.

Vlaams Centrum voor kwaliteitszorg (VCK v.z.w.)

Keizerstraat 20-22
2000 Antwerpen
Tel: 03/201.14.50
vck@vck.be
<http://www.vck.be>

Site waarop men informatie vindt over o.a. eetwareninspectie en hygiënezorgsysteem, en een test in verband met hygiëne in de grootkeuken

Vlaams Instituut voor Bio-Ecologisch Bouwen en Wonen (VIBE v.z.w.)
Grotesteenweg 91
2600 Antwerpen-Berchem
tel: 03/218.10.60
fax: 03/218.10.69
e-mail: info@vibe.be

Het instituut verspreidt informatie rond gezond bouwen, duurzame technologie en ecologisch bouwen. Het VIBE verricht onderzoek, vorming, vertegenwoordiging en labelling hieromtrent.

Vereniging voor het Onderwijs in de Biologie, de milieuleer en de Gezondheidseducatie
Maatschappelijke zetel
Vautierstraat 29
1000 Brussel
<http://www.vob-ond.be/>

Vlaams Spellensarchief vzw
Administratief adres:
KHBO Campus Brugge
KHBO –Spellensarchief
Xaverianenstraat 10
B-8200 Brugge
Belgium
Tel: 050.30.52.55
E-mail: spellensarchief@khbo.be
<http://www.vlaams-spellensarchief.be/>

De vzw Vlaams Spellensarchief is een vereniging die de wereld van het bord- en gezelschapsspel volgt en beoordeelt.

Sinds september 2000 heeft de vzw een onderkomen gevonden in de Katholieke Hogeschool Brugge-Oostende. Twee medewerkers werken er in een uniek pedagogisch samenwerkingsproject met het departement lerarenopleiding te Brugge. Daardoor is het spellensarchief nu ook (op afspraak) toegankelijk voor iedereen die het gezelschapsspel wil bestuderen.

VLAM
Vlaams Centrum voor Agro- en Visserijmarketing vzw
Koning Albert II-laan 35 bus 50
B-1030 Brussel
tel.: 02/552 80 11
fax: 02/501 80 01
E-mail : vlam@vlam.be
<http://www.vlam.be/>

15.3.3 Milieu

AMINAL
Departement Leefmilieu, Natuur en Energie
Graaf de Ferrarisgebouw
Koning Albert II-laan 20, bus 8
1000 Brussel
Tel.: 02/553.80.11

Fax: 02/553.80.05
E-mail: info@lne.be
<http://www.lne.be/>

CVN
Centrum voor Natuur- en Milieueducatie
Appelmansstraat 12 bus 6
2018 Antwerpen
Tel.: 03/226.02.91
Fax: 03/233.59.79
e-mail: info@c-v-n.be
<http://www.c-v-n.be/>

Natuur- en milieueducatie is voor het CVN: een educatief proces, waarbij op planmatige wijze een proces van kennisvermeerdering, natuur- en milieubesef en gedragsverandering t.g.v. natuur en milieu op gang gebracht wordt. Nadruk op natuurbeleving en waarneming.

De Helix
Vlaams Kennis- en Vormingscentrum voor Natuur en Milieu
Hoogvorst 2
9506 Grimminge
Tel.: 054/31.79.50
Fax: 054 31.79.88
dehelix@lne.vlaanderen.be
De Milieuboot
De Gheeststraat 16
9300 Aalst
Tel.: 053 72 94 20
Fax: 053 80 87 43
<http://www.milieuboot.be/>

Wil jongeren en volwassenen bewustmaken en een beter inzicht geven in de problematiek van watervervuiling en –zuivering door het organiseren van educatieve milieuboottochten, een openstelling van een documentatie-centrum en via tentoonstellingen en animatie.

Dialoog vzw
Remylaan 13, 3018 Wijnmaal
Tel.: 016 23 26 49
E-mail: info@dialoog.be
<http://www.dialoog.be/>

Tientallen groepen van consumenten komen maandelijks samen om hun huishoudens milieuvriendelijker te runnen. Bouwteams, praktische info over kleinschalige waterzuivering, regenwaterputten, composttoiletten, afvalpreventie ...

Electrabel GDF Suez
Simon Bolivarlaan 34
1000 Brussel
<http://www.electrabel.com>

Inter-Regies
Koningsstraat 55 bus 10
1000 Brussel
Tel.: 02 217 81 17
Fax: 02 219 20 56
e-mail: info@inter-regies.be
<http://www.inter-regies.be>

IVEG
Antwerpsesteenweg 260

2660 Hoboken
tel.: 03 820 05 11
fax: 03 829 10 67

PIME (provincie Antwerpen)
Provinciaal Instituut voor Milieu Educatie
Mechelsesteenweg 365
2500 Lier
tel.: 015 31 95 11
fax: 015 31 58 80
<http://www.provant.be/bestuur/departementen/leefmilieu/pime/>

Provinciaal Natuureducatief Centrum De Kaaihoeve
Provincie Oost-Vlaanderen
Oude Scheldestraat 16
9630 Mellegem (Zwalm)
Tel.: 055 49.67.96
Fax: 055 496 796
E-mail: kaaihoeve@oost-vlaanderen.be
<http://www.dekaaihoeve.be>

VELT
Ecologisch Leven en Tuinieren
Uitbreidingstraat 392 c
2600 Berchem
Tel.: 03 281 74 75
E-mail: info@velt.be

Velt vzw is de vereniging voor Ecologische Leef- en Teeltwijze. Velt stond mee aan de wieg van de biologische landbouw in Vlaanderen. Vandaag telt Velt zo'n 14.000 leden die allemaal het tweemaandelijks tijdschrift Seizoenen krijgen. Daarin lees je praktische tips voor ecologie in huis-, tuin- en keuken. En veel informatie over biologische producten en de wetgeving terzake. De honderd plaatselijke afdelingen van Velt organiseren lezingen, wandelingen en praktijklessen.

Verbruikersunie vzw
Uitgever van Test-Aankoop.
Hollandstraat 13
1060 Brussel
tel.: 02 542.32.32
<http://www.test-aankoop.be/>

VMM
Vlaamse Milieumaatschappij
Alfons Van de Maelestraat 96
9320 Erembodegem
Tel. 053 72 64 45
Fax 053 71 10 78
E-mail: info@vmm.be
<http://www.vmm.be/>

VMW
Vlaamse Maatschappij voor Watervoorziening
Vooruitgangstraat 189
1030 Brussel
Tel. 02 238 94 11
Fax 02 230 97 98
E-mail info@vmw.be
<http://www.vmw.be/>

WVEM
West-Vlaamse Electriciteitsmaatschappij
Vaarnewijkstraat 17
8530 Harelbeke
tel. 056 711 702
fax: 056 715 576
e-mail: infozuid@wvem.be
<http://www.wvem.be>

Verkeer

BBL
Bond Beter Leefmilieu Vlaanderen vzw
Tweekerkenstraat 47
1000 Brussel
tel.: 02/282.17.20
fax: 02/230.53.89
e-mail: info@bblv.be
<http://www.bondbeterleefmilieu.be>

Als koepel van de Vlaamse milieu- en natuurorganisaties vormt Bond Beter Leefmilieu een ideale gids voor iedereen die op zoek is naar meer informatie omtrent het leefmilieu. De meer dan 120 bij BBL aangesloten verenigingen vormen een uniek geheel van expertise en een rijk amalgaam aan achtergronden bij allerlei vragen.

BIVV
Belgisch Instituut voor de verkeersveiligheid
Haachtsesteenweg 1405
1130 Brussel
tel.: 02 244 15 11
fax: 02 216 43 42
e-mail: info@bivv.be
<http://www.bivv.be>

BTTB
Bond van Trein- Tram- en Busgebruikers vzw
Kortrijksesteenweg 304
9000 Gent
tel.: 09 223 86 12
fax: 09 233 97 29
e-mail: info@teintrambus.be
<http://www.bttb.be>

Fietsersbond
Algemeen secretariaat
Huis van de Sport
Boomgaardstraat 22/57
2600 Berchem
tel.: 03 231 92 95
fax: 03 231 45 79
<http://www.fietsersbond.be>

KOMIMO
Koepel Milieu en Mobiliteit vzw
Komimo vzw
Kasteellaan 349 A
9000 Gent
Tel.: 09/331.59.10
Fax: 09/331.59.18
E-mail: info@komimo.be
<http://www.komimo.be>

Algemene Diensten van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap
www.vlaanderen.be

Taxistop
Onderbergen 51
9000 Gent
Tel.:070/22.22.92
E-mail: info@taxistop.be
<http://www.taxistop.be>

Traject- Mobility Management

Maria Hendrikaplein 65c
B-9000 GENT
Tel. +32 (0)9 242 32 80
Fax +32 (0)9 242 32 29

Rue Thérésienne 7c
B-1000 BRUSSEL
Tel. +32 (0)2 505 40 46
Fax +32 (0)2 505 40 49
<http://www.traject.be/>

De wegcode
<http://www.wegcode.be/>

Deze website bevat de volledige wettekst van het verkeersreglement (wegcode) en andere teksten.

VIP
VerkeersPedagogischInstituut
<http://www.verkeervpi.be>

Vlaamse Stichting Voor Verkeerskunde
Louizastraat 40, 2800 Mechelen
tel. 015 44 65 50
fax 015 44 65 59
e-mail: info@verkeerskunde.be
www.verkeerskunde.be

Voetgangersbeweging vzw.
Generaal Capiaumontstraat 11 bus 1, 2600 Antwerpen
tel. 03/ 270 06 30
e-mail: info@voetgangersbeweging.be
www.voetgangersbeweging.be

Fietsersbond vzw
Boomgaardstraat 22 bus 57,
2600 Berchem
tel. 03 231 92 95
fax 03 231 45 79
e-mail : info@fietsersbond.be
www.fietsersbond.be

De Vlaamse Wegentelefoon
Koning Albert II-laan 20, bus 4,
1000Brussel
Wegentelefoon
Tel:0800 12 2 66
Fax:02 553 79 05
<http://www.wegen.vlaanderen.be/communicatie/wegentelefoon.php>

15.3.4 Muzisch-creatieve vorming

CANON
Cultuurcel van het departement Onderwijs
van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap
H. Consciencegebouw - verdieping 5A
K. Albert II-laan 15
1210 Brussel
e-mail: canon@ond.vlaanderen.be
<http://www.canoncultuurcel.be>

Forum voor Amateurkunsten vzw
Abrahamstraat 13
9000 Gent
Tel.: 09/235 40 00
Fax: 09/235 40 09
E-mail: info@amateurkunsten.be

Om haar opdrachten te realiseren ontwikkelt het CVA een verregaande projectwerking in samenwerking met de amateurkunstensector en vele maatschappelijke organisaties en beleidsinstanties. Via kort- en langlopende projecten worden nieuwe invalshoeken voor kunstbeoefening en kunstbeleving gestimuleerd en ondersteund. Daarbij wordt niet enkel samengewerkt met de sectoren amateurkunsten en volksontwikkeling, maar ook met o.m. onderwijs en welzijn.

CVA heeft ook twee documentatiecentra (Brussel en Gent) en een uitleendienst voor licht- en podiummateriaal en een informatiecentrum.

Danskant vzw
Stationsstraat 31/1, 2800 Mechelen
Tel: 015/63 93 83
e-mail: info@danskant.be
<http://www.danskant.be>

Gynaika
Mutsaardstraat 29
2000 Antwerpen
Tel.: 03 232 22 29
Fax: 03 232 57 80
E-mail: info@gynaika.be
<http://www.gynaika.be>

Gynaika is een vereniging die als netwerk fungeert en een belangrijke partner is voor alles wat te maken heeft met 'vrouw en kunst'. Zij willen dat iedereen kan deelnemen aan de fascinerende wereld van kunst en cultuur.

Gynaika bezit een databank met gegevens van honderden kunstenaressen en deze schat aan informatie is voor iedereen beschikbaar.
fax: 02 503 16 19

Kalos vzw
Paul Van Ostaijenlaan 85
3001 Heverlee
Tel.: 016/22.53.19
Fax: 016.22.53.19
e-mail: kalos.vzw@planetinternet.be
http://www.digilife.be/schoolnet_oldsite/lespakketten/kalos/kalos.htm

Pesten, teambuilding, participatie, groepssport, schrijfvaardigheid, luisteren en spreken, schoolvakken combineren De Griekse tragedie was en is een forum voor vraagstelling en zelfreflectie. In klas- en schoolverband reikt het kapstokken aan voor sociale vaardigheden, leren leren, thematische projecten, internationale uitwisselingen, theaterprojecten Maar even goed voor kinderspelen, lichaamsbeheersing en onderzoek. Kalos vzw stelt programma's op maat op voor scholen, voor alle onderwijsvormen en -niveaus. De hefboom is de creativiteit van leerlingen en leerkrachten, het resultaat kan meer expressie en zelfontplooiing op school zijn.

Koninklijk Museum voor Schone Kunsten
Lange Kievitstraat 111-113 bus 100
B-2018 Antwerpen
Tel.:03/23.87.80
Fax: 03/248.08.10
<http://www.kmska.be/nl/>

Voor scholieren uit alle richtingen van het middelbare onderwijs zijn er museumlessen. Het bekijken van originele kunstwerken staat hier centraal. Een museumles bestaat uit een korte inleiding in een museumzaal en een actief bezoek. In groepjes van vier à vijf bekijken en bespreken de leerlingen enkele kunstwerken. Hun bevindingen en opmerkingen worden samen met de gehele groep en de begeleider besproken en aangevuld.

Leerlingen van het technisch onderwijs en van het beroepsonderwijs kunnen een museumles volgen. Maar er is ook een speciaal programma voorzien. De onderwerpen ervan sluiten aan bij een welbepaalde beroepsopleiding.

Onderwerpen: kleding en mode, gezin en familie, eten en drinken, wonen, museum en publiek.

De Kunstbank vzw
Centrum voor Hedendaagse Beeldcultuur
Stalingradlaan 100
1000 Brussel
Tel.: 025027823
<http://www.dekunstbank.org/nl/>

Reizende educatieve tentoonstellingen rond hedendaagse beeldende kunst en beeldcultuur in ruimere zin. Zowel voor scholen als voor culturele centra over heel Vlaanderen, voor kinderen uit de basisschool en jongeren uit het secundair en hoger onderwijs, alle studierichtingen, niveaus en netten. Het vakoverschrijdend opzet wil de nawerking en integratie in verschillende leervakken stimuleren.

Mooss vzw
Vaartkom 4
3000 Leuven
tel.: 016 65 94 65
fax: 016 65 94 69
e-mail: info@mooss.org
<http://www.mooss.org>

Mooss vzw is een landelijke jeugddienst voor actieve kunsteducatie die kunstzinnige vorming aanbiedt in het jeugdwerk, in het onderwijs, in bibliotheken, in culturele centra, in musea, theaters en in eigen

open cursussen. Mooss wil kinderen en jongeren de ruimte bieden om kunst te beleven op hun eigen manier. Hen de mogelijkheid bieden om hun andere kijk op een actieve en speelse manier te verwerken en hen de bagage aanreiken om zichzelf op één of andere 'kunstige' manier uit te drukken.

Museum van Hedendaagse Kunst Antwerpen - MUHKA

Leuvenstraat 32
2000 Antwerpen
tel.: 03 260 99 99
fax: 03 216 24 86
e-mail: info@muhka.be
<http://www.muhka.be/>

Museum voor Schone Kunsten

Educatieve dienst
Fernand Scribedreef 1
Citadelpark
9000 Gent
contactpersoon: Lies Ledure@gent.be
tel.: 09/267.14.66
e-mail: museum.msk@gent.be
<http://www.mskgent.be>

De educatieve dienst heeft reeds jaren ervaring met het organiseren van diverse activiteiten voor museumbezoekers. Zij werkt hiervoor nauw samen met een team van freelance medewerkers (kunsthistorici, pedagogen, kunstenaars). De dienst staat ook open voor samenwerkingsprojecten met scholen, theaters en andere organisaties.

Klassieke rondleiding

Vijf eeuwen schilder- en beeldhouwkunst worden in een algemene kennismaking met de collectie tot leven geroepen. U kan echter ook kiezen voor een deelaspect: stijlperiode, thema, genre.

Actieve rondleiding

Kris kras doorheen de collectie om kunstwerken te bevragen: Wat zie ik? Hoe is het gemaakt? Waarom is het zo gemaakt? Zo komt u op een directe en actieve manier met de werken in contact.

Zelf rondleiden?

Een viertal vrijwilligers maken zelf een rondleiding voor hun klas. De voorbereiding gebeurt onder begeleiding van de educatieve dienst van het museum.

Duur voorbereiding: woensdagnamiddag

Design Museum Gent

educatieve dienst
Jan Breydelstraat 5
9000 Gent
Tel.: 09 267 99 99
Fax: 09 224 45 22
e-mail: museum.design@gent.be
www.design.museum.gent.be/

Het Museum voor Sierkunst en Vormgeving probeert drie basisfuncties te vervullen: een verwervende en bewarende, een wetenschappelijke en een educatieve. We willen het publiek betrekken bij het museumgebeuren, het helpen bij het bevredigen van nieuwsgierigheid, prikkelen tot eigen activiteit en tot creativiteit. Hierbij wordt vooral thematisch gewerkt, een afdeling, een tijdperiode, een bepaalde discipline wordt toegelicht.

De educatieve dienst zal u graag helpen bij de organisatie van uw bezoek aan het museum: geleide bezoeken, werkbladen, creatieve ateliers, voordrachten,...

Het Paleis

Meistraat 2
2000 Antwerpen

tel.: 03 202 83 11
fax: 03 202 83 60
e-mail: info@hetpaleis.be
<http://www.hetpaleis.be>

Het Paleis is ontstaan uit het voormalige Antwerpse stadsgezelschap Koninklijk Jeugdtheater (KJT) en maakt voorstellingen voor kinderen en jongeren van 4 tot 18 jaar. Het Paleis haalt zijn kracht uit veelheid en verscheidenheid. Daarbinnen wordt echter consequent gekozen voor voorstellingen die jonge mensen prikkelen. Het huis wil staan voor 'stekelig' theater. Theater dat zijn tong uitsteekt. Het Paleis maakt jaarlijks een tiental producties, zowel voor de kleine als de grote zaal. Deze producties worden gespeeld als schoolvoorstelling en als vrije voorstelling.

Piazza dell' Arte vzw
Mutsaardstraat 29
2000 Antwerpen
tel.: 03 232 68 76
fax: 03 232 57 80
e-mail: info@piazza.me
www.piazza.me

Piazza dell' Arte is een multidisciplinair educatief kunstproject. Zij werken met een reizende bussenkaravaan en brengen een smeltkroes van disciplines. De bedoeling is om (tot 150) jongeren tussen 12 en 18 jaar vanuit hun eigen leefwereld in contact te brengen met kunst en cultuur in de ruimste zin van het woord. De jongeren experimenteren vier dagen lang en het resultaat van deze zoektocht in en rond de bussen is een unieke mix van muziek, beeld, woord en beweging dat gebundeld wordt in een totaalspektakel.

Poëziecentrum vzw
Vrijdagmarkt 36
B-9000 Gent
Tel. 0032 - (0)9-225.22.25
Fax 0032 - (0)9-225.90.54
<http://www.poeziecentrum.be>
e-mail: info@poeziecentrum.be
<http://www.poeziecentrum.be>

Zoals nergens anders in Vlaanderen is poëzie te Gent aanwezig met een Poëziecentrum dat met een poëziewinkel, poëziekrant, een poëziefestival, literaire middagen en diverse manifestaties een voorpost inneemt op de literaire barrikaden. Het poëziecentrum organiseert ook geleide wandelingen langs de Poëzieroute: een aangename kennismaking met Poëzie in de stad Gent.

De Poëzieroute is individueel te bezoeken of in groep. Voor deze laatste werkte het Gentse Poëziecentrum drie verschillende projecten uit: voor jongeren vanaf 12 jaar, voor jongeren vanaf 14 jaar en voor volwassenen.

Provinciaal Museum voor Fotografie
Waalse Kaai 47
2000 Antwerpen
tel.: 03 242.93.00
fax: 03 242.93.10
<http://www.fotomuseum.be/>

De educatieve dienst organiseert verschillende formules van creatieve rondleidingen en museumateliers. De bedoeling van deze activiteiten is steeds de bezoekers te helpen de tentoonstelling (zowel camera als beeld) beter te begrijpen. Naast creatieve rondleidingen waarbij de deelnemers een actieve ontdekkingstocht ondernemen in de wonderlijke geschiedenis van de fotografie heeft de educatieve dienst ook een uitgebreid programma aan workshops, zowel voor kinderen en jongeren als voor volwassenen. In dit fotoatelier komen zowel het creatieve als het technische aspect van de fotografie aan bod.

Provinciaal museum voor Moderne Kunsten - PMMK

Romestraat 11

8400 Oostende

tel.: 059 50 81 18

Rondleidingen voor het Secundair Onderwijs:

Voor scholen is er de mogelijkheid tot geleid bezoek met een gids in zowel de vaste collectie als in de gelegenheidstentoonstellingen. Educatieve boekjes, met teksten over de lopende tentoonstellingen, zijn steeds ter beschikking, om een bezoek voor te bereiden of als naverwerking.

Afspraken dienen best minimum 14 dagen op voorhand vastgelegd te worden.

Stedelijk Museum voor Actuele Kunst (S.M.A.K.)

Citadelpark

9000 Gent

tel.: 09 240 76 01

fax: 09 221 71 09

e-mail: info@smak.be

<http://www.smak.be>

Rondleiding met atelier. De beeldentaal die de bezoekers zich tijdens de rondleiding eigen maken, inspireert hen om zichzelf creatief uit te drukken. Naast de klassiekere media zoals verf en klei, krijgen ze ook de kans om met ready-mades, 'waardeloos' of organisch materiaal te experimenteren. De ateliers staan open voor kinderen, jongeren én volwassenen.

Spelewei vzw

Kapellekensweg 2

3010 Kessel-Lo

tel.: 016 35 05 50

fax: 016 25 43 34

e-mail: info@spelewei.be

Spelewei is een jeugdendienst gespecialiseerd in het vormen en begeleiden van spelen. Zij worden vooral gevraagd door andere jeugdorganisaties op (kader)vormingscursussen en activiteiten. Ze organiseren ook zelf crea- en spelvakanties voor kinderen. Zij werken creatieve programma's uit «op maat» van elke situatie en leeftijdsgroep.

LADDA vzw

Oktrooiplein 1

9000 Gent

Tel: 09/329.93.99

<http://www.ladda.be/wp/>

Ladda is begeistert door maatschappelijke evoluties, ondergrond en hoe jongeren zich daarin bewegen. Ladda kijkt en opereert binnen die context op een eigenzinnige manier, verzamelt inzichten en deelt deze*

Vlaams Centrum voor Kinder- en Jeugdfilm

Paleizenstraat 112

1030 Brussel

tel.: 02 242 54 09

fax: 02 242 74 27

E-mail: info@jekino.be

<http://www.jekino.be>

Het Vlaams Centrum voor Kinder- en Jeugdfilm en de Jekino-Films zijn zusterorganisaties. Zij bieden kant-en-klare dossiers aan bij zo'n 70-tal videofilms. Deze geven leerkrachten de kans om goed gedocumenteerd aan de bespreking van de geziene film te beginnen. Deze dossiers bestrijken alle graden van het middelbaar onderwijs.

De Warande

Educatieve dienst tentoonstellingen

Warandestraat 42
2300 Turnhout
Tel: 014 47 21 10 (Educabalie)
Tel.: 014 41 94 94 (algemeen)
e-mail: info@warande.be
<http://www.warande.be>

Binnen de Warande, dienst tentoonstellingen is de educatieve dienst gevestigd. Deze dienst maakt lesmateriaal bij tentoonstellingen, richt ateliers in voor kinderen en jongeren, ontwerpt speelse educatieve koffers en creëer rondreizende tentoonstellingen. Het aanbod is beschikbaar voor scholen, culturele centra en andere instellingen voor kunsteducatie.

Colofon

Dit leerplan werd ontwikkeld door de leerplancommissie Lichamelijke opvoeding en sport-derde graad tso van OVSG met de medewerking van vertegenwoordigers van de inrichtende machten Antwerpen en Turnhout.